

**KOMMUNEDPLAN FOR KULTURMINNER
NITTEDAL KOMMUNE 2015-2019**

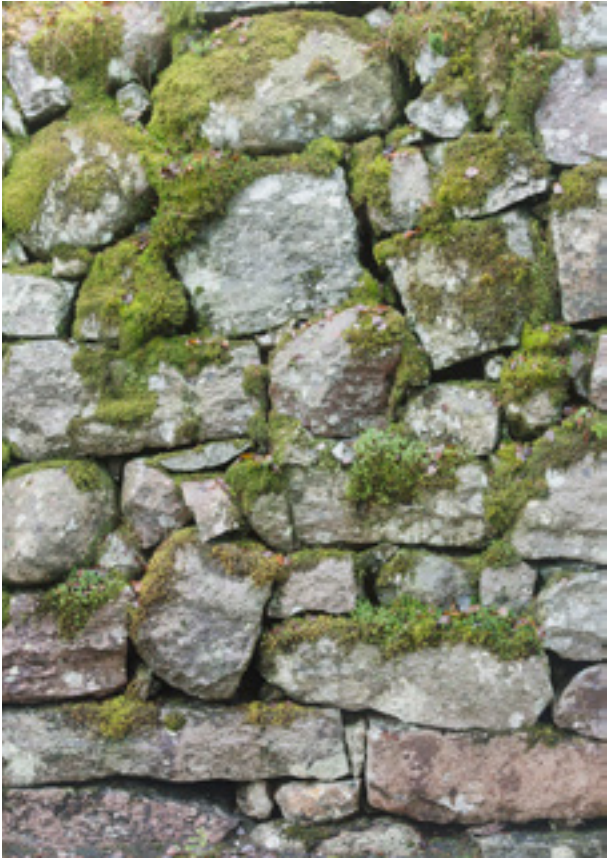
**Kulturminner i
NITTEDAL**

Gamle hus

Godt å gå
gjennom gamle hus
ane eimen av elde
i lave loft
lytte til lyden
i blankslitte trinn
bøye seg inn i noe
som var
lo de
lekte de
taus står tida
og tier

Lillian Wirak Skow

Krudtværket, Foto: Kai Jensen

Krudtværket

Skolen på Nes

FORSLAG TIL KOMMUNEDELPLAN FOR KULTURMINNER NITTEDAL KOMMUNE 2015-2019

Sammendrag	4
Innledning	5
1 Bakgrunn	6
1.2 Mål.....	6
1.3 Medvirkning i prosessen.....	7
1.4 Avgrensninger av planen.....	7
2 Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet	8
2.1 Aktører, roller og ansvar i kulturminnevernet i Nittedal.....	9
2.2 Verdiskaping og nytenkning.....	10
3 Planforslaget	11
3.1 Plantype.....	11
3.2 Forhold til annet lovverk og eksisterende planer.....	11
3.3 Hvordan vurdere kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap.....	12
3.4 Kulturmiljøer og kulturlandskap tatt inn i kommuneplanens arealdel med hensynssoner	13
3.5 Temakart kulturmiljø og ravinelandskap.....	14
3.5.1 Kirker.....	15
Hakadal Kirke med kulturlandskap.....	15
Nittedal Kirke og området rundt Dal.....	18
3.5.2 Gårdsmiljøer.....	21
Hakadals Verk med kulturlandskap, husmannsplasser, skole, tidligere industri.....	21
Hakadal Stasjon - kulturmiljø i hensynssonen rundt Hakadals Verk.....	25
Aas Gård med husmannsplasser og kulturlandskap.....	26
Rotnes Bruk med husmannsplasser og tidligere industri ved elva.....	30
Markerud Gård.....	34
Skyset Gård.....	38
3.5.3 Industri - Nyere tids kulturminne.....	40

3.5.4	Kulturlandskap.....	42
3.6	Registrering og vurdering av SEFRAK- registrerte bygninger.....	44
3.7	Prioriterte bygninger og anlegg i Nittedal av svært høy lokal verdi. .	46
3.8	Småhusbebyggelse med høy autentisitet.....	48
3.9	Andre utvalgte områder av høy kulturhistorisk verdi.....	50
3.10	Kart over kulturmiljø, naturvernområder og ravinelandskap.....	56
4	Retningslinjer og bestemmelser	58
4.1	Bestemmelser forankret i Plan og bygningsloven.....	58
4.2	Anbefalte retningslinier for kulturminner og kulturmiljøer i Nittedal kommune	59
4.3	Krav til saksbehandling.....	59
4.4	Søknadsprosessen for tiltak i hensynssone C.....	60
5	Konsekvenser	61
6	Formidling av kulturminner	62
7	Tiltaksdel	63
8	Oppslagsdel	66
8.1	Kulturlandskap i Nittedal.....	66
8.2	Utvikling og endring – Et streif av Nittedals historie.....	68
8.3	Hva har blitt gjort på kulturminnefeltet i Nittedal.....	70
8.4	Ulike vernekategorier.....	72
8.5	Bakenforliggende lover og planer.....	73
8.6	Brannsikring og brannforebygging.....	76
8.7	Arkitektur i Nittedal.....	77
8.8	Prinsipper om bygningsvern.....	77
8.9	Tilskuddsordninger.....	80
8.10	Definisjoner og begrep.....	81
8.11	Tidsakse.....	82
8.12	Stilepoker.....	82
9	Kilder og litteratur	84
9.1	Kilder.....	84
9.2	Litteratur om bygningsvern.....	85
9.3	Råd om istandsetting.....	85
10	Vedlegg	86
10.1	Oversikt over SEFRAK- registrerte bygninger i Nittedal.....	86
10.2	Kulturminnedatabasen Askeladden.....	95

Sammendrag

Bakgrunn:

Nittedal kommune vedtok i desember 2013 planprogram for kommunedelplan for kulturminner. Kulturminneplanen skulle sees i sammenheng med rullering av kommuneplanen, ved bruk av hensynssoner og temakart.

Hvorfor kommunedelplan for kulturminner:

Med nærhet til Oslo og Lillestrøm er Nittedal kommune en presskommune med store endringer i bosetting og bruk av arealer. Alle kulturminner og kulturmiljøer inngår i bygdas kollektive hukommelse. Det viktigste premisset for å oppleve tilhørighet, trivsel og eierskap til kulturminnene er gjennom bruk og opplevelse. Da først kan vi snakke om kulturminner som identitetsskapende element.

Det er viktig at kommunen har kompetanse til å sikre sine kulturhistoriske verdier. Nittedal Kommune har siden 1975 deltatt i Riksantikvarens registreringer over verneverdige bygninger bygd før 1900 (SEFRAK- registeret). Det er et tankekor at 29 % av disse bygningene har gått tapt siden undersøkelsen startet og fram til i dag.

Hva er kulturminner:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, også steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Historiske bygninger, kultur miljø, arkeologiske spor og landskap er faste kulturminner, mens håndverk, skihistorie, språk og dans er eksempler på imatrielle kulturminner. I avgrensningen av planen er immatrielle kulturminner ikke tatt med.

Hvordan ble arbeidet utført:

Det ble nedsatt en styringsgruppe med fire medlemmer med fagkompetanse fra plan, miljø, kultur og landbruk i kommunens administrasjon. I tillegg har det vært en arbeidsgruppe med en representant fra Historielaget, den lokale Fortidsminneforeningen, Bondelaget, Friluft Nittedal (FRINI) og Turkameratene Nittedal Turlag (TNT). Det er avholdt folkemøte og lokallagsmøter og innbyggere har sendt inn forslag. Det har vært ansatt en prosjektleder på 40 % stilling, og enkeltpersoner har vært hentet inn som ressurspersoner innenfor ulike områder i prosessen. På områder som verdivurderinger og utvalg av hensynssoner, der habilitet har vært et spørsmål, er det benyttet ekstern kompetanse blant annet fra Norsk Institutt for Kulturminneforskning. Miljøvernrådgiver har skrevet om hensynssonen i tilknytning til Rotnes Bruk grunnet prosjektleders habilitet.

Hva har arbeidet resultert i:

Det er valgt ut 9 hensynssoner for kulturmiljøer som er avspeilet i kommuneplanen med temakart og bestemmelser. Kommuneplanen er juridisk bindende. Det er oppsøkt, fotografert og vurdert ca. 280 bygninger før 1900 (SEFRAK), og ca. 70 nyere tids kulturminner etter 1900. I tillegg er det registrert og vurdert 52 bygninger etter 1900 i Nittedal stasjonsområde. Det er gjort et utvalg på 41 prioriterte kulturminner av svært høy lokal verdi. Disse kulturminnene skåret høyt på antikvariske prinsipper som; autentisitet, historisk eller pedagogisk betydning, tilstand, sjeldenhet, representativitet, alder, miljø og symbolverdi. Tre tidstypiske boligområder fra ulike epoker omtalt i planen, i tillegg er alle kulturminner registrert i Askeladden under kulturminnesok.no tatt med. I arbeidet med planen oppdaget vi en sterkere tendens i økning av tap og endringer på SEFRAK- registrerte kulturminner enn det NIKU registrerte i 2011. Dette kommer tydeligere fram i de detaljerte vurderingsskjemaene i vedleggene. Kommunedelplanen for kulturminner er ikke juridisk bindende, men kommer med anbefalinger til forvaltning i hensynssonene.

Hvordan er planen lagt opp: Planen er delt opp i tre hoveddeler: 1) Den formelle planen med hensynssoner, plankart, prioriterte kulturminner og tiltaksdel, 2) En oppslagsdel med bakgrunnsstoff, lover og vernekategorier og fordypningsstoff, 3) En del med vedlegg og registreringer.

Veien videre:

Planen har en egen tiltaksdel med forslag. Tiltakene avspeiler målene i planen innenfor områdene: «Stolt Nittedalsidentitet», registrering, bevaring og formidling. I tillegg kommer de statlige målene om at de årlige tapene på kulturminner ikke skal overstige 0,5 % innen 2020. Planen må implementeres i saksbehandlingsrutiner og bli et naturlig referanseverktøy på kulturminnefeltet i Nittedal kommune. Tiltaksdelen bør rulleres hvert år, slik at det blir et relevant verktøy. Selve kommunedelplanen bør rulleres hvert fjerde år. Det er også et ønske om at innbyggere får glede av planen, som oppslagsverktøy og utgangspunkt for opplevelser og formidling, derfor bør en publikumsversjon av planen lages. Forslag til Kommunedelplanen for kulturminner er ferdig, men det er nå arbeidet starter.

Januar 2015

Prosjektleder for Kommunedelplan for kulturminner,

Margret Lie Wessel

Innledning

I hånden holder du nå Nittedals første kulturminneplan. Kulturminneplanen er et viktig arbeid som gir en god oversikt over kulturminnene våre. I tillegg er dette en plan for hvordan vi vil ta vare på våre flotte kulturminner for kommende generasjoner.

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø; også steder tilknyttet viktige hendelser, tro eller tradisjon. Kulturminner og kulturmiljøer inngår i vår kollektive hukommelse og gjenspeiler hvordan utviklingen har satt sitt preg på bygda og livet til innbyggerne.

De første spor etter mennesker i Nittedal er fra en steinalderboplass på Skøyen 6000 år før vår tidsregning! På slutten av siste istid smeltet isen, og det vi i dag ser som dalbunnens jordbrukslandskap lå under vann. Strandlinja var rett nedenfor der Nittedal kirke ligger i dag, og bare kollene rundt dalen var synlige. Etter et par tusen år med fjord, hevet landet seg og blottla den vakre bygda med Nitelva i dalbunnen og det varierte landskapet. Dette landskapet har gitt gode muligheter og livsvilkår til mennesker og dyr gjennom mange tusen år.

I en tid med tettstedsutvikling og befolkningsvekst, gir god kulturminneforvaltning rom for både bevaring og bruk – for refleksjon, nytenkning og videreutvikling.

Kulturminneplanen skal brukes. Vi må være gode forvaltere av våre kulturminner. Planen skal være et verdifullt hjelpemiddel i en målrettet og langsiktig utvikling, og legge til rette for økonomisk og kulturell verdiskaping. Håpet er at også innbyggerne skal bruke planen. Kunnskap, bruk og opplevelser av kulturminner bidrar til å skape tilhørighet, eierskap, bedre livskvalitet og stolt Nittedalsidentitet!

Nittedal, 6.februar 2015

Hilde Thortvedsen
Ordfører

fra Hakadals Verk

Elektriske kabler, Hakadal Stasjon

Arbeiderbolig Hakadals Verk

1 Bakgrunn

Nittedal kommune er en presskommune med stadige endringer i bosetting og bruk av arealer og bygninger. Nettopp i en tid med stor utvikling og nye muligheter, er det viktig å forankre det som er spesielt i Nittedal, vår historie, vår egenart, vår identitet. Dersom denne kunnskapen brukes bevisst, vil den sette sitt preg på utviklingen og opplevelsene. For å få til dette er det viktig med klare og tverrpolitisk forankrede mål for hva vi ønsker å oppnå med planen.

Riksantikvaren, statlige museer, fylkeskommunene og Sametinget har fordelt forvaltningsansvaret for kulturminner mellom seg. Stortinget har gitt kommunene et større ansvar og myndighet med forankring i kulturminneloven. (kilde: Kulturminnevern, lov, forvaltning, håndhevelse, Økokrim 2001)

I. St. melding nr 16., Leve med kulturminner er målene fram til 2020 beskrevet:

Det årlige tapet av verneverdige kulturminne og kulturmiljø skal ikke overstige 0,5 % innan år 2020.

For automatisk freda arkeologiske kulturminne skal det årlige tapet ikke overstige 0,5 % innan 2020.

Eit representativt utval kulturminne og kulturmiljø skal være vedtaksfreda innan 2020.

Freda bygningar, anlegg og fartøy skal ha ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020.

Eit representativt utval automatisk freda arkeologiske kulturminne skal være sikra innan 2020.

De regionale mål for kulturminnevern i Akershus er:

« - Ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs i Akershus, og derigjennom å bidra til økt forståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping.»

I Kommuneplanen for 2009-2020 vedtok Nittedal kommune i større grad å ta vare på kulturminner og kulturmiljø og bruke dem aktivt til opplevelser og kulturformidling. Med bakgrunn i gjeldende Kommuneplan 2015-2027 og Handlingsplan, ble ønsket om en kulturminneplan for Nittedal kommune forankret administrativt og politisk.

1.2 Mål

Målene vil ha tre fokusområder:

1 Prioritering, bevaring og verdiskaping

Peke på og prioritere de kulturminnene med særlig vekt på det som har vært representativt og spesielt i Nittedal. Bidra til at kulturminner får stå i en sammenheng som gir historisk forståelse og mening. Gi grunnlag for forvaltningsplaner og formidlingstiltak for disse kulturminnene. Inspirere til å ta i bruk kulturarven for verdiskaping og utvikling. Arbeidet med å inkludere kulturminner vil være en kontinuerlig prosess.

2 Kulturminneplanen får konsekvenser for kommuneplanen

Gi tydelige rammer for hvordan vi vil ta vare på kulturminnene, - som prinsipielt og konkret grunnlag for kommunal saksbehandling. Avklare roller og ansvarsforhold innen vår kommunale forvaltning, og i forhold til andre forvaltningsnivåer. Temakart og konkrete hensynssoner knyttet til kommuneplanen vil lette arbeidet for byggesaksbehandlere. Konflikter i plan- og byggesaker kan forebygges og reduseres, og eierne og planleggere kan få større forutsigbarhet i sin forvaltning og planlegging. Næringslivet kan lettere ta hensyn til kulturminner og utvikle gode tilbud basert på kulturarven. Kommuneplanen for kulturminner har status som kommunedelplan, og tiltaksdelen (kap. 7) skal evalueres og rulleres i forbindelse med budsjettbehandlingen hvert år.

3 Opplevelse og formidling

Ved å sette kulturminner og kulturmiljø på dagsorden kan kommunedelplanen for kulturminner bidra til - « Å skape en stolt nittedalsidentitet!»
Innbyggerne i Nittedal vil gjennom opplevelser knyttet til kulturminner bli mer bevisst bygdas egen historie og utvikling - og gjennom dette skape tilhørighet, identitet, stolthet og ansvarsfølelse. Enhetene for kultur og skole kan bruke kulturminnene aktivt i opplevelser og undervisning.

1.3 Medvirkning i prosessen

Det er nedsatt en styringsgruppe bestående av enhetsleder for kultur, leder for planavdeling, landbrukssjef og miljøvernrådgiver. Arbeidsgruppa består av representanter fra Fortidsminneforeningen (Anne Prydz Sæterdal), Nittedal Historielag (Tom Christophersen), Turkameratene Nittedal Turlag (TNT)(Erik Andrew), Friluft Nittedal (FRINI) (Dag Helland Pettersen) og Bondelaget (Anita Beathe Lund). NIKU (Norsk Institutt for kulturminneforskning) har vurdert de prioriterte områdene for hensynsone c). Prosjektleder har vært Margret Lie Wessel. Saksbehandler på plansaker hos Riksantikvaren har vurdert bestemmelsene som gjelder for kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap i plan og bygningsloven. Det er trukket inn ekstern kompetanse v/ arkitekt Kjetil Sæterdal i verdivurdering av de SEFRAK-registrerte bygningene og underveis i arbeidet.

Innbyggerne generelt er trukket inn i prosessen gjennom folkemøte i forkant. Det er holdt temamøte hos Bonde og Bygdekvinnelaget, Nittedal Historielag, Nittedal Krudtværks Venner, og Fortidsminneforeningen.

Hovedhus Søndre Berg

Stabbur Østby

1.4 Avgrensninger av planen

Det vil bli for tidkrevende og omfattende å registrere alle kommunens kulturminner og lage en handlingsplan for disse. Kommunedelplanen for kulturminner vil ta for seg kulturlandskap, viktige faste kulturminner og kulturmiljøer, men vil ikke omfatte immaterielle kulturminner som; tradisjoner, skihistorie, språk og navn eller løse kulturminner som klær og redskap.

I arbeidet med kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap er 9 områder valgt ut til hensynsone c), (se kap 3.4). Med hensynsone c) menes et avgrenset område i en kommuneplan eller reguleringsplan der det skal tas spesielle hensyn, angitt i egne retningslinjer eller bestemmelser. Plan- og bygningslovens § 11-8, c gir mulighet til å avsette slike områder med tanke på bl.a. bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø. Mens fredning etter kulturminneloven blir brukt for å sikre kulturminner eller -miljø av nasjonal verdi, kan regulering til hensynsone bevaring brukes for å verne objekter og områder som er verdifulle lokalt og regionalt.

I tillegg til hensynssonene er det registrert 41 bygninger eller anlegg med svært høy verdi. (kap 3.7).

Siden Nittedal kommune står overfor et betydelig befolknings- og arealpress, med fokus på senter- og tettsteds utvikling, har vi valgt å konsentrere oss om de kulturmiljøene som kan bli berørt, som gjenspeiler særpreg i kommunens historie og er en viktig del av Nittedals identitet. De prioriterte kulturmiljøene forteller hvordan naturressurser og økonomi, kultur og næring har påvirket utformingen av bygninger og anlegg, landskap og tettsted.

Hensynssonene er spilt inn til rulleringen av kommuneplanen 2015- 2027.

I tillegg til hensynssoner er alle SEFRAK- registrerte kulturminner (bygninger før 1900, registrert av Riksantikvaren), et utvalg nyere tids kulturminner, og et lite utvalg kulturminner i utmark tatt med. I tillegg er tre representative boligområder fra ulike tidsepoker i Nittedal tatt med. Parallellt med arbeidet med kommuneplanen, arbeides det med en selvstendig helhetlig plan for restene etter Nittedals Krudtværk. Denne planen vil bli en del av kommuneplanen for kulturminner, og er laget på anmodning av Kulturminnavdelingen ved Akershus Fylkeskommune. Planen er under arbeid, og vil bli gjennomført når kommunens ansvar og rolle er avklart i området. Ved neste rulleringen om fire år bør planen omfatte flere kulturminner, særlig med fokus på kulturminner i utmark og nyere tids kulturminner.

2 Utfordringer og muligheter i kulturminnearbeidet

Nittedal kommune er en presskommune både når det gjelder arealbruk og befolkningsvekst.

I kommuneplanen er visjonen om «den grønne bygda» sterk. Hvordan skal vi kunne beholde Nittedals identitet i en tid med utvikling på områdene: boligbebyggelse, veiplanlegging, befolkningsvekst? Hvordan tar vi vare på tettstedenes identitet og nyere tids kulturminner? Kulturminnevernet støter på utfordringer og dilemmaer i møte med andre samfunnsinteresser og i spennet mellom vern og utvikling. Nittedals hovedutfordringer er:

Areal og tettstedsutvikling: Det er politisk vedtatt å fortette i eksisterende tettstedsområder, hovedsakelig der det er god offentlig kommunikasjon. I enkelte områder fremstår tettstedene som tidstypiske og helhetlige og er bygget i forbindelse med industri eller jernbane, hvordan vil en fortetting påvirke de eksisterende boligområdenes arkitektoniske og kulturhistoriske verdi? Hva har vi av autentiske hus og tettsteder fra ulike tidsepoker?

Veiplanlegging: Debatten om RV 4 gjennom bygda har pågått i mange år. Hvor skal veien gå, hvilke hensyn må man ta i planleggingen? Veiplanlegging er spesielt utfordrende da det også er etater utenfor Nittedal kommune som setter premisser og krav.

Tap av bygninger: Nye tider gjør at gamle bygninger av kulturhistorisk verdi mister sin funksjon og kan forsvinne helt. Låver, stabbur, smier og løer blir stående tomme og forfalle. Bygninger som har vært viktig for Nittedals historiske identitet blir borte. SEFRAK rapporten viser at mindre uthus har hatt en tapsprosent på 5 % fra 1975-2011.

Vedlikehold av verneverdige anlegg: Kulturminner i privat eier er avhengig av eierens interesse, kompetanse, erfaring og økonomisk mulighet. En eier kan velge å ikke vedlikeholde en verneverdig bygning. Hvilket ansvar og kompetanse har kommunen på området og hvordan formidles kompetanse og tilskuddsordninger til offentlige og private eiere av kulturminnene.

Universell utforming :med tekniske krav og forskrifter, krever at en finner tilpassede løsninger i et unikt kulturmiljø.

Energi og miljøhensyn: Hensyn til energisparing vil komme også for verneverdig og eldre bebyggelse. Miljøhensyn skal veie sterkt, men kan komme i konflikt med for eksempel gamle, uisolerte vinduer og byggematerialer.

Gjengroing og klimaendringer: Kulturlandskap gror igjen fordi det ikke blir brukt som beitemark. Et våtere klima og manglende vedlikehold av elveleier, veier og grøfter gjør at mange kulturminner blir mer utsatt for skader.

Planering av ravinedaler: Kulturlandskapsområder preget av ravinedaler og naturtyper med verneverdige elementer kan komme i konflikt med grunneiers ønske om planering.

Tilrettelegging og bruk: av kulturminner er det viktigste premisset for å oppleve tilhørighet og eierskap til kulturminner. Formidling er derfor en viktig utfordring i kulturminnearbeidet.

Nyere tids kulturminner: Erfaringer tilsier at det er enklere å ta vare på bygninger og miljøer langt bak i tid, og utelate kulturminner fra vår nære fortid. Vår tids nybygg og formgrep er fremtidens kulturminner. Kulturminner etter 1900 er et satsningsområde fra statlig hold. I denne tidsepoken har Nittedal viktig kulturhistorie.

2.1 Aktører, roller og ansvar i kulturminnevernet i Nittedal

2.1.2 Statlige myndigheters ansvar

Riksantikvaren sorterer under Klima- og Miljøverndepartementet og er det direktoratet som har det nasjonale faglige ansvaret for kulturminnevernet. Riksantikvaren har ansvar for å gripe inn dersom kulturminner av nasjonal betydning er truet. Riksantikvaren har ansvar for miljøovervåkingsprogrammet SEFRAK, der Nittedal har vært med siden begynnelsen i 1975. Undersøkelsen registrerer tap, endringer og tilstand på bygninger eldre enn 1900 i Nittedal kommune.

2.1.3 Fylkeskommunens ansvar for kulturminner

Fylkeskommunen er regional styresmakt og forvalter statlig ansvar gjennom delegerte oppgaver fra Riksantikvaren. Fylkeskommunen fører tilsyn med fredete kulturminner og er avgjørelsesmyndighet i flere saker som angår kulturminner i Nittedal. Fylkeskommunen kan foreta midlertidig fredning. Museene har ansvar for innsamling, restaurering og formidling av gjenstander, og for dokumentasjon av immateriell kulturarv.

2.1.4 Nittedal kommunes ansvar

Nittedal kommune har en nøkkelrolle når det gjelder å sikre kulturminner i egen kommune. Gjennom samfunns- og arealplanlegging er Plan og bygningsloven det viktigste virkemiddelet. Kommunene har et spesielt ansvar for kulturminner av lokal verdi, og kan selv velge å sikre kulturminner som er viktige for lokalsamfunnet, selv om de ikke vurderes å ha regional eller nasjonal verdi. Ved at viktige kulturminner «settes på kartet» skal kommunen kontrollere at verneverdige og fredede kulturminner ikke blir revet eller forandret uten at fagmyndighetene har hatt mulighetene til å uttale seg. Kommunen skal også passe på at ikke kulturminnernes omgivelser blir ødelagt- at man ikke bygger for nær et fornminne og at ny bebyggelse harmonerer med eldre verneverdige bygningsmiljøer. En av de viktigste oppgavene kommunen har er å formidle og legge til rette for opplevelser av kulturminner i Nittedal. Kommunen har også ansvar for forvaltning av nyere tids kulturminner som ikke er fredet og for eventuelle fredete og verneverdige bygg i kommunens eie.

2.1.5 Eieres ansvar

De fleste kulturminner er i privat eie. Eiernes vilje, kompetanse, økonomi og erfaring er avgjørende for at kulturminnet og kulturmiljøet skal bli ivaretatt og brukt på en bærekraftig måte. Det er offentlige og private støtteordninger som kan bidra faglig og økonomisk i dette arbeidet (Se kap 8.9), men ansvaret for bevaring, riktig restaurering og hovedfinansieringen ligger på de som eier kulturminnene. Det er et stort og viktig samfunnsansvar.

2.1.6 Frivillige organisasjoners rolle

Mange frivillige organisasjoner og Velforeninger, som for eksempel den lokale Fortidsminneforeningen, Historielaget, Turkameratene Nittedal Turlag (TNT), Nitedals Krudtværks Venner, FRINI, representanter fra idrettslag og velforeninger tar ansvar for kulturminner ved å øve press i kulturminnesaker, og engasjere seg for bevaring i enkeltsaker. Flere organisasjoner tar også på seg skjøtsel, skilting, dokumentasjon eller andre formidlings-, innsamlings- og sikringstiltak.

Breidablikk barnehjem

2.2 Verdiskaping og nytenkning

Kulturminner og kulturmiljøer som verdiskaping er et viktig innsatsområde for å kunne bevare og oppleve kulturminnene. Begrepet verdiskaping forstås ofte som en økonomisk verdi, målt i omsetning, sysselsetting og økonomisk utbytte. Men også andre verdier knyttes til kulturell verdiskaping; Kulturarvens egenverdi, trivsel, opplevelse og historie er viktig. Det bør jobbes for større fokus på muligheter, verdi og det unike, - i motsetning til begrensninger og forfall. Det er flere som etterspør «kortreist kultur» og «ekte opplevelser», - og folk er i større grad villig til å betale for det unike. Koblingen verdiskaping og kulturarv handler om å bruke kulturarven på en slik måte at den ikke forsvinner. Riksantikvarens Verdiskapingsprogram på kulturminneområdet (2006-2010) har vist hvordan kulturminner i større grad enn i dag kan bli brukt lokalt og bidra til både miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Resultatene etter Verdiskapingsprogrammet viste at det er avgjørende hvordan arbeidet blir organisert, hvem som blir med i samarbeidet, og hvordan eiere og næringsaktører blir

møtt av forvaltningen. Det er flere profesjonelle aktører på området og for eksempel Innovasjon Norge og Visit Romerike satset på samarbeid mellom aktører og «pakking» av produkter med rot i den norske kulturarven. Ved å lage spissede attraktive opplevelser og produkter, kan økonomisk utbytte pløyes tilbake til vedlikehold og utvikling av kulturarven. Verdiskaping handler også om identitetsbygging og stedsutvikling; hva forbinder folk med Nittedal, - hva kan vi bygge videre på. Kulturminner må oppleves, brukes, og gis nye muligheter, nye arenaer, og gi grunnlag for bærekraftig utvikling av lokalsamfunn og næring. Hvordan legge forholdene til rette for nytenkning og entreprenørskap? Hvordan oppmuntre til å sette istand istedenfor å rive og erstatte? Det er ikke bare et spørsmål om økonomi; men også om kunnskap, holdninger og ikke minst...MOT. For å bygge opp under nye prosjekter kan Nittedal kommune bidra positivt som pådriver, tilrettelegger og samtalepartner i gode utviklingsprosjekter.

Rotneshjørnet

3 Planforslaget

3.1 Plantype

Nittedal kommune har ikke tidligere hatt en kulturminneplan. I desember 2013 ble det politisk vedtatt at kulturminneplanen skulle følge statlige og fylkeskommunale retningslinjer – og bli en kommunedelplan for kulturminner. Den skal integreres i kommuneplanens areal- og samfunnsdel med hensynssoner og temakart. Kommuneplanens arealdel er juridisk bindende. I saker der viktige kulturminner berøres, skal kommunedelplan for kulturminner være retningsgivende. 9 hensynssoner er spilt inn til kommuneplanen 2015-2027. I Kommunedelplanen for kulturminner er hvert område mer detaljert omtalt, og det er anbefalinger til forvaltning av hver hensynssone, anbefalingene er ikke juridisk bindende.

Akershus Fylkeskommune har utarbeidet forslag til retningslinjer for kulturminneplanen. Retningslinjene bygger på fire innsatsområder: Bevaring- Forvaltning- Formidling og Verdiskaping.

3.2 Forhold til annet lovverk og eksisterende planer

Mange viktige kulturminner i Nittedal er sikret bevaring gjennom lov om kulturminner. Kulturminnevernloven av 1978 er en av de viktigste lovene i kulturminnevernet. Under nevnes de viktigste planene og vedtakene som styrer kulturminnearbeidet i kommunen:

Internasjonale konvensjoner og chartre

Statlige lover og stortingsmeldinger

Regionale mål og føringer

*Lokale planer, mål og føringer. (Kommuneplan, kommunedelplaner, temaplaner)
Kommuneplanen 2015-2027*

Handlingsplanen

Kommunedelplan for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv.

Kommunedelplan for landbruk.

I oppslagsdelen, kap. 8.5 «Bakenforliggende lover og planer»- er disse lovene omtalt mer detaljert. Det er en lov som brukes hver dag og som er det førende lovverket og kommunenes viktigste verktøy for å kunne ivareta kulturminner og kulturmiljøer:

Plan og Bygningsloven- PBL: LOV – 2008-06-27-71

Plan og bygningsloven gir rammer for kommunens planlegging; både for arealdelen og samfunnsdelen. Plan- og bygningsloven gir også kommunen et sterkt virkemiddel for vern av kulturminner og kulturmiljøer gjennom bruk av hensynssoner og temakart. Verdien av kulturminner og kulturmiljø vurderes mot den verdi det planlagte tiltaket har og hvilke alternativer som finnes.

*Hensynet til kulturminner nevnes flere steder i loven:
§ 11-8 omhandler ulike hensynssoner:*

Kommuneplanens arealdel skal i nødvendig utstrekning vise hensyn og restriksjoner som har betydning for bruken av areal. Bokstavene c) og d) knyttes til kulturminner og betyr:

Hensynssone c. Sone med særlige hensyn til landbruk, reindrift, friluftsliv, grønnstruktur, landskap eller bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø, med angivelse av interesse.

Hensynssone d. Sone for båndlegging (vern) i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven.

3.3. Hvordan vurdere kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap

Det sier seg selv at vi ikke kan ta vare på alle kulturminner. Det er et mål å bevare et representativt utvalg av kulturminner som belyser historien i kommunen fra steinalderen til våre dager. Hva er med på å fortelle historien om Nittedal? Hva er spesielt? Riksantikvaren uttaler at:

«Kulturminnene som bevares bør gjenspeile både bredde, mangfold og særpreg i kommunens historie. De bør kunne fortelle hvordan naturressurser og økonomi, kultur og næring har påvirket utformingen av bygninger og anlegg, landskap og tettsted. Kulturminner knyttet til historisk viktige personer er også verdifulle»
I dag vurderes kulturminner ut fra et sett verdier og kriterier. De representerer kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier. Innenfor disse verdiene ligger mer konkrete og målbare kriterier.

Verdisynet vårt endrer seg med den tiden vi lever i, og den verdien et kulturminne eller et kulturmiljø har forandrer seg over tid. Med dette menes at for eksempel et offersted først blir et kulturminne når vi peker på det og sier at dette representerer noe spesielt, og er verdt å ta vare på. Det må være åpenhet og informasjon om verdigrunnlaget vernet bygger på. Nedenfor er en oversikt over hva som ligger bak de verdiene vi vurderer kulturminner med :

8.1 Kunnskapsverdier

Representativitet og sjeldenhet: Kulturminner kan være bevaringsverdige både hvis de er sjeldne og hvis de er representative for en stilart, en periode, et sosialt lag eller en funksjon.

Sammenheng og miljø: Å ta vare på sammenhenger gir mer kunnskap, helhetlig forståelse og opplevelse enn bevaring av enkeltelementer. Sammenhengende bygning-smiljøer kan for eksempel gi kunnskap enkeltbygg ikke kan alene.

I vurderingen av kulturminner er det benyttet Joselæggs metode, se side 45

Autentisitet: Dette begrepet har med opprinnelighet og ekthet å gjøre. Stor autentisitet vil si at bygget/ kulturminnet er lite eller ikke endret og har både originalmaterialer og detaljer.

8.2 Opplevelsesverdier

Arkitektonisk, kunstnerisk og håndverksmessig kvalitet gir kulturminnet verdi.

Samfunns- eller sosialhistorisk verdi kan være bygg og anlegg som huser offentlige institusjoner, næringsbygg, menigheter, organisasjoner eller sosial boligbygging.

Historiske hendelser, symbolske eller identitetsskapende verdier kan være viktige enten lokalt, for enkelte miljøer eller for et helt folk.

Konkrete hendelser, personer eller tradisjoner knyttet til et kulturminne eller et mye brukt område.

Kulturminnets egenverdi er av stor verdi for trivsel og gode opplevelser.

8.3 Bruksverdier

Fysisk tilstand og vedlikehold. Er kulturminnet i en slik tilstand at det kan bevares? Kan en velge mellom likeverdige objekter eller miljøer, er det rimelig å velge det som er best bevart.

Økonomi, bruksverdi og økologi. Når en vurderer kulturminner, og – miljøer som bruksressurs, bør også økonomien i å benytte eksisterende bygninger fremfor å bygge nytt vektlegges, samt miljølemper ved rivning.

3.4 Kulturmiljøer og kulturlandskap tatt inn i Kommuneplanens arealdel med hensynssoner

Kommunedelplan for Kulturminner er i kommunens areal- og samfunnsdel avspeilet med hensynssoner og temakart. Ny kommuneplan 2015 - 2027 ble vedtatt våren 2015. Her er 9 viktige kulturmiljøer prioritert til hensynsone c). Kommuneplanens arealdel er juridisk bindende. I saker der viktige kulturminner berøres, skal kommunedelplan for kulturminner og temakart for kulturminner og kulturmiljø være retningsgivende. I kulturminneplanen er hvert område mer detaljert omtalt, og det er anbefalinger til forvaltning av hver hensynsone, de er ikke juridisk bindende.

Med hensynsone c) menes et avgrenset område i en kommuneplan eller reguleringsplan der det skal tas spesielle hensyn, angitt i egne retningslinjer eller bestemmelser. Plan- og bygningslovens § 11-8, c gir mulighet til å avsette slike områder med tanke på bl.a. bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø. Mens fredning etter kulturminneloven blir brukt for å sikre kulturminner eller -miljø av nasjonal verdi, kan regulering til hensynsone c) brukes for å verne objekter og områder som er verdifulle lokalt og regionalt.

De prioriterte kulturmiljøene og kulturlandskapene er regulert til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c). De er områder som har vært viktige og representative for utviklingen av Nittedal, har stor tidsdybde og som fremdeles er historisk lesbare. De 9 prioriterte kulturmiljøene og kulturlandskapene er valgt ut etter kriteriene for kunnskapsverdier- opplevelsesverdier og bruksverdier. Avgrensningen av hensynssonene følger i stor grad sammenhengen i landskapet, siktlinjer, naturlig typografi og noen ganger eiendomsgrenser. Mange bygninger innenfor disse hensynssonene er viktige element rent historisk, symbolsk eller arkitektonisk, mens andre er viktige som kulturmiljø i kulturlandskapet. Selv om hus eller anlegg ikke er i bruk, er de kulturhistoriske bærere det må tas hensyn til. Ikke alle bygg skal bevares, men ved at de ligger innenfor en viktig hensynsone, vil de i større grad bli vurdert ved søknad om tiltak. Slik vil hensynssonene bli et verktøy for forvaltningen. Hensynssonene er vedtatt i kommuneplanens arealdel.

Disse hensynssonene er:

Kirker

HAKADAL KIRKE med kulturlandskap, listeførte kirker, kirkemyndighetene.

NITTEDAL KIRKE og området rundt Dal, listeførte kirker, kirkemyndighetene.

Gårdsmiljøer

*HAKADAL VERK med kulturlandskap, husmannsplasser, skole, tidligere industri.
Kulturmiljøet HAKADAL STASJON inngår i sonen.*

AAS GÅRD med kulturlandskap, husmannsplasser, og spesialområde bevaring.

ROTNES BRUK med kulturlandskap, husmannsplasser og industri langs elva.

SKYSET GÅRD, tun og område ned mot Nitelva.

MARKERUD GÅRD- TÆNDSTIKFABRIKEN- med kulturlandskap: KML fredning.

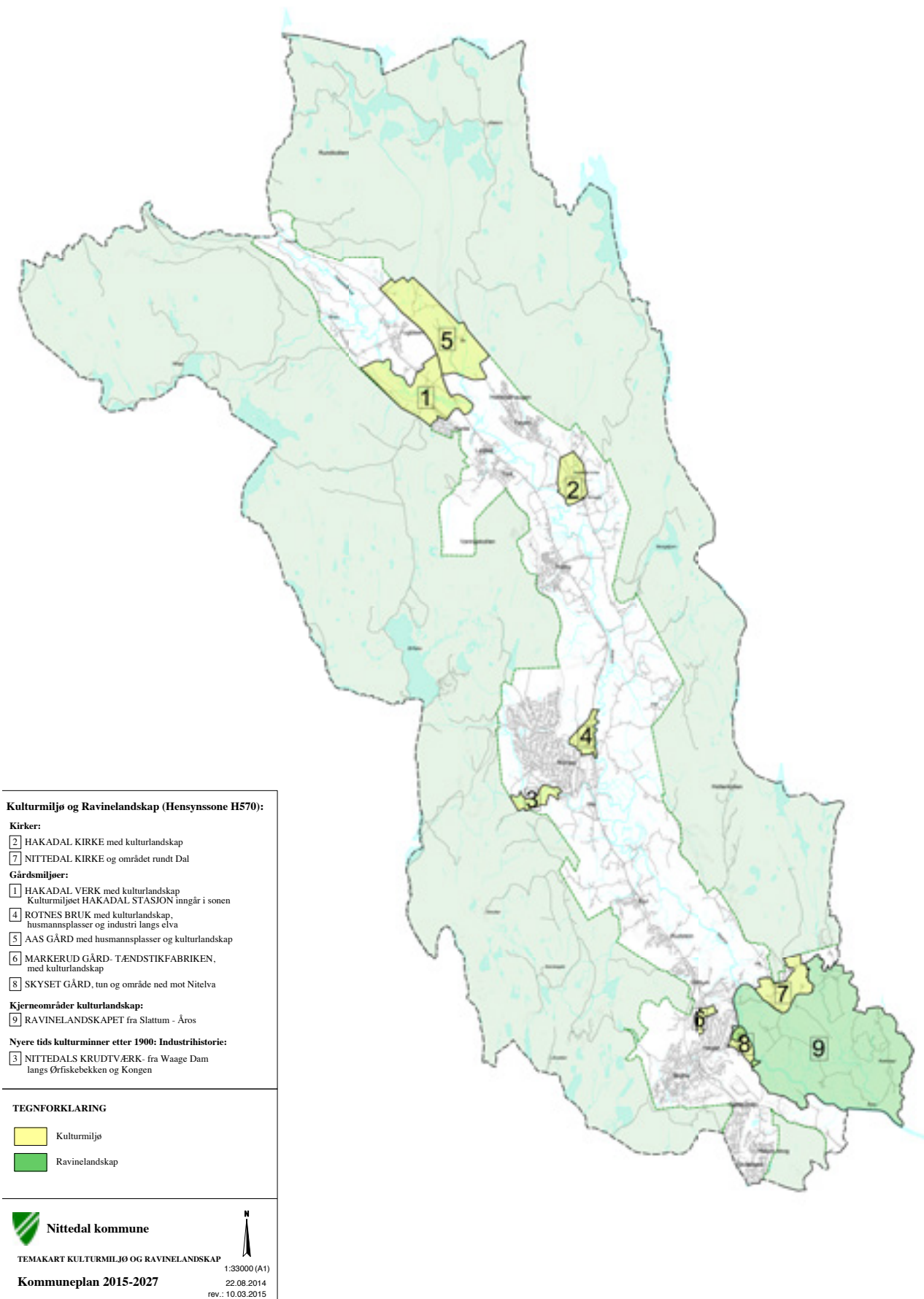
Kjerneområder kulturlandskap

RAVINELANDSKAPET fra Slattum- Åros.

Nyere tids kulturminner etter 1900: Industrihistorie

NITTEDALS KRUDTVÆRK- fra Waage Dam langs Ørfiskebekken og Kongen. Egen helhetlig plan.

3.5 Temakart

3.5.1 Kirker

HAKADAL KIRKE med kulturlandskap

Gnr: 58, Bnr 49 m fl.

Lokalisering

Hakadal kirke ligger vakkert til på et høydedrag nordøst i bygda. Kirken er synlig på lang avstand, og blir fremhevet av sin hvite farge i kulturlandskapet. Kirkestedet har en plassering som favner de fire himmelretningene og uttrykker frihet fra grenser og hegn. Kirken ble bygd på den eldste og beste gården (Kirkeby), som ga grunn til bygningen fordi det allerede var et hellig sted med gravplass der. Kirkestedet synes å begynne sør for kirkehuset med stigning nordover mot jernaldergravene på Klokkertoppen.

Kort historikk

Hakadal kirke er en liten langkirke bygget mellom 1605-1610. Kirken ble opprinnelig bygget i tømmer og var liten og lav. Den var brun og tjærebredd i flere hundre år, men ble panelt på 1800-tallet. Kirken er i dag en firedelt langkirke med skip og kor. Bygningen har vokst gradvis mot vest og takhøyden har blitt hevet. Mange reparasjoner og utvidelser har foregått opp gjennom tidene. I 1732 ble kirkeskipet forlenget vestover og først i 1849 fikk Kirken tårn og ble malt, først grå og senere hvit slik vi ser den i dag. Sakristiet ble antagelig fornyet i 1890. Interiøret er preget av arkitekt Arnstein Arnebergs istandsetting i 1955, da interiøret fra 1732 delvis ble gjenskapt. Altertavle, døpefont og prekestol er skåret på begynnelsen av 1700-tallet.

Hakadal kirke

Registreringer: Fornminner:

Jernaldergraver på Klokkertoppen.

Kulturminner før 1900:

- Hakadal kirke
- Kapellet/Kirkestua

SEFRAK- registrerte bygninger i hensynssonen:

59/14 Hovedbygning, Øvre Kirkeby ca 1750	151110568
59/39 Hovedbyg. Kirkeby- eldste del ca 1724	6901913

Nyere tids kulturminner etter 1900:

58/76 Gamle Glitre, ca 1900	151110460
58/76 Gamle Glitre stabbur	
58/13 Hovedbygning Kirkeby, ca 1900	151107958
59/36 Eiendom i jugendstil ca 1922	151110339

Vernestatus: Fredet, området utenfor fredningssområdet foreslås til hensynssone c)

Begrunnelse for hensynssone c):

Hakadal kirke med kapell og kirkestue er et fredet kirkested med historie tilbake til middelalder og jernalderen. Den har høy identitet og symbolverdi for bygda og er en historie- og kulturbærer av stor betydning. Kirken er et landemerke som ligger majestetisk til på høydedraget og miljø og strøksverdien er høy. Hakadal Kirke er en typisk langkirke med et langstrakt kirkerom som skal symbolisere den hellige veien («via sacra») fra vest mot solens oppgang i øst. Denne kirketypen er representativ for kirker i Norge fra middelalderen frem til 1900-tallet. Kirken har høy autentisitet; De to østlige delene, koret og den østlige delen av skipet, er fra den opprinnelige kirka fra 1609. Hakadal kirke har høy kunstnerisk og arkitektonisk verdi, og er vakkert utsmykket og intim. Dr. Phil. Eivind Engelstad undersøkte Hakadal kirke grundig i perioden 1939-44 før restaureringen som hovedsakelig foregikk i 1955. Denne restaureringen benyttet en av landets beste arkitekter, Arnstein Arneberg, til å tilbakeføre interiøret til det uttrykket som rådet i 1732 med akantusdekorasjoner i kirka. Det var Johan Jørgen Schram som skar hele utsmykningen bestående av prekestol med himling, døpefont og altertavle. Hakadal kirke er en av to kirker i bygda. Det har vært kirke her tilbake til slutten av 1000-tallet. Kirken har vokst i takt med utviklingen i bygda og gjennomgått flere endringer og epoker. Grøntstrukturplan for Romerike vurderer kulturmiljøet Hakadal kirke av regional verdi. Innenfor hensynssonen ligger også deler av det gamle Glitre Sanatorium (mer om denne under kap. 3.9), bygget på grunnen til den eldste bosettingen i Hakadal, og en unik og tidstypisk eiendom i Jugendstil (gårdsnr 59/36).

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

Ta vare på det åpne landskapsrommet slik at de historiske sammenhenger kan leses og oppleves i landskapet, fornminnene, Klokkertoppen, kapellet og kirken som knutepunkt.

Bebyggelse eller annet som reduserer opplevelsen av kirken, siktlinjer og kulturlandskap skal ikke tillates. Landskaps hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur, arealbruk skal bevares: Fornminner, kapellet, den fredete kirken på høyderyggen, skogen som buffer mot bebyggelse.

Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, trerekker, veifar, landskapsrom, vegetasjon, steingjerder og lignende skal ivaretas. Gamle, markante trær søkes bevart, men der trær kommer i konflikt med kirkens siktlinjer,

tillates beskjæring eller i ytterste konsekvens hugging og nyplanting.

Ved byggetiltak nær kulturminne / kulturmiljøet skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturmiljøet. Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges.

Ved byggetiltak på fredede bygninger skal Riksantikvaren uttale seg.

5.§ 3 Universell utforming (UU). Prinsippene for UU skal legges til grunn for planlegging/oppgradering av bygg/konstruksjoner og uteanlegg, men UU-målene må avveies i forhold til natur/terreng og kulturminnevern.

Forslag til forvaltning

Ta vare på og formidle viktige enkeltelementer og strukturer ved det gamle kirkestedet

Skilte fornminner og tilrettelegge for folks opplevelse av kulturmiljøet rundt Hakadal Kirke

Legge til rette for kulturopplevelser i tilknytning til kirken ved for eksempel opprettholdelse av vegkirke, konserter etc.

Bevare de eldste gravene

Merke spesielt gravplasser av stor kulturhistorisk betydning for Nittedal

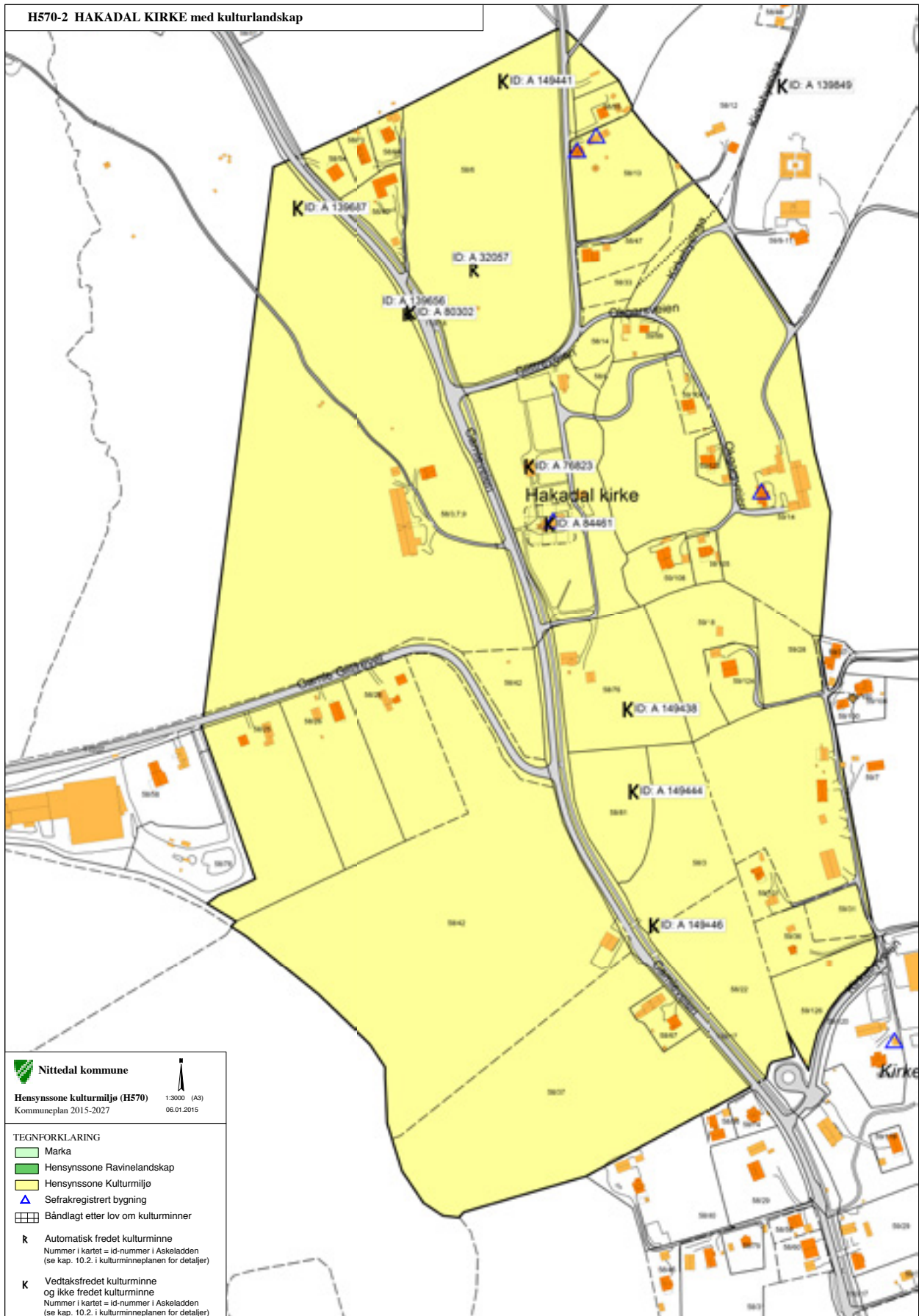
Vurdere evt bruk av Gamle Glitre med stabbur og resten av hageanlegg med fontene som deler av den nye urnelunden.

Ny urnelund med veier må tilpasse seg bestemmelser og retningslinjer for hensynssonen.

Det bør lages en bevaringsplan for kirkegården, slik at man kan bevare et utvalg av gravminner og ikke bare enkeltobjekter.

Gravminner i kirkegårdens eie som er eldre enn 60 år og yngre enn fra 1536, skal ikke flyttes eller fjernes før fylkeskommunen har hatt anledning til å uttale seg (jfr. kirkerundskrivet T-3

H570-2 HAKADAL KIRKE med kulturlandskap

NITTEDAL KIRKE og området rundt Dal

Gnr 24, brn212 m/ fl

Lokalisering

Nittedal Kirke ligger syd i bygda, vakkert på en ravinehøyde med godt utsyn over bygda. I nord ligger gården Nordre Dal, og skogen som stiger jevnt opp mot Holterkollen. Sørøver er det fri utsikt mot Skedsmo og Øyern.

Kort historikk

Dal var den eldste gården i bygda, og det var her kirken ble bygd. Kirkestedet har røtter tilbake i hedensk tid. Når den første kristne kirken ble bygd her, vet vi ikke, men vi tror det skjedde i andre halvdel av 1000-årene. Den første kirken ble på 1100-tallet erstattet av en steinkirke. Denne gamle Olavskirken sto til den ble revet i 1868, altså i om lag 700 år. Det var en liten kirke. Utvendig var kirkens skip 13,3 m langt og 9,8 m bredt. Koret var nesten kvadratisk, 7 x 7 m. For å få begrep om plassen i kirkerommet, må vi trekke fra murtykkelsen på ca. 130 cm. Det var godt under 100 m² i kirkeskipet. Kirken hadde hvitkalkede murer, og de var 5,5 m høye. Utenpå inngangen fra vest var det bygget et våpenhus i tre. På skipets sørvegg og på korets sørvegg var det en liten inngangsdør og et lite vindu. En kirke på Romerike som minner mye om Olavskirken, er Sørnum gamle kirke. Kirken har bare i de siste hundre år blitt kalt Nittedal kirke. Fra middelalderen og fram til om lag 1900 ble den kalt Dals kirke. I 1868 ble hovedkirken på Dal revet og det ble bygget en ny tømmerkirke. Den er tegnet av Jacob Wilhelm Nordan, og oppført av kirkebygger Johnsen. I 1873 ble den panelt. Grunnmuren til kirken er stein fra den gamle kirken. Kirkens grunnmur i syd står oppå den gamle kirkens sydmur. Den gamle kirkens murer er bevart i henimot 1 m høyde under den nåværende kirken. Nedgang dit er i gulvet på kirkeskipet til høyre for inngangsdøren.

Registreringer :

- *Dal: Bosetnings-aktivitetsområde, automatisk fredet, datering: Steinalder*
- *Dal Nedre: Bosetningsaktivitetsområde, ikke fredet, datering: etter-reformatorisk tid*
- *Dal Søndre: Rydningsrøyslokalitet, ikke fredet, etter-reformatorisk tid*
- *Dal Nedre: Rydningsrøyslokalitet: automatisk fredet, automatisk fredet; jernalder- middelalder*
- *Dal Nedre Rydningsrøysaktivitet, automatisk,*

ikke fredet, etter-reformatorisk tid.

- *Dal Nordre: Gjerde/ inngjerding, ikke fredet, etter- reformatorisk tid*
- *Fredet kirkebygning 1869*
- *Automatisk fredet middelalderkirkegård med mer enn 80 graver eldre enn 1945*
- *Dalsgårdene er delvis bevaringsverdige (Riksantikvaren)*

SEFRAK- registreringer i hensynssonen

24/188	Uthus/forrådshus/stabbur, Nordre Dal.
24/188	Hovedbygning, Nordre Dal.
25/1	Hovedbygning, Dal nedre.
25/1	Sidebygning, Dal nedre.
24/22	Hovedbygning, Dal.
26/6	Enebolig, Østre Dal, Smedstua.
24/2	Sidebygning, Dal Nordre.
24/12	Hovedbygning Dal.
27/22	Hytte, Eftabol
24/5	Enebolig, Dal, Dalhaug
26/17	Enebolig, Østre Dal
26/8	Hovedbygning, Dal Østre

Nyere tids kulturminner etter 1900:

24/2	Låve, Søndre Dal	151091180
------	------------------	-----------

Begrunnelse for hensynssone c):

Nittedal kirke og områdene rundt kirken er foreslått regulert til hensynssone c) for å sikre det åpne landskapsrommet og fremheve det gamle kirkestedet. Nittedal kirke har høy identitets og symbolverdi, høy historisk og pedagogisk verdi og høy miljø og strøksverdi. Kirken fra 1869 er en typisk langkirke- og har høy representativ verdi. Nittedal kirke er tegnet av J.W. Nordan og har høy arkitektonisk og kunstnerisk verdi. Kirken er en av to fredede kirker i Nittedal med røtter tilbake til middelalderen. Det var trolig i området Dal at den første bosettingen i Nittedal ble etablert. Gårdene i hensynssonen har høy miljø og stedsverdi og skårer høyt på historisk og pedagogisk verdi. Grøntstrukturplan Romerike karakteriserer området som kulturmiljø av nasjonal og regional verdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- *Ta vare på det åpne landskapsrommet slik at de historiske sammenhenger kan leses og oppleves i kulturlandskapet; Den fredede kirken på høyderyggen, Dals- gårdene, fornminnene, vegstruktur og skogen bak.*
- *Bebyggelse eller annet som reduserer opplevelsen av kirken, siktlinjer og kulturlandskap skal ikke tillates.*
- *Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, trerækker, veifar, landskapsrom, vegetasjon, steingjerder og lignende skal ivaretas. Gamle, markante trær søkes bevart, men der trær kommer i konflikt med kirkens siktlinjer, tillates beskjæring eller i ytterste konsekvens hugging – etterfulgt av nyplanting.*
- *Vurdere tiltak for å bevare struktur og enkeltbygninger i de særlig interessante bygningsmiljøene på Dals-gårdene.*
- *Ved byggetiltak nær kulturminne / kulturmiljøet skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturmiljøet. Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges.*
- *Ved byggetiltak på fredede bygninger skal Riksantikvaren uttale seg.*
- *5.§ 3 Universell utforming (UU). Prinsippene for UU skal legges til grunn for planlegging/oppgradering av bygg/konstruksjoner og uteanlegg, men UU-målene må avveies i forhold til natur/terreng og kulturminnevern.*

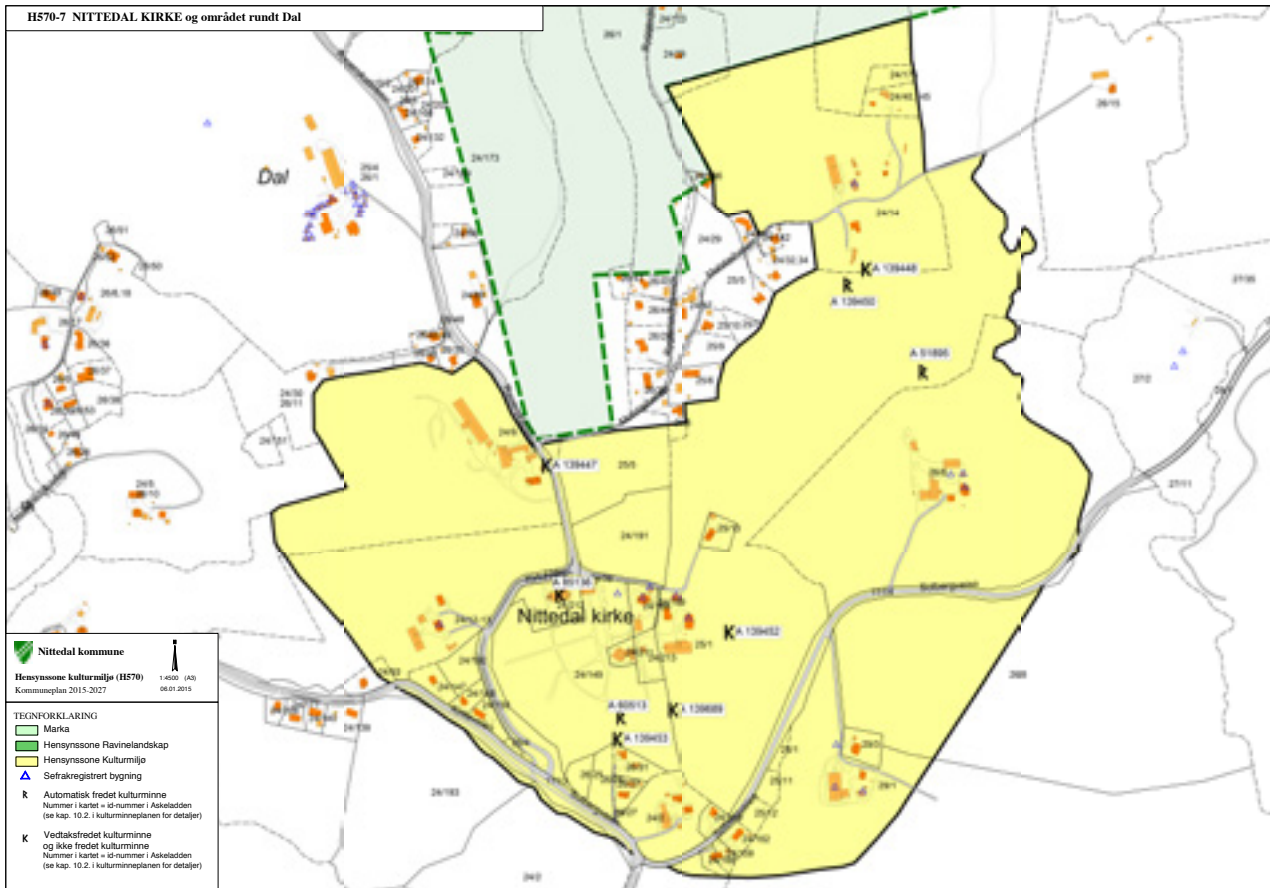
Forslag til forvaltning

- *Ta vare på og formidle viktige enkeltelementer og strukturer ved det gamle kirkestedet slik at de historiske sammenhengene kan leses og oppleves i landskapet;*
- *Skilte fornminner og tilrettelegge for folks opplevelse av kulturmiljøet rundt Nittedal Kirke*
- *Bevare de eldste gravene*
- *Merke spesielt gravplasser av stor kulturhistorisk betydning for Nittedal*
- *Legge til rette for kultursamarbeid og konserter i kirken.*

k

Nittedal kirke

Nittedal kirke

3.5.2 Gårdsmiljøer

HAKADALS VERK med kulturlandskap; husmannsplasser, skole, tidligere industri.

Gnr 51 brnr 1 m fl

Hakadal stasjonsområde inngår i hensynssonen (s. 25)

Lokalisering

Hakadals Verk med kulturlandskap ligger nord i Nittedal, på vestsiden av dalen. Området grenser til Nordmarka i vest og strekker seg nordover langs Holmsia opp til og med husmannsplassen arbeiderboligen Lyssaker i nord. I øst grenser området til Aas gård, i sør til Hakadalsfeltet. Hakadal stasjonsområde inngår i hensynssonen og er omtalt for seg.

Kort historikk

Hakadal jernverk kan være Norges eldste jernverk og kan spores tilbake til før 1540. Jernverket ble lagt hit på grunn av fossefallet. Malm ble først hentet fra Grua på Hadeland, og trekull fra skogen rundt. Kronen engasjerte seg etter hvert i driften av jernverksvirksomheten rundt Østlandet, den hadde pga de mange krigene behov for kuler til kanonene. Etter hvert så myndighetene også de sivile behov for ovner, redskap, spiker etc. og det ble innført privilegier for å få til slik produksjon. I begynnelsen av 1600-tallet ble jernverket drevet som kongelig jernkompani, som i 1627 fikk enerett til å anlegge og drive bergverk i hele Norge. I 1641 overtok private eiere privilegiene. Lauritz Richardsøn solgte i 1697 Hakadals verk til Lars Robsam. Nå opplevde verket sin glansperiode pga nye malmforekomster på Hellerudåsen, og på leveranser til den store Nordiske krig. Robsahm drev verket fram til sin død i 1709. Jens Moss overtok og drev fra 1773 til 1778, og hadde mange feider om veibygging og vedlikehold med myndighetene. Dette resulterte i at krigskommissær Peder Anker forlangte utpanting av Verket. I 1798 kjøpte Bernt Anker Hakadals Verk av Jens Moss. Bernt Anker var Norges rikeste mann. Han ansatte Nicolaus Magnus Widerberg fra Sverige som sin forvalter. Den nye glansperioden for Hakadals Verk startet. Han bygde 7 plasser for jernverksarbeiderne i 1773, de ble etter hvert 10 totalt. Disse unike plassene ligger langs Holmsia og inngår i hensynssonen. I 1827 kom loven om allmueskoler i land- distrikter. Denne påbød at alle Verk eller bruk mer enn 30 ansatte måtte lage en fast skole for barna. Skolen på Nes ble Nittedals første faste skole, og ble startet i 1835. Skolen hadde fra starten 94 barn

fordelt på tre klasser. Nicolaus Widerberg og sokneprest Holmboe var engasjert i realiseringen av skolen. Skolen ble drevet fram til Hagen skole ble bygget i 1880, da folk forlangte en egen kommunal skole.

Nicolaus Widerberg arbeidet først for Bernt Anker deretter for Fideikommisset, så for Peder Anker, og til sist for grev Herman Wedel Jarlsberg. Under Widerbergs tid vare det; jernverksdrift med masovn, stangjernshammer, smie og støperi. I tillegg var det jordbruk, skogbruk, mølle, teglverk, sagbruk og kalkovn. Hakadals Jernverk ble nedlagt i 1869.

Greveveien ble planlagt av Peder Anker, men anlagt av Grev Wedel Jarlsberg 1823-25. Widerberg ledet arbeidet, og 60-70 svensker bygget veien. Veien var en privat bomvei. Det ble fraktet malm fra Sørlandet til Hakadal og plank i motsatt retning.

Widerberg kjøpte Burås i 1822 og bygde det i stil med hovedhuset på Verket. Gården hadde et vakkert hageanlegg med to fiskedammer, og en 400 m lang alleè, men jernbanen delte hagen i to og veien ble lagt om. I 1825 anla han et privat gravsted. Det hadde ringmur i sten, og et hovedkors i jern. Gravstedet består fremdeles. På gravstedet er det to urner som markerer graven til Else og Nicolaus Widerberg. I tillegg er 5 av familien medlemmer gravlagt der. Widerberg døde i 1841 og svigersønnen Carl Ferdinand Sandberg som var ordfører i Nittedal overtok Burås, men flyttet ikke inn. Hakadals Verk eies i dag av Carl Otto Løvenskiold.

Verksdammen

Fornminner

Det er ikke registrert fornminner i den foreslåtte hensynssonen.

SEFRAK- registreringer i hensynssonen

44/1	Hovedbygning/forvalterbolig, Hakadals Verk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Sidebygning (drenkestue) Hakadals Verk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Stabbur, Hakadals Verk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Stabbur 2, Hakadals Verk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Melkebu Hakadalsverk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Låve M/fjøs Hakadals Verk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Fjøs Hakadalsverk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Sidebygning/arbeiderbolig, Hakadalsverk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Sveiserbolig/bryggerhus, Hakadalsverk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Smedstua/hakadalsverk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	Smie/verksted Hakadalsverk, Hytten	Hakadals Verk
44/1	'Snekkerstua' Hakadalsverk, Hakadal	Hakadals Verk
44/1	Bakkestua (Arbeidersbolig), Hakadalsverk	Hakadals Verk
44/1	Bomstua	Greveveien 51
43/107	Hovedbygning, Nedre Burås, Hakadal	Buråsveien 11
43/109	Hovedbygning, Øvre Burås, Hakadal	Buråsveien 11
43/109	Uthus, Øvre Burås, Hakadal	Buråsveien 11
43/107	Stabbur, Nedre Burås, Hakadal	Buråsveien 11
43/107	Melkebu, Nedre Burås, Hakadal	Buråsveien 11
51/1	Hovedbygning, Nes, Hakadal	Fugleveien 5
51/1	Skole, Nes, Hakadal	Fugleveien 5
45/1	Bolighus på Lyssaker (av Holm), Hakadal	Holmsia 137
45/1	Bolig på Steinerud (av Holm), Hakadal	Holmsia 126
45/1	Bolighus på Tangen (av Holm), Hakadal	Holmsia 115
45/3	Bolighus på Thors (av Holm), Hakadal	Holmsia 105
45/1	Bolighus på Ekra (av Holm), Hakadal	Holmsia 73
45/1	Bolighus på Smedbakken, Hakadal. (Smedstua)	Holmsia 61
45/1	Bolighus på Skansen (av Holm) Hakadal	Holmsia 45
42/1	Bolighus på Blåsås (av Holm), Hakadal	Holmsia 33
51/1	Nesberget, bolighus, skogvokterbolig	Fuglåsveien 11
51/1	Nesberget, stabbur	Fuglåsveien 11
51/1	Elverhøy, Hakadals Verk, Hakadal	Hakadals Verk
44/1	Uthus til Elverhøy Hakadals Verk	Hakadals Verk
51/1	Ovnshus, Hakadals Verk, Nes Tegleverk	Hakadals Verk
51/1	Verksbygning, Hakadals Verk, Nes Tegleverk	Hakadals Verk
51/1	Jernbua fra 1600 Tallet	Hakadals Verk

Andre kulturminner før 1900

- Damanlegg
- Ruiner etter saga
- Greveveien

Nyere tids kulturminner etter 1900

- Kraftverket med rørgate i Verksfossen 1914:
Nittedals eldste bygning i Jugendstil
- Kraftverket i Sagfossen
- Damanlegg
- Industribygninger på østsiden av elven
- Arbeiderboliger
- Hakadal stasjon (gbnr 43/2) ligger i hensynssonen og er omtalt spesielt side 25.

Begrunnelse for Hensynssone c):

Den eldre bebyggelsen med hageanlegg, alléer, Hakadal-selva med damanlegg og vegetasjonssoner skaper til sammen et helhetlig område som har visuelle kvaliteter som utmerker seg i regionen. Hakadal Jernverk kan være Norges eldste jernverk og kan spores tilbake til 1475. Hakadals verk har høy identitets- og symbolverdi i bygda. Her var det stor aktivitet med jordbruk, skogbruk, mølle, teglverk, sagbruk, kalkovn, stangjernshammer, smie og støperi. Hakadals verk har høy historisk og pedagogisk verdi; innenfor hensynssonen ligger Nes skole (1835), den første faste skolen i Nittedal. Bosettingsstrukturen med herskabelig hovedbygning, industribygningene og driftsbygninger for jordbruket, arbeiderboliger og skole er intakt og har høy autentisitet. Sammen med dammer og fosser bidrar helheten rundt Hakadals Verk til høy miljø- og strøksverdi. Arbeiderboligene langs skogkanten på Holmsiden er bevarte og sjeldne i sitt slag. Grøntstrukturplan for Romerike betegner Hakadals Verk med industrimiljø, arbeiderbolig, skole og husmannsplassene langs Holmsia som kulturmiljø av nasjonal verdi. Det er ingen nye hus i området, men flere mindre kulturmiljø av lokal verdi med godt bevart bebyggelse. Hovedbygningen på Hakadals Verk har høy autentisitet og kunstnerisk, arkitektonisk verdi og er av svært høy verneverdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ta vare på viktige enkeltelementer og strukturer slik at de historiske sammenhengene kan leses og oppleves i landskapet; storgårdsmiljøet, snekkerverkstedet, dammen, elva, kraftverkene, teglverksbygningene, den gamle skolen på Nes og husmannsplassene.
- Bevare landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur, arealbruk.

• Hindre bebyggelse eller annet som reduserer opplevelsen av sammenhengen mellom landskap og kulturelementer.

• Imøtekomme tiltak for å bevare struktur og enkeltbygninger i de særlig interessante bygningsmiljøene.

• møtekomme tiltak for ny bruk av eksisterende bygninger, der bygningenes eksterior beholdes eller endres lite.

• Ved byggetiltak på de verneverdige bygningene skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.

• Ved istandsetting av bygningene skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.

• Arbeiderboligene langs Holmsia grenser til et viktig ravinneområde. Terreng og vegetasjon bør skjøttes og brukes på en måte som ivaretar de verdiene landskapet innehar. (PBL § 12-5, 3.ledd) Hugging/avvirkning må bare skje i samarbeid med kommunens grøntforvaltning. Graving, fylling og planering av ravinlandskapet er ikke tillatt.

Forslag til Forvaltning

• Hakadals Verk forvaltes av privat eier og er i god stand. Skjøtsel som rydding, skilting og tilrettelegging for publikum må gjøres i samråd med eier.

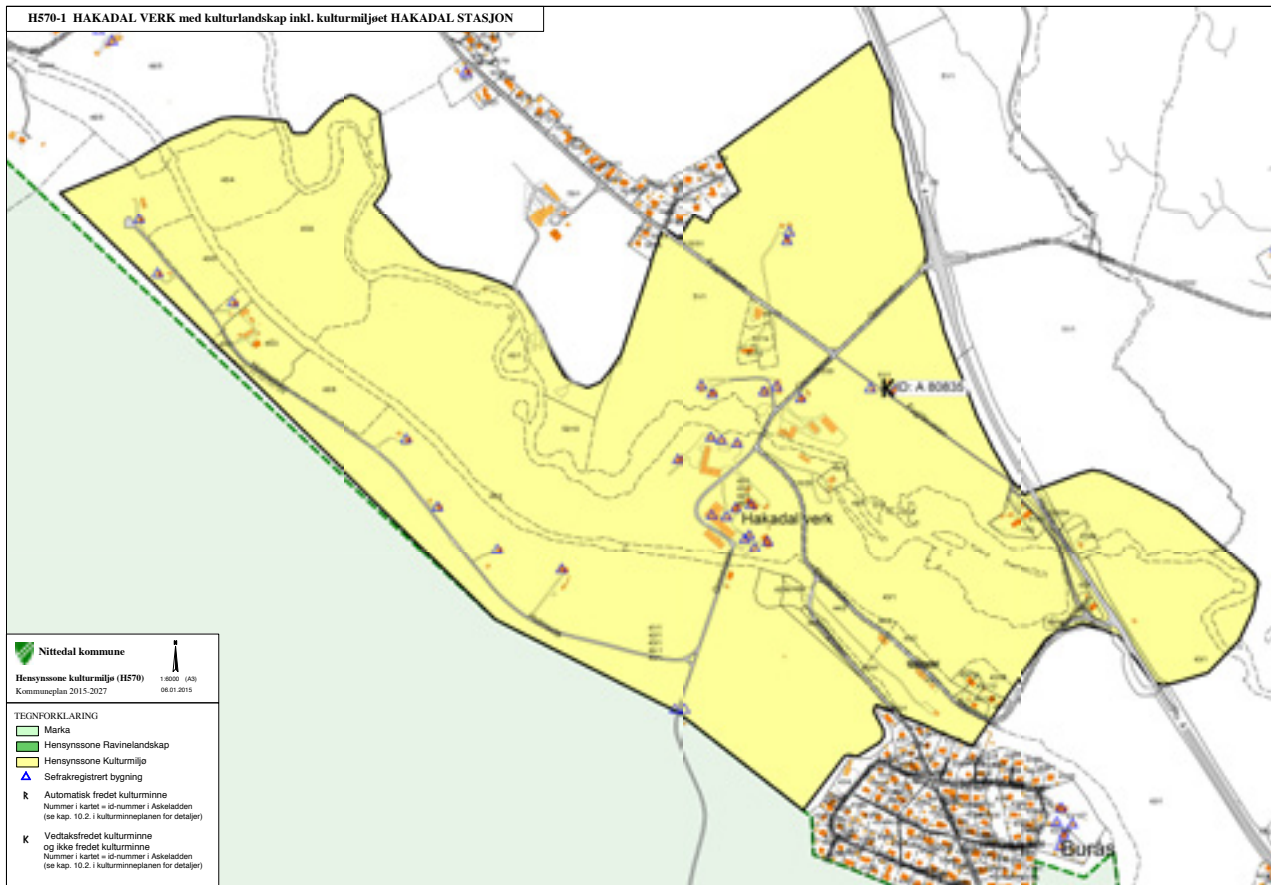
• Bygninger og anlegg som forteller om tidligere tiders samfunnsliv må bevares. Istandsetting og opprusting av gamle veifar, stier og bruer utføres i samråd med, eller mellom, forvaltningsmyndighet, antikvarisk myndighet og eier.

• Hakadals verk er av stor historisk betydning for bygda, - denne historien bør innarbeides i lokalhistorisk formidling i skolen.

• Widebergs gravsted: Vedlikeholde gravstedet og skilte det.

• En sti langs Nitelva ville legge til rette for rekreasjon og kulturhistoriske opplevelser.

• Ta kontakt med eier om mulighet for å rydde og skilte området der den gamle saga lå.

Nicolaus Widerbergs gravsted

Nes Teglverk, Hakadals Verk

Jernbua, Hakadals Verk

Hovedbygningen, Hakadals Verk

HAKADAL STASJON – kulturmiljø i hensynssonen rundt Hakadals Verk

Gnr 43

Lokalisering

På vestsiden av bygda. Syd for Hakadals Verk, øst for Hakadalsfeltet.

Kort historikk

Nordbanen kom til Hakadal i 1900. Den staselige stasjonsbygningen i dragestil er en typetegning tegnet av arkitekt Paul Due. Bygningen er oppført i laftet tømmer uten ytre kledning. Bygningene ble produsert som prefabrikkerte hus på Strømmen Trevarefabrikk. Den svenske kronprinsen Carl Gustav kom for å markere åpningen. Til å begynne med var det damplokomotiv som dro vognene. Turen fra Kristiania til Hakadal tok 1 time og 8 minutter. Ved stasjonen ble det anlagt en dam, slik at dampkjelene i lokomotivet skulle etterfylles med vann fra Buråsbekken. Hakadal stasjon ble viktig for salg av plank fra sagbruket på Hakadals Verk og transport av plank og slip fra Aas Gård. Det ble lagret store plankestabler i nærheten av stasjonen. Tidlig på 1920 tallet ble det laget et jernbanespor fra sagbruket, slik at jernbanevogner med last ble vinsjet opp til stasjonsområdet. Sagbruket ble lagt ned i 1947, men sporene etter den gamle saga med jernbanespor er fremdeles synlig. Godshuset er tegnet av Paul Due som typetegning. Venterommet kom i 1950 og stasjonsbygningens dragestil ble modifisert. Nordbanen ble elektrifisert i 1961. På Hakadal stasjon ble det etter hvert drosjeholdeplass, telefon og postkontor. Stasjonen har vært ubemannet siden 1991. Postkontoret ble nedlagt i 1996.

Nyere tids kulturminner etter 1900:

43/2	Hakadal Stasjon
43/2	Terminalbygning, nord
43/2	Terminalbygning, syd
43/2	Terminalbygning, sydvest
	Jernbanespor fra sagbruket

Hakadal stasjon

Begrunnelse for hensynssone c):

Hakadal Stasjon har en høy historisk og pedagogisk verdi i Nittedal. Hakadal Stasjon har hatt en sentral plass i transport av plank og slip fra Hakadals Verk og Aas Gård, og inngår som et viktig element i dette kulturmiljøet.

Hakadal stasjon og hele stasjonsområdet representerer en viktig del av dampjernbanens historie, og har høy identitets og symbolverdi. Stasjonsbygningen er av kunstnerisk og arkitektonisk høy verdi og er tegnet av arkitekt Paul Due. Bygningen er oppført i laftet tømmer i dragestil uten ytre kledning og ble produsert som prefabrikkert hus på Strømmen Trevarefabrikk. Stasjonsbygningen er representativ for jernbanebygninger i Norge rundt århundreskiftet, og er typisk for den nasjonalromantisk inspirerte utviklingen. Stasjonsmiljøet er autentisk og godt bevart. Stasjonsbygningen, godshus, pakkhus, park og allé ligger inne i den 7. utgave av Landsverneplanen våren 2015.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ved byggetiltak på eller nær et kulturminne og kulturmiljø skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med målsetting å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet / kulturmiljøet.
- Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges. Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
- Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk samt kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen.
- Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelig eller eldre eksteriørmessige detaljer som panel, listverk, vinduer, dører og takteking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres i stedet for å skiftes ut.

Forslag til forvaltning

- Ta vare på miljøet rundt Hakadals stasjon.
- Imøtekomme tiltak for utvikling og nødvendig endring av infrastruktur inkludert ankomster og plattformer, samt bruk av eksisterende bygninger der bygningenes eksteriør beholdes eller endres lite.
- Nye tiltak i hensynssonen rundt Hakadal stasjon må ta hensyn til helheten og opplevelsen av kulturminnene på stasjonsområdet.
- Rydde langs elva og merke jernbanesporet til sagbruket.

AAS GÅRD- med husmannsplasser og omliggende kulturlandskap

Lokalisering

Aas gård ligger høyt og fritt oppe i den nordøstlige dalskråningen i Hakadal, like under den markerte terrengformasjon som heter Aaskastet. Selve gården er innrammet av to bekker eller mindre "vassdrag", Klopp-tjernsbekken og bekken fra Damsortungen.

Kort historikk

Aas ble trolig ryddet i yngre jernalder. Sikre opplysninger har vi ikke før utpå 1600-tallet. I 1768 giftet Hans Evensen Moe seg med Karen Sverdrup, datteren på Hakadals Verk, og kjøpte Aas gård samt de tilgrensende gårdene Mork (det meste) og Bjørnholt. Fra svigermoren fikk han overdratt Råsjø skog i Nannestad, eiendommen har siden tilhørt Aas. Moe fikk oppført en helt ny gårdsbebyggelse og ny hovedbygning. Det var vanskelige år, og i 1773 ble gården solgt på tvangsauksjon.

Aas, med de tillagte eiendommer, ble i 1791 solgt til Bernt Anker, som senere også kjøpte Hakadals Verk. Etter hans død i 1805 hørte begge eiendommene til Det Ankerske Fideikommiss. I 1821 kjøpte konsul Christian Semb fra Christiania Aas. Han slo seg ned i Hakadal og var ordfører i kommunen fra 1842 til 1845. Han solgte, og gården var senere i salg et par ganger.

I 1860 kjøpte Niels Olav Young eiendommen. Med ham ble det fasthet og sammenheng i driften. Han oppførte ny hovedbygning på murene til den gamle. Han drev eiendommen godt med om lag 80 melkekuer. Nils Olav Young bygde Norges første private kraftverk i Aasbekken og hadde elektrisk lys fra 1887. Young bidro til å bygge Hagen skole i 1880.

Sønnen Frithjof Young videreutviklet gårdsdriften, drev storfeavl med stor suksess og var en ivrig hesteoppdretter. Han bygde jaktstuen på Hakkim i 1917.

Frithjofs søstersønn, Nils Olav Young Fearnley, kjøpte Råsjø skog i 1913. Han var da disponent for tremassekonsernet Union. Han og kona Ingeborg bygde i 1918 ny hovedbygning på Råsjøen. Det var bygget for jakt, ferie og rekreasjon, og ble etter hvert kalt «jaktslottet». I 1925 kjøpte Nils Olav Young Fearnley Aas gård av sin onkel og flyttet dit.

Young Fearnley drev også Aas svært godt, med en stor og høytytende besetning. Barnemelken fra Aas var viden kjent. Aas gård var den første i landet som leverte melk direkte til barnehjem og til spebarn. I 1965 ble det slutt på kuer og de gikk over til kornproduksjon.

I tillegg ble gartneriet betydelig. Skogen ble også drevet godt, og sagtømmeret ble foredlet på egne sager, på Råsjøen og Aas.

Godt kjent er også kunstnerukene på Råsjøen.

De foregikk seks ganger fra 1946 til 1954. Det sprang ut av et fellesskap som var vokst fram under krigen; Aas var et sentralt sted i motstandsarbeidet. Foruten vertskapet deltok Harry Fett, Gudrun Collett, dikteren Pär Lagerkvist, arkitekten Arnstein Arneberg, og malerne Henrik Sørensen, Harald Kihle, Willi Middelfart, Per Krogh og prins Eugen, blant annet.

I 1974 tok barnebarnet Thomas Nicolay Fearnley over sammen med sin kone Sissel Hoff Fearnley. De har i de senere år overdratt gården til sønnen Nils Thomas. Nå er hovedaktiviteten på jordveien en 18-hulls golfbane, skogen utgjør til sammen i alt 56.000 da.

Husmannsplasser: Til det opprinnelige Aas var det bare tre plasser: Tajet, (antakelig identisk med et senere Bjørnholttajet og nevnt hhv 1694 og 1810), Aasenga, (nevnt ca.1750- usikker beliggenhet) samt Hakkim (nevnt første gang 1765). Til Bjørnholt var det opprinnelig tre plasser: Som nevnt Tajet (Kjent beliggenhet uten bebyggelse i dag) samt Kårestua og Bjørnholtlia.

Mork ble ryddet på nytt etter svartedauden og delt ca. 1670. Halvparten av Mork kom under Aas samtidig med Bjørnholt i 1768 og resten på 1800 – tallet. I dag er plassene Kabbin (rundt 1800 først nevnt), Utsikt (tidlig 1800-tallet), plassene Skarpsno, Øver – og Ner-Enga, Måsan og Nord- Mork, samt Midt- Mork, Vest-Mork og Sør- Mork (alle nevnt tidlig på 1800- tallet, men har nok en adskillig eldre historie). Noen plasser er det i dag ingen spor etter, men Middagsbråten er et unntak. Den lå i skogen ovenfor Lyngås. Sist nevnte plass lå også under Mork, men er fradelt 1933.

KULTURMINNE ART	LOK.NR	VERNETYPE
Kullfremstillingsanlegg	15532	Uavklart vernestatus
Rydningrøyslokalitet	66041	Uavklart vernestatus
Bosetning-aktivitetsområde	54494	Automatisk fredet
Bosetning-aktivitetsområde	98365	Automatisk fredet
Utmarkskulturminner	98367	Automatisk fredet
Rydningrøyslokalitet	139654	Automatisk fredet
Dyrkingsspor	176581	Uavklart vernestatus

Det er også kokegroper registrert i området – kap 10.2

SEFRAK- registrerte bygninger i hensynssonen:

53/1	Hovedbygning, Aas- 1872	Aas Gård	13
53/1	Romeriksstabbur, Aas- 1778	Aas Gård	13
53/1	Fjøs, låve, ca. 1700 utv 1870	Aas Gård	13
53/1	Snekkerverksted/kafe 1860	Aas Gård	13
53/1	Vedskjul, Aas	Aas Gård	13
53/1	Smie/verksted, Aas ca.1700	Aas Gård	13
53/1	Elektrisitetsverk,	Aas Gård	13
52/60	Bolighus, Sør Mork	Aas Gård	2
52/60	Stort stabbur nord for Sør Mork	Aas Gård	2
52/47	Skarpsno	Aas Gård	2
49/8	Myra	Aas Gård	2
52/14	Nord Mork	Morkveien	2
52/13	Midt Mork	Morkveien	2
52/46	Kabin	Morkveien	2
52/8	Lyngås	Morkveien	2
52/61	Bolighus/kontor, Sør Mork	Aas Gård	12
54/2	Bolighus, Bjørnholt	Gamleveien	915

Nyere tids kulturminner etter 1900:

- Internatet, bolig for arbeidere, opprinnelig bygd av F. Young rundt 1900. (Restaurert og brukes fremdeles som bolig).
- Korntørke og kornlager, fra samme tid. (Restaurert og brukes til andre formål)
- Kontorbygningen, den såkalte Kavalerfløyen, ble påbygget andre etasje i N.O. Youngs tid. (1860-1891) Første etasje er følgelig eldre og har blant annet fungert som bryggerhus.
- Stallen med garasjer, oppbygd etter brann i 1947 - tegnet av Arnstein Arneberg for å tilpasses gårdsrommet.

Vernestatus: Spesialområde bevaring, i tillegg forslås et større område til Hensynssone c)

I forbindelse med anlegg av golfpark, ble det utarbeidet et spesialområde bevaring. Disse bestemmelsene vil gjelde fremdeles.

Begrunnelse for hensynssone c):

Ås Gård er et vakkert storgårdsmiljø med husmannsplasser og kulturlandskap som samlet har stor tidsdybde. Kulturmiljøet har høy miljø- og strøksverdi, gården ligger godt eksponert og kulturminnene er lett leselige i kulturlandskapet. Den hvite hovedbygningen med hageanlegg har visuelle kvaliteter som utmerker seg i området. Hovedbygningens plassering på en høyde vendt sørover dalen gjør den til et landemerke. Golfanlegget er tilpasset jordbrukslandskapet.

Stallen med garasjer, oppbygd etter brann i 1947, er tegnet av Arnstein Arneberg, og anlegget sammen med Hovedbygningen fra 1872 og kavalerbygningen har høy kunstnerisk og arkitektonisk verdi. Tidligere husmannsplasser er bevart. Bygningene på Mork-plassene og Bjørnholt er stort sett de samme som i tidligere tider og er en naturlig del av landskapsbildet. Det er ingen nye hus i området utenom de som har tilknytning til gårdens drift. Det er bevart et fundament til stor oppgangssag som kan være fra 1600-tallet og ha hatt sagprivilegier. Aas Gård har Norges første private kraftverk fra 1887, og rørgaten til de to senere kraftverkene fra 1925 og 1930 er fremdeles bevart lengre nede i bekken. Grøntstrukturplan for Romerike vurderer kulturmiljøet til å være av regional/nasjonal verdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ved byggetiltak nær kulturminne/kulturmiljøet skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet.
- Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges. Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
- Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal bevares.
- Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskapsilhuetter og horisontlinjer, men skal ivareta helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur.
- Naturgitte og kulturskapte nøkkelementer som fungerer som blikkfang, særlig historiebærende randsoner og «øyer» i landskapet, skal bevares og styrkes.
- Ved byggetiltak på bygningene skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.
- Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takteking, bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.

- Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde verneverdige kulturlandskap ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak.

- Utvikling av boligområdet i Bjørnholtlia skal ta hensyn til kulturminnene og helhetsopplevelsen av Aas Gaard.

Forslag til Forvaltning

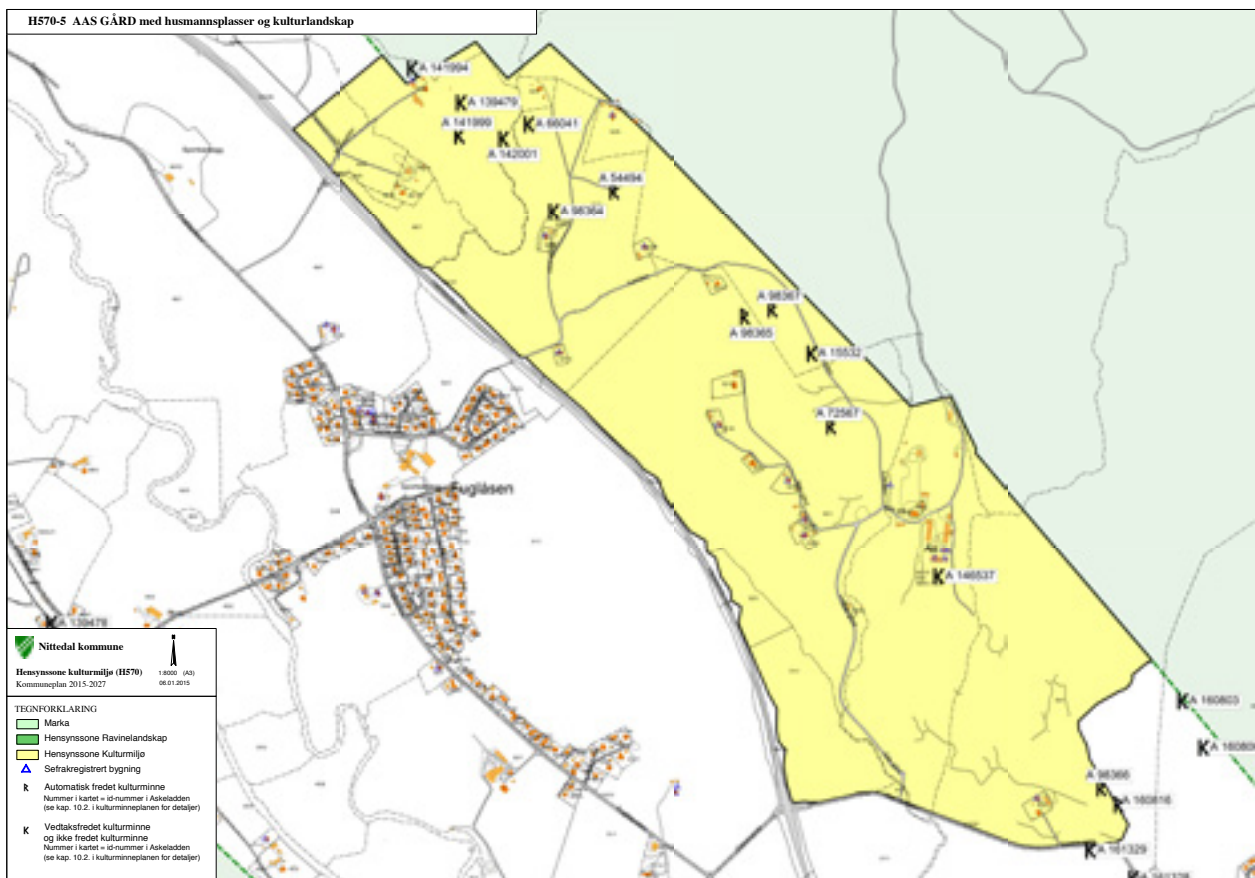
- Legge til rette for videre drift av golfparken, golfkafeen og utleievirksomhet.
- Vurdere tiltak for å bevare struktur og enkeltbygninger i de særlig interessante bygningsmiljøene.
- Holde gamle veier og far i området ved like. (F.eks. gamle Raasjøvei).
- Ta vare på kullmiler og hustuffer (Middagsbråten) og det som fins av kalksteinsbrudd og dagbrudd.
- Ta vare på gamle løvtrær på tunet
- Opprettholde kulturminnestien på østsiden av Aasbekken, forbi kraftverket.

Sør Mork

Kraftverket

Aas Gård, hovedbygning

Foto: Anka Nordenborg

Aas Gård, tun

ROTNES BRUK - med husmannsplasser og tidlig industri ved elva

Gårds nr 15 bruk nr 1 og gårds nr 15 bruk nr 386

v/ Miljøvernrådsgiver Guro Haug

Lokalisering:

Rotnes Bruk ligger sentralt på Rotnes, med gårdsanlegget på en høyderygg som skyter fram i dalen, like ved rv. 4. Hovedelementene i kulturmiljøet består av gårdens bygninger med inntun og driftsbygninger, husmannsplasser/arbeiderboliger, kulturlandskap i form av aktivt gårdslandskap og park knyttet til hovedtunet. I tillegg kommer industrimiljøet ved elva med næringsbygningene, dammurer og andre installasjoner i elva. Den Bergenske kongevei gikk tidligere over den nedre fossen, der hvor Gamleveien nå går over Nitelva.

Kort historikk

Rotnes Bruk er et stort gårdsbruk med historie tilbake til eldre jernalder. Storgårdsmiljøet har bakgrunn i industrivirksomhetene, med grunnlag i vannkrafta i Nitelva. Rotnesfossen er et av få fall av noen betydning i elveløpet. Som vanlig begynte industrihistorien trolig med kvernbruk i middelalderen, men det var sagbruk og trelast som la grunnlag for utviklingen mot storgård. Sagbruket i 1595 skal være det eldste med kjent belegg i skriftlige kilder for oppgangssager på Romerike. Sagbruket var til å begynne med drevet som sameie av flere bønder, men kom snart over på borgerskapets hender. Eierforholdene på Rotnes har vekslet mye, men Rotnes som industristed har hatt sammenhengende kontinuitet gjennom flere hundre år. Virksomhetene ved elva har omfattet sagbruk, tømmerfløting, mølledrift og frørenseri. En tid på 1700-tallet hadde Hakadal Verk også en stangjernshammer her. Sagbruket lå tidligere nedenfor dammen. Her ble det bygd ny mølle og elektrisitetsverk i 1906 og sagbruket ble flyttet til dagens sted lenger nord (tidl. Maxbo). Sagbruksdriften ble avsluttet i 1971. Det var på det meste 4 sager i drift i Rotnesfossens øvre og nedre vannfall. Fossen hadde driftsvann hele året. Kraftverket ble fornyet i 1940. Dette verket er i dag totalrenovert og satt i stand sammen med den gamle gråsteinsdammen fra 1881, og i full drift. Teglbbygningen Mølla, er bygget i 1906 og er den eneste bygningen av dette slaget som er bevart i Nittedal. Frørenseriet er fra 1907. I 1937 ble kornmagasinet bygget i tilknytning til Mølla. Mølledriften ble avsluttet i 1960. De fleste husene i gårdsanlegget (med plasser) er bygd før 1900, og mange før 1850. Flere av bolighusene er datert til 1700-tallet. Fløyen er det eldste huset på gården og ble bygget i 1701. Christian Anker bygget hovedbygningen i 1753 i tillegg til husmannsplassene Tittut 1750 og Rotnesbakken 1750, og Smia 1757. Smia fra 1757 er

autentisk og godt bevart. Husmannsplassen Tajet ble bygget i 1780. Nittedals andre skole ble lagt til husmannsplassen Nabbetorp i 1847. Grisehuset på gården ble bygget i 1910 og ombygget i 1957 ved arkitekt Magnus Paulsson. Hele anlegget (hus og hage) gjennomgikk en omfattende opprusting/restaurering da Hans With kjøpte Rotnes bruk i 1930. Magnus Poulsson var arkitekt for en del av ombyggingene og står bak mye av anleggets helhetlige, klassisistiske preg. With drev sagbruk og høvleri på engene, mølle og frørenseri og stor stall på gården. Han bygget også nytt kraftverk nederst i Rotnesfossen og restaurerte de fleste av eiendommens bygninger. I 2004 ble grisehuset med vognskjul bygd om til selskapslokale av nåværende eier.

Rotnes Bruk driver i dag ordinær landbruksdrift, selskapslokaler for ulike arrangementer, utleievirksomhet, oppstalling, kattepensjonat, lagervirksomhet og kraftverk. Virksomheten ligger på gården og i Mølleparken (det gamle industrianlegget) som er nært knyttet sammen. Husmannsplassene er boliger i tilknytning til eiendommen. Rotnes Bruk har gitt navnet til tettstedet. Det er Andreas Wessel som eier og driver Rotnes Bruk i dag.

Registreringer:

KULTURMINNE ART	LOK.NR	VERNETYPE
Kullfremstillingsanlegg	12898	Automatisk fredet

SEFRAK- registreringer i hensynssonen:

15/1	Hovedbygning, Rotnes- 1753	Stasjonsveien	1
15/1	Fløyen, Rotnes- 1700	Stasjonsveien	1
15/1	Uthus/fjøs/stall, Rotnes	Stasjonsveien	1
15/1	Stabbur, Rotnes	Stasjonsveien	1
15/1	Skole/ Husmannsplassen	Hadelandsveien	894
	Nabbetorp, Nedre Torp 1847	Hadelandsveien	
15/386	Husmannsplass / Tittut	Hadelandsveien	837
15/1	Smie, Rotnes 1757	Stasjonsveien	1
15/705	Husmannsplass Tajet	Tajet	
15/638	Husmannsplass, Rotnesbakken	Bakken	

Andre kulturminner før 1900

Damanlegg fra 1881, delvis endret 1918
Brofundamenter fra 1801- Gamle Bergensvei i Rotneskrysset

Nyere tids kulturminner etter 1900

Hadelandsveien	15		Saga/ tidl. Maxbo
Hadelandsveien	849	15/386	Frørenseriet, 1906
Hadelandsveien	835	15/386	Mølleparken
Gamleveien	1	15/3	kraftverk, 1940

Begrunnelse for hensynssone c):

Industrivirksomhetene ved elveløpet med sagbruk, tømmerfløting, mølledrift og frørenseri har lang kontinuitet, og gjorde Rotnes til et sentralt sted i bygda med stor betydning for utvikling av områdets historie. Rotnes Bruk med bygningsmiljøer og kulturlandskap utgjør et sjeldent helhetlig anlegg, og er et særlig godt eksempel som dokumenterer næringshistorie, sosialt bosettingsmønster og bruken av naturressursene gjennom flere århundre. Bruket har derfor regional og nasjonal interesse. Enkeltelementene oppleves i stor grad i opprinnelig kontekst. Hovedbygningen bygget av Christian Anker er ombygd flere ganger, senest ved arkitekt Ernst Torp. Arkitekt Magnus Paulsson har tegnet stabburet ved ombygningen i 1940 og grisehuset i 1950. Hans With, daværende eier, fikk arkitekturprisen i 1979. Nåværende eier fikk Olavsrosa i 2004. Den gamle smia fra 1757 er en av Romerikes best bevarte smier, og er vurdert fredet. Industribygningene ved elven er bevart og i bruk med nytt innhold. Kraftverket fra 1940 er autentisk og de gamle maskinene er restaurert og i bruk. Den gamle broa i Rotneskrysset over Nitelva har brofundamenter fra 1801 og er fremdeles synlig under den nåværende brua. Brua er en del av den gamle Bergenseveien og er av svært høy verdi.

I rapporten «Verneverdige kulturminner og kulturhistoriske miljøer i Nittedal» vurderes Rotnes Bruk å ha stor kulturhistorisk og miljømessig verdi: «Få steder i bygda er sammenhengen mellom virksomhet knyttet til elva og storgården med husmannsplasser så tydelig som her. Flere av bygningene har i seg selv høy verneverdi. Beliggenheten nær ved tettstedet Rotnes gir området en høy miljøverdi, både som kontrast til tettbebyggelsen og som en ressurs til bruk for eksempel i undervisningen i lokalhistorie».

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ved byggetiltak nær Rotnes Bruk skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet / kulturmiljøet.
- Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges.
- Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
- Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal bevares.
- Bygge- og anleggstiltak skal ivareta helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur. Naturgitte og kulturskapte nøkkelementer som fungerer

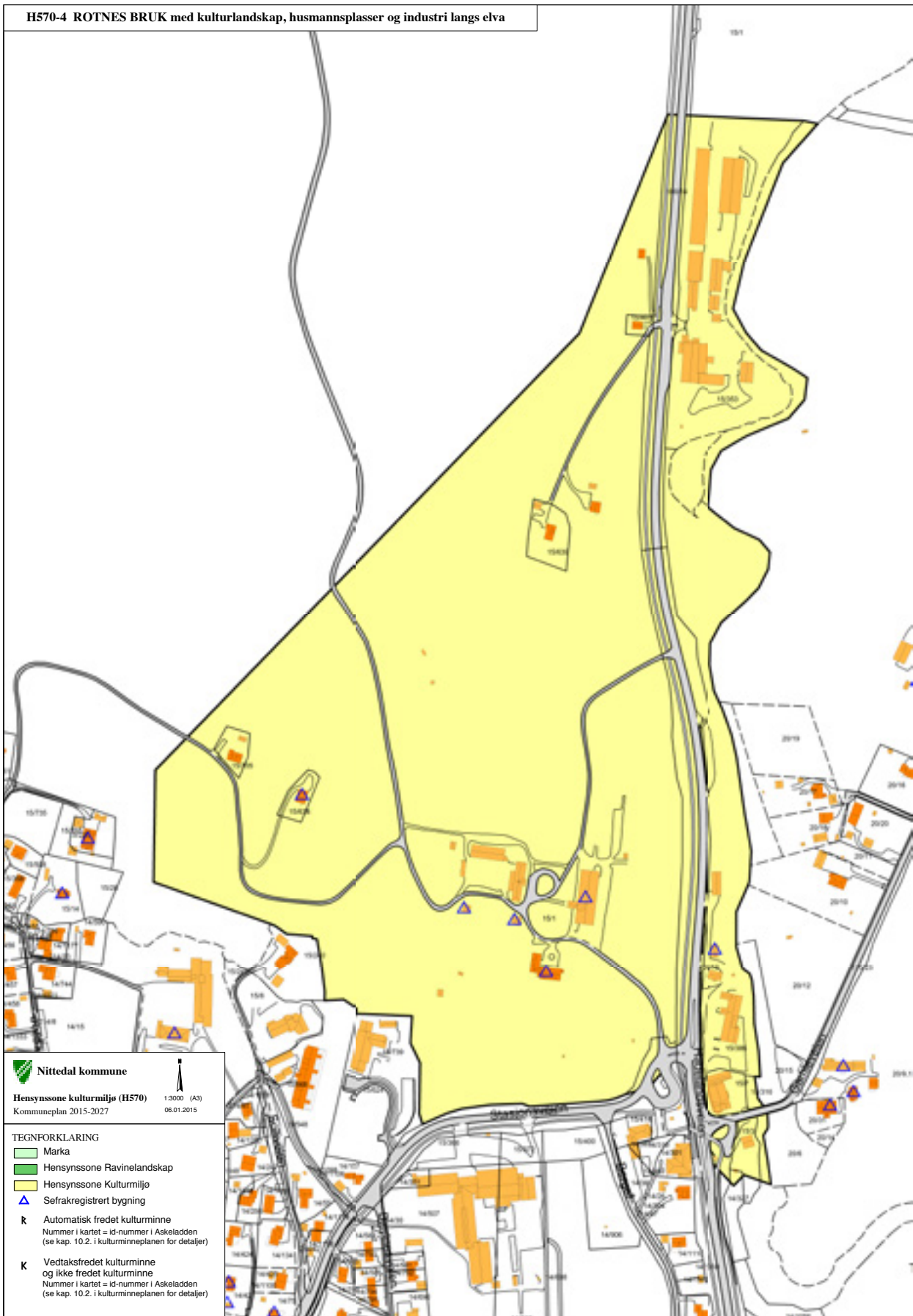
som blikkfang, særlig historiebærende randsoner og «øyer» i landskapet skal bevares og styrkes.

- Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.
- Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.
- Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde verneverdige kulturlandskap ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak slik at Brukets helhet med industri, landbruk, storgårdsbebyggelse, husmannsplasser, og skogen blir tydeligere å lese.
- Utvikling av boligområdet i Rotnes hagen og fremtidige veganlegg skal ta hensyn til kulturminnene og helhetsopplevelsen av Rotnes Bruk.
- Den gamle saga som i dag eies av Løvenskiold er et viktig kulturminne for helheten av sagbruksdriften langs Nitelva og Rotnes Bruk. Ved en fremtidig utvikling av området bør anlegg og bebyggelsesstruktur ivareta sammenhengen og det helhetlige miljøet- i uttrykk og fargebruk.

Forslag til forvaltning

- Rotnes Bruk lagde i 2004 i samarbeid med Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold en kulturlandskapsplan med forslag til skjøtsel. Kulturlandskapsplan med skjøtselstiltak for eiendommen bør oppdateres. Hensynet til de kulturhistoriske verdiene bør få en sentral plass i planen.
- Det er anlagt stier rundt og på eiendommen, og det bør vurderes ytterlige å legge til rette for rekreasjon, kanoutsetting og stier nedenfor kraftverket og på eiendommen forøvrig.
- Dagens drift som selskapslokale, kattepensjonat og oppstalling, bidrar til å gjøre gården tilgjengelig og bør videreføres.
- Helhetsopplevelsen mellom industrien ved elva, landbruk og storgårdsbebyggelse, husmannsplasser, og skogen rundt, bør forsterkes.
- Vurdere tiltak for å bevare struktur og særlig interessante bygninger.
- Holde gamle veier og far i området ved like.
- Ta vare på og drive skjøtsel av gamle trær i storgårdsmiljøet.

H570-4 ROTNES BRUK med kulturlandskap, husmannsplasser og industri langs elva

Rotnes Bruk, grisehus, stabbur og smie

Rotnes Bruk ,hovedhus

Rotnes Bruk, damanlegg

Rotnes Bruk, mølla

Rotnes Bruk , smie

MARKERUD GÅRD- TÆNDSTIKFABRIKEN

GNR 6, BNR 138

Lokalisering:

Markerud Gård ligger i søndre Nittedal ved Slattum, på østsiden av Nittedalsveien. Hovedbygningens adresse er Kirkeveien 27 Markerud 1480 Slattum. Området grenser i vest mot Nittedalsveien, i nord mot boligbebyggelse langs Kirkeveien, i øst mot Li skole og en naturvernet skog, en barnehage og en boligbebyggelse, i sør mot boligbebyggelse.

Kort historikk:

Hovedbygningen på Markerud gård ble fredet i 1923, og hage, tun og deler av jordvei ble fredet i april 2015. Markerud Gård er Nittedals eneste vedtaksfredete kulturminne i privat eie. Markerud har siden 1600- tallet tilhørt byborgere i Christiania. Den var del av et større godsompleks, men var også et mindre gårdsbruk antakelig siden middelalderen. På 1700-tallet var både Markerud og gården Slattum med sagbruk del av de omfattende jord- og skogeiendommene til handelshuset Collett & Leuch i Christiania, og deretter til Collett & Søn. Hovedbygningen ble bygget i 1829 av Otto Collett. Johan Lauritz Sundt kjøpte eiendommen i 1855 og etablerte i 1863 Nittedals tændstikfabrik. Selve fabrikken lå på jordet på østsiden av hovedhuset. Fabrikken ble flyttet til Grønvold ved Helsefyr årsskiftet 1895/96 fordi jernbanen ikke ble lagt forbi Markerud. Distriktslege og ordfører Hans Prydz kjøpte eiendommen i 1901. Senere ble hovedbygningen og litt tomt rundt solgt, og gjennomgikk ulike eierskifter og forfalt. Eiendommen ble overtatt av Markerud Gård Ans i 2005 og er restaurert etter antikvariske prinsipper. Kommunen regulerte en kommunal gangvei over tunet på 70- tallet. Av bygninger står i dag drengestuen og hovedbygningen igjen. Tunet hadde i 1923: Stabbur, låve med fjøs, stall, grisehus, hønsehus og vognskjul, drengestue med bolig, lager og verksteder. Det har også vært mange små laftede bygninger i tillegg til drengestue og låve. Nittedals Tændstikfabrik brukte hovedbygningen som direktørbolig og administrasjonsbygg. Det er spor etter grunnmurene under torven på jordet der den lå. Jordet brukes i dag som beite. Hovedbygningen ble fredet i 1923. Anne Prydz Sæterdal driver huset som aktivitetshus for demente, kultur og selskapslokale.

Registreringer

Det fins ingen kjente fornminner i området.

SEFRAK- registreringer i hensynssonen:

6/138	Hovedbygning, Markerud, 1829	Kirkeveien, Slattum 27
6/146	Drengestue, Markerud, 1850	Kirkeveien, Slattum 27

Vernestatus:

Hensynssone d): Hovedhuset ble fredet i 1923. Hage, tun og deler av jordvei gnr. 6 bnr. 1, 10, 138, 146 og 147 ble vedtatt fredet jmf. Kulturminneloven § 22. den 27.04.2015.

Begrunnelse for hensynssone d) fredning:

Formålet med fredning av hagen etter kulturminneloven § 15 er å bevare et kulturhistorisk hageanlegg med opprinnelse fra 1830-årene, der hagen og hovedbygningen danner en helhet som gjenspeiler 1800-tallets formuttrykk i arkitektur og hagestil. Formålet med fredningen av tunet, inkludert drengestua, og deler av jordveien etter kulturminneloven § 19, er å bevare opplevelsen av Markerud gård i landskapet, og opprettholde anleggets karakter av gårdsmiljø med gjenværende bygninger, hage og jordvei.

Begrunnelse for hensynssone c) :

Rundt hensynssone d) er det trukket en hensynssone c) som utgjør et større område. Gården har høy historisk og pedagogisk verdi og brukes til kulturarrangement og utleievirksomhet i tillegg til demensprosjekt og pårørendeskole. Kulturmiljøet Markerud Gård har høy miljø og strøksverdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- *Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde det verneverdige kulturlandskapet ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak.*
- *Ved byggetiltak skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal være en buffersone mot verneområdet og forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet.*
- *Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart. Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal bevares.*
- *Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskaps-silhuetter og horisontlinjer, men skal ivareta helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur.*
- *Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det*

legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.

- Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.
- Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde verneverdige kulturlandskap ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak.

Forslag til forvaltning

- Hovedbygning, historisk hage og drengestue, forvaltes av privat eier med siktemål "vern gjennom bruk". Eier driver et omfattende formidlingsarbeid der husets historie, hagens historie og selve restaureringsarbeidet er tema.
- Bygningen vedlikeholdes og drives i dag som aktivitetshus i samarbeid med Nittedal kommune i tillegg til selskapslokale. Markerud er aktive i Nittedal kommunes demensprosjekt.
- Skoler og barnehager i området bruker stedet.
- Skjøtselsplan foreligger for historisk hage og for beiteområdene rundt. Den engelske hagen er åpen for publikum.
- I fredningssaken ble det stilt krav om forvaltnings- og skjøtselsplan for hele området.
- Det er behov for mer kildekritisk dokumentasjon av stedets historie.
- Spor etter fyrstikkfabrikken bør synliggjøres og historien bør formidles og gjøres mer tilgjengelig.
- Eier ønsker å bevare drengestuen som eksempel på en multifunksjonell landbruksbygning fra 1800-tallet, og verne, forvalte og utvikle hele gårdsmiljøet og jordene rundt som eksempel på gårdsmiljø fra 40-50-tallet.
- Eiendommen forvaltes i tråd med gjeldende fredningsbestemmelser

Det er knyttet tinglyste fredningsbestemmelser til eiendommen som sikrer at det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som forandrer huset, hage, tun og deler av jordvei som omfattes av fredningsvedtaket.

Markerud, hovedbygning

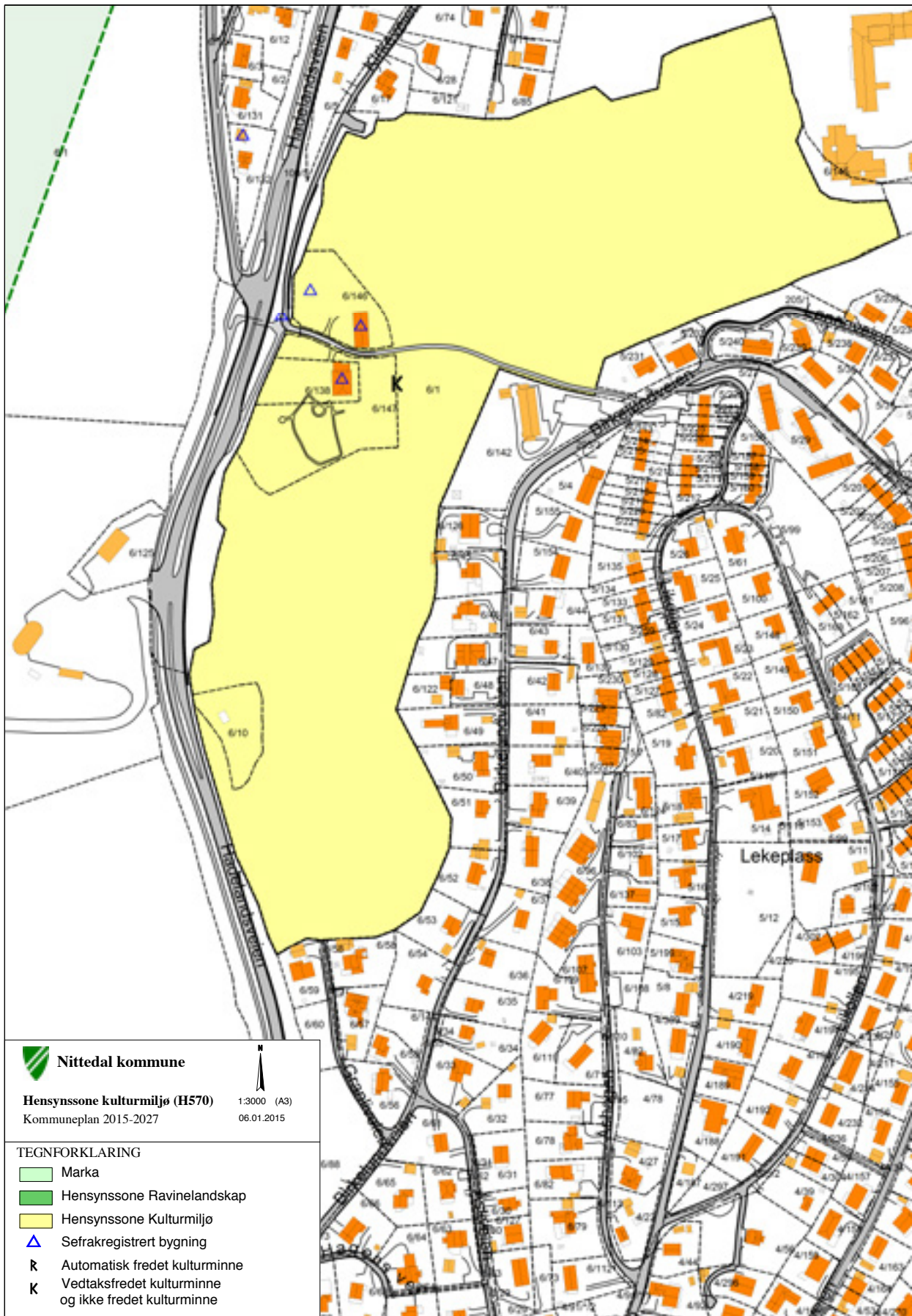
Markerud, hovedbygning

Markerud, drengestue

Tændstikfabrikken 1875, Markerud

Markerud Gård, foto: Kai Jensen

SKYSET GÅRD – tun og området ned mot Nitelva

GGNR 3, BNR 7

Lokalisering:

Gården grenser i øst til Nitelva, i nord til Ås langs Åsbekken, i vest til boligområdet og sportsanlegget ved Li skole, og i syd til barnehagen, jordene søndre Holm og ravinlandskapet.

Kort historikk

Skyset Gård ble ryddet i vikingetiden. Navnet Skyset stammer fra gammel norsk tid (ca. 1000-1300). Den gang var navnet Skytrudseter som fikk navnet fra Skytra-delebekken i dalbunnen bak husene på tunet mot øst (i dag Åsbekken). Fra 1500-tallet har gården het Skyset. Det var tidligere to sager og kvern i bekken. Eiendommen gikk helt inn til Bånkall men ble delt på 1700-tallet. Området rundt tunet har vært drevet som golfbane fra 2002 til 2011. Jorda er nå leid ut til en nabobonde. Skyset har vært i familien Stovners eie siden 1901 og eies i dag av Anne Lisbeth og Øystein Løvaas. (Kilder: Bygdeboka, Gårder i Norge). Gården brukes i stor grad til publikumsaktiviteter som åpent teater, i skoleundervisning og som rekreasjonsområde for folk i nærmiljøet.

Registreringer

Det fins ingen kjente fornminner i området.

SEFRAK- registrerte bygninger i hensynssonen

3/7	Hovedbygning, Nedre Skyset	Nedre Skyset
3/7	Uthus (Låve), Nedre Skyset	Nedre Skyset
4/281	Bolighus, Nedre Skyset	Nedre Skyset 68

Vernestatus:

Gården er regulert til spesialområde bevaring, i forbindelse med golfbanen, men bestemmelsene for spesialområde bevaring er foreslått opphevet i kommuneplanen 2015- 27.

Golfbanen er avviklet, og alle griner er pløyd opp og tilsådd.

Begrunnelse for hensynssone c)

Skyset Gård har en autentisk gårdsbebyggelse med hovedhus fra 1725 og restaurert tømmerlåve fra 1790. Det pågår restaureringsarbeid i begge bygningene. I tillegg er det flyttet og restaurert en tømmerkasse som nå inngår i tunet, og det er planer om å sette opp enda et gammelt laftehus «Sagbakken» fra 1840. Gården har høy

miljø- og stedsverdi på kanten av ravinlandskapet og mot beitebakker og Nitelva. I tillegg til de godt bevarte husene, er også tunet bevart med gressbakker, veiene er ikke asfalterte eller gruset opp. I tillegg ligger Skyset nær til bebyggelse og skoler og har høy pedagogisk og historisk verdi. Skyset brukes aktivt av teatergrupper, skoler og barnehager. Grøntstrukturplan Romerike vurderer Skyset til kulturmiljø av nasjonal verdi på grunn av sin autenticitet, og har reist spørsmålet om tunet bør fredes.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- *Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde det verneverdige kulturlandskapet ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak.*
- *Ved byggetiltak skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet.*
- *Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart. Landskapets hovedtrekk mht. bebyggelse, vegstruktur og arealbruk skal bevares.*
- *Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskapsilhuetter og horisontlinjer, men skal ivareta helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønstruktur.*
- *Ved byggetiltak på de verneverdige bygningene skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.*
- *Ved istandsetting av bygningene skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som vinduer, panel, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.*
- *Skyset Gård grenser til et av Nittedals viktigste ravine-områder. Terreng og vegetasjon skal skjøttes og brukes på en måte som ivaretar de verdiene landskapet innehar. (PBL § 12-5, 3.ledd) Hugging/avvirkning må bare skje i samarbeid med kommunens grøntforvaltning. Gravning, fylling og planering av ravinlandskapet er ikke tillatt.*

Forslag til forvaltning

- Eierne er i dag opptatt av å få bevart et intakt kulturlandskap rundt tunet slik at det gamle tunet og de restaurerte bygningene kan danne et sammenhengende kulturmiljø.
- Skyset Gård har helt klart utviklingsmuligheter og er en oase for omkringliggende bebyggelse, til teater, og andre kulturaktiviteter.
- Eierne ønsker i større grad å satse på helseprosjekter.
- Eierne er positive til at det langs elva kan lages en gangsti til tur, padling og fiske. Ravinelandskapet skjottes i samarbeid med kommunens grøntforvaltning.

Hovedhuset, Skyset

Tømmerlåve 1790, Skyset

3.5.3 Industri - Nyere tids kulturminne

Nitedals Krudtværk

Lokalisering

Nitedals Krudtværk er lokalisert langs med Ørfiskebekken fra Waage Dam i vest til Svartkruttveien og Mostua i øst, rett sør for boligfeltet Kruttverket i Rotnesområdet. I tillegg finnes rester av Krudtværkets aktivitet på Kongen, høydedraget sør for Ørfiskebekken.

Kort historikk

Nitedals Krudtværk ble etablert av Georg Frølich i 1883. Ved nedleggelsen av Krudtværket i 1978 var Dyno Industrier A/S eier. Produksjonen av haglpatroner ble fortsatt i regi av Norma prosjektilfabrikk og andre private fram til 1997. Krudtværket hadde i gjennomsnitt ca. 25 ansatte med stor års- og sesongvariasjon. På det meste besto Krudtværket av mer enn 100 bygninger (produksjon, service, boliger). Krudtværket produserte særlig svartkrutt (til harpuner ved hvalfangst) og var den eneste produsent av svartkrutt i Norge etter 1956. Bedriften produserte også i perioder røksvakt krutt (til militær bruk) og Echo (til vei- og grøftesprenning og håndgranater). Krudtværket var en internasjonalt rettet bedrift med salg til bl.a. Afrika, Brasil, Serbia, Russland og Australia. Nitedals Krudtværk var en farlig arbeidsplass hvor 17 personer omkom i eksplosjoner i perioden 1883-1976. NCC er i dag grunneier av området, men intensjonen er at Nittedal kommune skal ta over friområdet.

Registreringer

Fornminner: Det fins ingen kjente fornminner i området.

Nyere tids kulturminner etter 1900

I dag er de fleste bygninger og installasjoner borte. Det som står igjen er jernmila, svartkruttmølla, hus for fjernstyring av kruttmølla, fyrhuset, rester av de to kraftverkene og spritlageret på Kongen, men deler av virksomheten (som demninger, rørgater, framkomstveier) er fortsatt synlig flere steder.

Begrunnelse for hensynssone C:

Nitedals Krudtværk er et unikt industriminne etter en viktig hjørnesteinsbedrift i bygda. Ruinene etter Krudtværket er fremdeles lesbare i terrenget, og ligger godt til rette for kunnskapsformidling og opplevelser. Området har et stort potensiale. Ved å formidle historien om Nitedals Krudtværk vil dette bidra til å gi innbyggerne opplevelser, kunnskap og tilhørighet. Historien om

Krudtværket er en viktig del av Nittedals identitet. Akershus Fylkeskommune har oppgradert industrimiljøet til regional og kanskje nasjonal verdi.

Anbefalinger til sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø, (PBL 2009 § 11-8, bokstav c):

- Ved byggetiltak på eller nær et kulturminne og kulturmiljø skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med målsetting å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter.
- Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet / kulturmiljøet.
- Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges. Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
- Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde karakter og særtrekk, og kulturhistoriske og arkitektoniske verdier.

Forslag til forvaltning

- Nittedal kommune har under arbeid en helhetlig plan med forslag til forvaltning og tiltak. Det er laget en egen tilstandsrapport for ruinene etter antikvariske prinsipper.
- Turkameratene Nittedals Turlag har vært aktive pådrivere i opprustning av stier og bevaringen av Nitedals Krudtværk. Nitedals Krudtværks venner ble etablert høsten 2014 og driver dette arbeidet videre.
- Det er i dag NCC som eier Nitedals Krudtværk, men intensjonen er at Nittedal kommune skal ta over eieransvaret.
- Fremtidig ansvar og roller må avklares i området.
- Området ble ryddet for farlig avfall og søppel i 2014.
- Nitedals Krudtværk kan bli et av Nittedal kommunes «kulturelle fyrtårn» gjennom satsning på tilrettelegging og formidling.

Nitedals Krudtværks venner skal være høringsinstans i alle saker som angår Nitedals Krudtværk.

Kraftverket

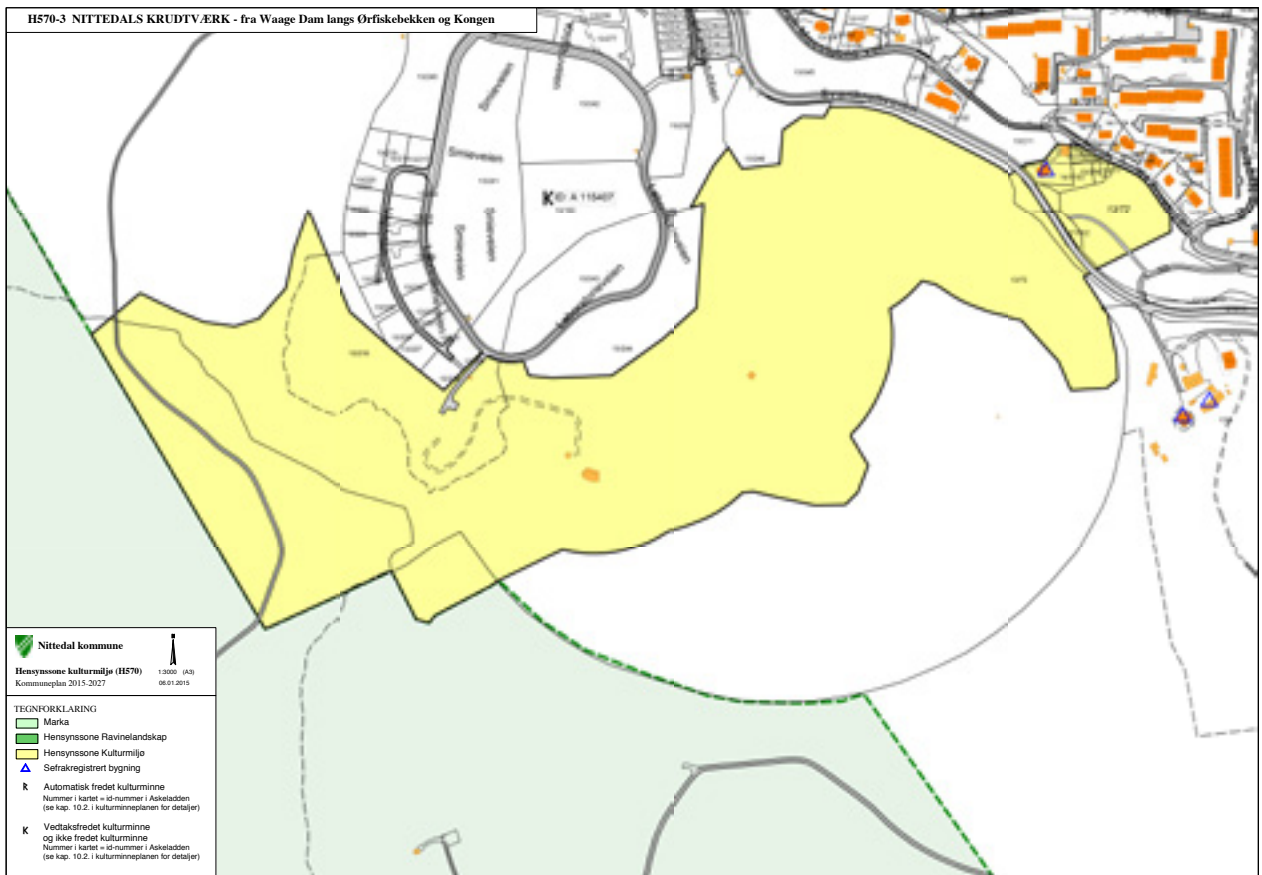
Dammen

Kongen

Det nederste kraftverket

3.5.4 Kulturlandskap

RAVINELANDSKAPET FRA SLATTUM TIL ÅROS

Lokalisering: Fra Dal i nord til Åros i sør

Vernestatus:

Forslag til ny planstatus: Hensynssone c) Kulturlandskap

Begrunnelse

Området Åros-Slattum inneholder kommunens rikeste ravinelandskap, med en rekke viktige natur- og landskapsmessige verdier. Det er få intakte ravinelandskap på Romerike. Ravinene ble dannet ved erosjon i marine leirsedimenter under landhevingen etter siste istid. Både plante-, dyre- og fuglelivet har gode vilkår. Ravinelandskapet Åros-Slattum har sjeldne plantearter, stort biologisk mangfold og gammel kulturmark av høy interesse. Verneverdiene i ravinelandskap er i sterk tilbakegang i lokal og nasjonal sammenheng. (kilde: Grøntstrukturplan Romerike).

Anbefalinger til hensynssone med særlig hensyn til bevaring av kulturlandskap

- *Terreng og vegetasjon skal skjøttes og brukes på en måte som ivaretar de verdiene landskapet innehar. (PBL § 12-5, 3.ledd) Hugging/avvirkning må bare skje i samarbeid med kommunens grøntforvaltning. Graving, fylling og planering av ravinelandskapet er ikke tillatt.*
- *Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde verneverdige kulturlandskap ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak, jf. temakart for kulturminner og kulturmiljø og Nittedal kommunes GIS-database.*
- *Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskaps-silhuetter og horisontlinjer.*
- *Alle tiltak som berører landskapet langs Nitelva og er synlige fra elva skal plasseres slik at de ivaretar helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur.*
- *Naturgitte og kulturskapt nøkkelementer som fungerer som blikkfang, særlig historiebærende randsoner og «øyer» i landskapet skal bevares og styrkes.*
- *§ 11 Bebyggelse i LNF-områder: I Hensynssone c- kulturlandskap, og i LNF-områder med kulturminneinteresser skal alle tiltak lokaliseres og utformes slik at gårdsbebyggelse og landskapets karakter opprettholdes.*

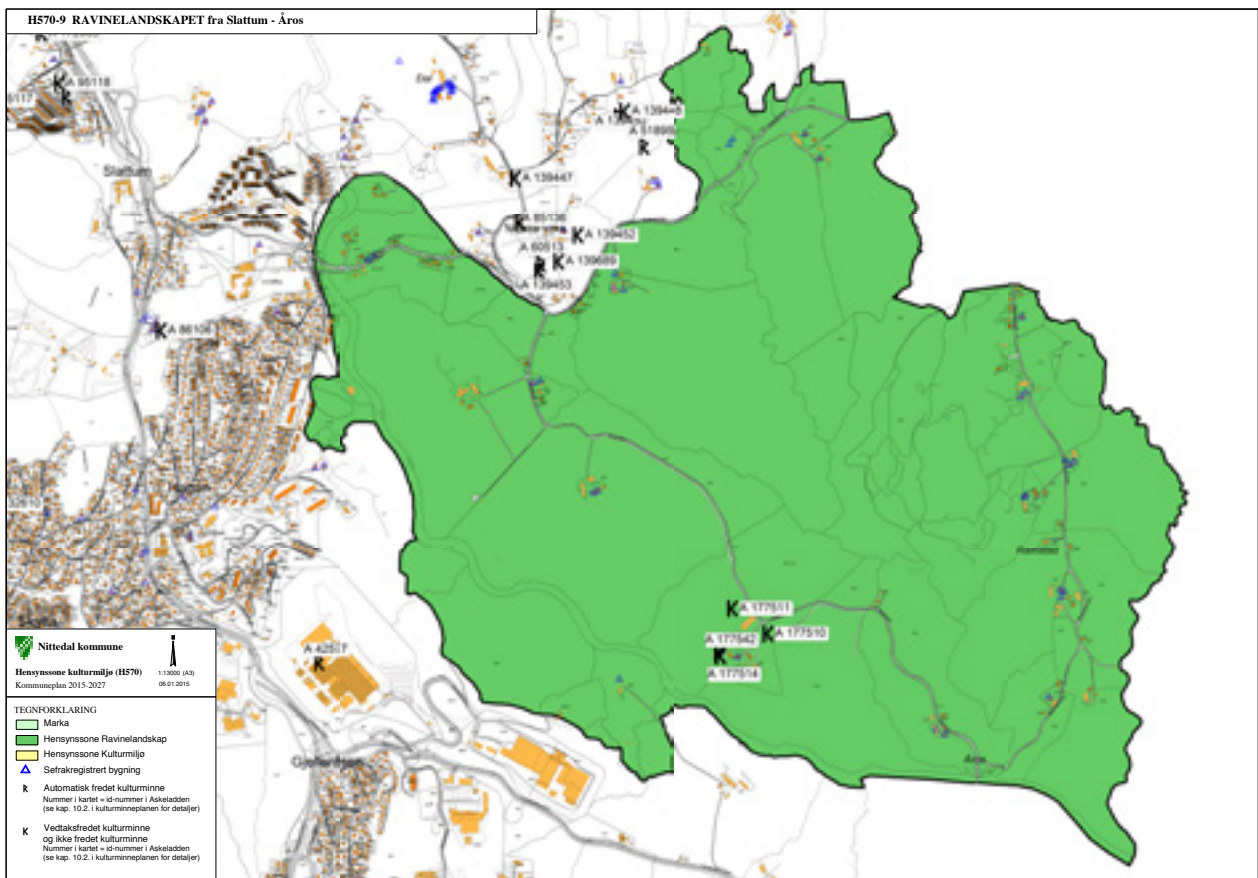
- *Ny bebyggelse tilknyttet drift av landbruksområder skal som hovedregel plasseres i tilknytning til eksisterende gårdstun, utformes i tråd med lokal byggeskikk og ha gode visuelle kvaliteter.*

Forslag til forvaltning

- *Det er et overordnet mål å forvalte kommunens arealer med sikte på å bevare bygdas grønne preg, miljøkvaliteter og kulturlandskap med historiske spor, og samtidig gi sikre rammebetingelser for opprettholdelse av et aktivt jordbruk.*
- *Ravinene må vernes mot utbygging, igjenfylling, planering og bekkelukking. Plantelivet trues av gjødsling, ensidig drift og gjengroing.*
- *Det kan lages et beiteprosjekt der husdyr fra andre gårder bruker ravinelandskapet for å hindre gjengroing. En del av ravinene er tilplantet med skog og det bør lages et skjøtselprosjekt der det oppmuntres til felling og rydding for å tydeliggjøre ravinelandskapet. Det er utarbeidet prosjektplan "Stier og ferdselsveier, tilrettelegging for økt tilgjengelighet" (Prosjekt ren bekk 29.08.06) som beskriver landskapet. For Søndre Nesgutu og Nordre Dal er det utarbeidet skjøstelsplaner. (Prosjekt ren bekk 03.12.03).*
- *Pilgrimsleden går innom Nittedal et kort stykke ved Aaros og bør merkes. I 2015 starter et tverrkommunalt pilgrimprosjekt i regi av utmarksavdelingen i fylket. Nittedal kommune er invitert inn i prosjektet.*
- *Ferjestedet ved Nitsund ligger innenfor ravinelandskapet mellom Nittedal og Skedsmo- og bør merkes. Nitsund er også stedet der Olav Haraldsson (den hellige) kjempet mot raumerne i 1022 og seiret.*
- *Vadestedet ved Nesgute ligger innenfor området og bør ryddes og merkes.*

Ravinlandskapet, Slattum, Foto: Olav Prestvik

3.6 Registrering og vurdering av SEFRAK- registrerte bygninger

Nittedal har siden 1975 vært med i Riksantikvarens miljøovervåkningsprogram: « Gamle Hus da og nå», SEFRAK-registeret. Dette er en oversikt over bygninger før 1900, tap, endringer og tilstand. Det er også en vurdering av tapsårsaker, utvikling og tendenser. Undersøkelsen viser at 29 % av alle verneverdige bygninger i Nittedal bygd før 1900 har gått tapt i tidsrommet fra 1975 og fram til 2011. 46 % av tapene skyldes rivning – I tillegg er 64 % av de gjenstående bygningene endret. I 2011 ble 9 bygninger registrert som sterkt truet og 13 bygninger som truet. Fra 2011- 2014 er flere bygninger sterkt endret eller revet. At andelen bygningsendringer øker, kan skyldes brann, rivning, offentlig vedtak, eller det kan bety ny bruk og oppgradering. De statlige målene for kulturminner i kommunene er på 0,5 % årlig frafall. Nittedal kommune hadde fram til 2011 et frafall på 1 %. (Norsk Institutt for Kulturminneforskning SEFRAK- registeret, rapport 55). I arbeidet med kulturminneplanen viser registreringene at endringer og tap fra 2011-2015 er på 1,2 %. Flere av bygningene som ble omtalt med «liten endring» i 2011, ble ombygd og endret før denne tid,

Nittedal Kirke

Søndre Slattum

og er svært endret i 2015. Det betyr at endringer og tap har vært underkommunisert, og at frafall av kulturminner er økende i Nittedal kommune.

I arbeidet med kommunedelplanen for kulturminner er det foretatt en oppdatering av SEFRAK- registrerte bygninger før 1900 i Nittedal. I tillegg til oppdateringen er det foretatt en vurdering av kulturminnenes kunnskaps og opplevelsesverdier. Registreringene omfatter ca. 280 SEFRAK- registrerte bygninger og 70 nyere tids kulturminner, og 52 bygninger etter 1900 i Nittedal stasjonsområde. Registreringene er også foretatt på bygninger i utmark. De registrerte objektene er oppsøkt, vurdert og fotografert vår- høst 2014. Arkitekt Kjetil Sæterdal har bistått i arbeidet med verdivurderingen av bygningene. Verdivurderingene er gradert i skalaen: Lav, middels, høy og svært høy verdi.

I arbeidet med registrering og vurdering av SEFRAK- registrerte bygninger er Jo Sellægs metode benyttet som hjelpemiddel. Systemet er tatt i bruk av flere kommuner, og er utviklet gjennom 30 års erfaring. Vurderingsverktøyet samler mest mulig relevant informasjon om kulturminnene på et sted slik at:

- *Det er raskt og enkelt å vurdere i felten*
- *Tilfredsstillende avklaring og dokumentasjon for saksbehandling og eiere*
- *Etterprøvbare vurderinger av god kvalitet*

Skjemaet består av fire hovedfelt:

- *Identifikasjonsopplysninger*
- *Faktiske forhold*
- *Kulturminnevurderinger*
- *Forslag til vernestatus*

Metode for registrering og vurdering av SEFRAK-registrerte bygninger (Jo Sellægs metode)

NITTEDAL KOMMUNE		Kulturminnevurdering for område:	
Registrerings- og vurderingssystem: Registrering og vurdering av kulturminner fra nyere tid (etter 1537) i bebygde områder. Søkema og metode er utviklet av Jo Sellæg og er beskrevet i "Vurdering av kulturminner" (versjon 8.1).		Koder for Sivil - Alder - Byggeår A = Art nouveau (rendyrket) J = Byggestil-Jugend R = Rokoko/barokk L = Louis-seize E = Empire B = Biedermeier S = Sveitsstil H = Historisme D = Dragestil Alder: Århundre (2 siffer) + kvantil (1 siffer) Byggeår: År = Anstall når kjent. K: Kilde, se forklaring S: Suppl.: omr. / Å-råene / * = byggeomdelt / ?=usikkert	
Fargekoder på registreringsskjemaet: Blå = Offisielle data for lokalisering av objekter m.v. Oransje = Bygningshistorisk informasjon Grønn = Vurdering av objektets verneverdi Rød = Forcing til vern av enkeltobjekt og kulturmiljøer		Koder for Kriterier for vern: Vurderingsnivåer: S = Svært høy, H = Høy, M = Middels, L = Lav Vurdering av enkeltobjektar: Kunsthistorisk/arkitektonisk (1): Identifikasjonsverdi (2): Historisk/pedagogisk (3): Miljøverdi/utseende (4): Representativitet (5): Autentisitet (6): Spjeldnet (7): Tidssand (8): Alder (9):	
Registrering og vurdering av utført av		Koder for Vernestatus: Nasjonalt vern: F = Fredet etter lov om KM Regionalt/lokalt vern: A = Svært høy verneverdi B = Høy verneverdi C = Verneverdig i miljøshp.	
Identifikasjon av objekt: Adresse: Gater/nr. Nr.:		Utgave: dd-mm-åååå Kulturmiljøer Miljø for såleis regulert til bevaring. Se prosjektrapport for beskrivelse. Kulturmiljø: Foreslått regulert til bevaring	
Bygningshistoriske data: Eksist./Funksjon Bygginge-nummer. Bygginge-tiltaksnummer. Ar S K		Vernestatus MLJ3: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 Samt.:	

Se vedlegg 10.1 for oversikten over SEFRAK-registrerte bygninger i Nittedal.

Alle bygninger som har fått en samlet vurdering M= middels, H= høy og S= svært høy skal sendes Akerhus fylkeskommune for uttalelse.

3.7 Utvalgte bygninger og anlegg i Nittedal av svært høy lokal verdi

På bakgrunn av registreringene og verdivurderingene, har 41 bygninger fått en samlet verdivurdering som er svært høy. Dette er bygninger som i stor grad er bevart, de har høy historisk verdi eller er representative for sin tid, og har stor lokal verdi. Flere av bygningene ligger allerede innenfor en foreslått hensynssone med bestemmelser, men det er også flere svært viktige bygninger

utenfor hensynssonene. Disse bygningene bør ha et sterkt vern. Ved ønske om endring eller tiltak på disse enkeltobjektene, vil sakene sendes til Kulturminneavdelingen i Akershus Fylkeskommune og til kommunens lokale kulturminneavdeling for uttalelse. Bygningene med svært høy verdi er:

Gårds/ bruksnr	Navn	Sefraknr (02....) Bygnr (15...)	Tidsepoke	verdi
58/49	Hakadal Kirke	151110495	160	S
24/12	Nittedal Kirke	151068235	183	S
43/2	Hakadal Stasjon	151093051	190	S
14/31	Nittedal Stasjon	12815972	190	S
7/1	Hovedbygning, Søndre Slattum	02330002003	000	S
6/138	Hovedbygning, Markerud	02330002005	181	S
3/7	Hovedbygning, Nedre Skyset	02330002025	163	S
3/7	Uthus (Låve), Nedre Skyset	02330002026	160	S
15/1	Hovedbygning Rotnes Bruk	151126413	173	S
15/1	Uthus/smie, Rotnes.	02330009040	173	S
15/386	Damanlegg, Rotnesfossen			S
14/152	Tårnhuset, butikk og bolig	151130135	192	S
62/1	Hovedbygning, Berg Søndre	02330015004	163	S
39/4	Linbu/ stabbur Nordre Åneby	02330012003		S
63/1	Hovedbygning; Spenningsby Søndre	02330015001	163	S
58/76	Gamle Glitre, Hakadal	151110460	190	S
59/36	Eiendom i Jugendstil, hus og garasje	151110339	192	S
51/1	Ovnshus, Hakadals Verk, Nes Tegleverk	02330017015	182	S
51/1	Verksbygning, Hakadals Verk, Nes Tegleverk	02330017016	182	S
44/1	Hovedbygning/forvalterbolig, Hakadals Verk, Hytten	02330017018	174	S
44/1	Melkebu Hakadals Verk, Hytten	02330017022	184	S
44/1	Låve m/fjøs Hakadals Verk, Hytten	02330017023	184	S
44/1	Fjøs Hakadals Verk, Hytten	02330017024	184	S
44/7	Kraftverk i Jugendstil, Hakadals Verk	151094821	191	S
43/1	Jernbua, Hakadals Verk		160	S
44/1	Smie/verksted Hakadals Verk, Hytten	02330017028	000	S
43/109	Hovedbygning, Øvre Burås, Hakadal	02330017031	174	S
43/107	Hovedbygning, Nedre Burås, Hakadal	02330017032	181	S
43/109	Uthus, Øvre, burås, Hakadal	02330017033	181	S
43/107	Stabbur Nedre Bruås, Hakadal	02330017034	182	S
43/107	Mjølkebu, Nedre Burås, Hakadal	02330017035	182	S
51/1	Skole, Nes, Hakadal	02330017037	182	S
46/5	Låve, Søndre Nøkleby, Nittedal	02330017039	183	S
47/6	Låve, Nedre Elnes	02330018019	184	S
47/6	Hovedbygning; Nedre Elnes	23303400	191	S
47/6	Stabbur, Nedre Elnes	2330018020	191	S
53/1	Hovedbygning, Aas	02330018048	000	S
53/1	Smie/verksted, Aas	02330018052	000	S
53/1	Kraftverk, Aas	02330018053	000	S
13/42	Jensrud med uthus, Lillomarka	151134203		S
53/1	Lysaker, Holmsia	151095895		S

Øvre Burås

Melkebu Nedre Burås

Gamle Glitre

Nedre Elnes

Søndre Spenningsby

Nittedal Stasjon

Jugendhus ved Kirkeby

Linbu, Nordre Åneby gård

3.8 Småhusbebyggelse med høy autentisitet

Et tettsted kan være et byområde, et bebyggelsestypdepunkt som for eksempel et industristed, bygdesentrum eller kommunikasjonsknutepunkt. I Nittedal definerer vi Hagan, Rotnes og Åneby som eksempler på dette. Utviklingen av tettsteder og småhusbebyggelse i bygda forteller mye om sosiale, økonomiske og kulturelle forhold for de som bosatte seg her. Det er valgt ut tre byggefelt som er tidstypiske for sin epoke, og er fremdeles lesbare. Det er Hakadalsfeltet, Tøyenfeltet (Politifeltet) og Slattum Terrasse (Sjømannsfeltet). De tre typene av boliger som er representert på feltene er: Frittliggende småhusbebyggelse (mest eneboliger, men også noen tomannsboliger), på Hakadalsfeltet. Konsentrert småhusbebyggelse på Slattumfeltet og Tøyenfeltet. (Rekkehus på Slattumfeltet, atriumshus/sammenkjedede boliger på Slattumfeltet og Tøyenfeltet).

Hakadalsfeltet:

Etter krigen var det prekær boligmangel. Det var hovedsakelig jernbanefolk som tok initiativ til å finne et tomteareal å bygge på. Det ble lagt ut lister og 43 personer skrev seg på. Nittedal kommune kjøpte arealet for 600 kr pr mål, totalt 125 mål. Nittedal og Hakadal Boligbyggerlag ble stiftet i 1947, og reguleringsfirmaet benyttet arkitektene Knudsen og Thorstrup. Hustypene var på 60 m² og 68 m², og hadde gjerdeplikt. I nettopp gjenreisningstiden etter krigen utviklet det seg en egen «folkefunksjonalisme» eller «byggmesterfunksjonalisme» og husene på Hakadalsfeltet er eksempler på dette. Takket være dugnadsinnsats kom alt istand uten låneopptak. Kommunen lagde tilkomstvei under jernbanen, mens parselleierne opparbeidet vei og vann selv, - inntil kommunen tok over vannforsyningen. Barna soknet til Hagen skole. I dag er flere hustyper kommet til, men bebyggelsesstrukturen er beholdt, og de enkle funksjonalistiske hustypene er fremdeles det bærende element. I videre reguleringsbestemmelser for Hakadalsfeltet ønsker kommunen å bevare møneretning, bebyggelses- og veistruktur i området slik at Hakadalsfeltets identitet bevares.

Foreslåtte reguleringsbestemmelser til Hakadalsfeltet:

§ 9. Bestemmelser om bevaring av strøkets preg

- *Nye tiltak, som påbygg eller tilbygg skal tilpasses eksisterende bebyggelse i feltet, herunder formspråk, skråtak, mønehøyde, møneretning, høyde, lengde/bredde, grunnflate, volumoppbygging og materialbruk.*
- *Maksimal grunnflate for bolighus skal ikke overstige 150 m².*

Slattum Terrasse og Brenninghaugen

Slattum var storgården sør i bygda, og ble i middelalderen delt i to bruk, Nordgarn og Søgarn. Senere ble Nedre Slattum skilt fra og fikk navnet Brenninghaugen. Området ble regulert til boliger i 1954 og bebygd av ingeniør Selvaag først på 60- tallet. Her er det fremdeles et senter med butikker, leger, tannleger og dyreklinikk. Slattum Terrasse går også under navnet Sjømannsfeltet, og en havfrue ønsker deg velkommen ved innkjøringen.

Brenninghaugen Huseierlag eier en utleieleilighet og har eget vaskeri for beboerne. Barne- og ungdomsskole, moderne idrettsanlegg og diverse forretninger ligger i gangavstand. 92% av beboerne i Brenninghaugen bor i rekkehus. Bebyggelsen består av 164 boenheter, med 5 ulike hustyper, som i stor grad er bevart. Området fremstår helhetlig og er et typisk eksempel på 60-talls arkitektur. Ingeniør Olav Selvaag ble landskjent i 1948 da han i et åpent brev til Stortinget og til 12 aviser kritiserte datidens byggeforskrifter og metoder, og mente man med samme materialer kunne bygge tre ganger så mange boliger. Husene introduserte en ny byggeteknikk med minimalt materialforbruk. Huset stred mot gjeldende bygningslov på alt fra grunnmurens tykkelse til innvendig takhøyde og bærende konstruksjon. I 1951 ble imidlertid byggeforskriftene endret til Selvaags standard. Fra 1960 og -70 årene ble også småhusene masseprodusert. Noe av det som bidro til populariteten til såkalte ferdighus var at folk fikk husbankfinansiering, fast pris og nøkkelferdig hus. I 1962 hadde ferdighusene overtatt 90 % av markedet. I begynnelsen ble det tatt lite hensyn til norsk tradisjon og stedstilpasset byggeskikk.

Det ble i 2014 laget en prinsipplan for utvidelsesmulighetene av boligene på Slattum Terrasse huseierlag og Brenninghaugen huseierlag. Utformingen må ta hensyn til eksisterende uttrykk og bebyggelsesstruktur.

Litt historikk:

Det ble drevet sagbruk i elva nedenfor Slattum i flere hundre år. Rester av Slattum sag står ennå. Midt på 1800-tallet ble ett av landets første ysterier bygget på Søndre Slattums grunn. Det lå i svingen nord for nåværende Slattum holdeplass, men restene av fundamentet er nå «under asfalt». Navnet Slattum betyr slåttelandet ved heimen – «Slatteimr».

Politifeltet/ Tøyenfeltet

Tøyenfeltet ble skilt ut av gården Tøien i Hakadal i 1967. Området var på ca. 65- 70 da og forslaget til regulerings- og bebyggelsesplan for 130 leiligheter ble godkjent samme år. Bebyggelsen skulle oppføres i en etasje, med fire og fire eneboliger bygget sammen i stjerneformede seksjoner avtrappet og tilpasset terrenget. Moelven v/ Ringsakerhus stod for utbyggingen, og feltet er et typisk eksempel på Moelvens modulhus/ planelementhus på 1960 tallet. Veggene kom ferdig med vinduer og dører og husene ble montert på stedet. Husene er tegnet av arkitekt D. Trifunovik. Husbanken stilte med finansiering. Til å begynne med flyttet mange politifolk inn i området, og feltet ble hetende «Politifeltet». Husenes farge måtte godkjennes av bygningsrådet, men i 1998 ble fargekonsulent Tore Wolds utvidede fargeplan godkjent med flere «jordfarger» å velge i. Feltet har frittstående garasjeanlegg, malt i fargen grå og hvit.

Tøyenfeltet er et unikt helhetlig felt fra 1967 der arkitekturen og strukturen i feltet er godt bevart. Detaljer som pipene og husets farger er viktig for helhetsinntrykket. Allerede i 1977 ble en søknad om utvidelse avslått grunnet «ulempen» ved at tillegninger vil redusere helheten til feltets spesielle karakter. Boligområdet representerer en viktig tid i feltutbyggingen i Nittedal.

I eventuelle nye reguleringsbestemmelser for feltet bør hensynet til eksisterende arkitektur og struktur være bestemmende.

Hakadalsfeltet

Hakadalsfeltet

Tøyenfeltet

Slattum Terrasse

3.9 Andre utvalgte områder av høy kulturhistorisk verdi

Nittedal kommune har mange spor etter menneskelig aktivitet fra ulike tidsepoker og med høy kulturhistorisk verdi. I arbeidet med kommunedelplanen for kulturminner er registrering og vurdering av kulturminner før 1900 prioritert. Det betyr ikke at kulturminner etter 1900 ikke er viktig!

Det vi bygger i dag er morgendagens kulturminner! I neste rullering av kommunedelplanen bør nyere tids kulturminner etter 1900 prioriteres.

I dette kapittelet presenteres et utvalg miljøer som representerer kulturminner fra både fortid og samtid. Det er kulturminner av både lokal og nasjonal verdi, og fra ulike samfunnsområder. Kulturminnene er ikke verdivurdert etter antikvariske prinsipper, men har stor lokal verdi.

NATURRESERVAT SLÅTTEMYRA

Lokalisering

Slåttemyra utgjør ca. 120 mål og ligger 255 m o.h. knapt en km nordøst fra veikrysset ved Nordre Movann helt inntil og sør for Gjøvikbanen. Naturreservatet nås enklest ved å gå skogsbilveien (Langmyrveien) nordøstover fra Nordre Movann (tog til Movann stasjon) eller følge gangvei/sti fra Kruttverket/Sørlitangen sørvestover i ca. 3 km til enden (velteplass) for Langmyrveien på sørøstsiden av Gjøvikbanen.

Kort Historikk

Løvenskiold-plassen Laskerud brukte Slåttemyra til beite og sporadisk tileggsslått til 1945. Etter at familien Laskerud flyttet til Sørligård ved Sørlitangen ble området

bare brukt som beitemark til 1962. Uten slått og skjøtsel ble deler av Slåttemyra gradvis gjengrodd på slutten av 1900-tallet. I 1981 ble Slåttemyra fredet som naturreservat. I 1997 startet arbeidet med å restaurere gjengrodd slåttemark takket være Tor Øystein Olsen, mangeårig leder av Maridalens Venner.

Registreringer

Verneverdig rikmyr og landskapsområde. På Slåttemyra er det kjent 10 arter og tre hybrider av orkidéer. Utenom 7 ulike arter Marihånd, inngår Korallrot, Nattfiol, Myggblom, Myrflangre, Småtveblad og Stortveblad.

Vernestatus

Fredet som naturreservat i 1981.

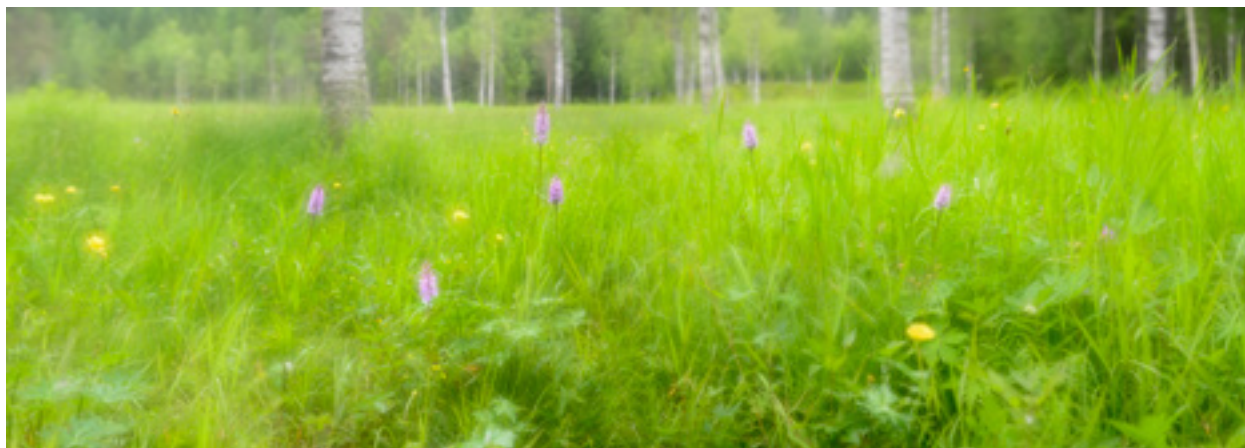
Begrunnelse

Med sin artsrikdom, spesielt kjent for sine orkideer, betraktes i dag Slåttemyra som en av de aller viktigste rikmyrene på Østlandet.

Forvaltning

Miljøavdelingen v Fylkesmannen i Oslo og Akershus er formell forvalter. Det er utarbeidet flere godkjente skjøtelsesplaner og Tor Øystein Olsen med støtte fra Maridalens venner, utfører nå årlig skjøtsel med bl.a. slått og raking. Formålet er «å bevare ei jordvannspåvirket myr med en usedvanlig interessant og rik flora innen et område med kambrosiluriske bergarter».

Det arrangeres turer til Slåttemyra hvert år.

Slåttemyra, Foto: Kai Jensen

GAMLE FERDSLSÅRER

Bøhlereika

Selv om Bøhlereika er et tre, er det et viktig og synlig kulturminne i Nittedal. Bøhler har gårdsnummer 1, og Bøhlereika står som et landemerke og en kjempe- og ønsker alle velkommen til Nittedal. Her har eika stått i mange hundre år, lenge før veien kom. Eika ble i 1871 solgt til konsul L. Meyer for 25 daler. Betingelsene var at hverken selger, kjøper eller deres etterfølgere fikk hugge treet. Veien fra Gjelleråsen og ned forbi Bøhler stod ferdig i 1872. Eika er fredet, men tiden er i ferd med å innhente Bøhlereika, stammen er innhul og flere grener er døde og faller ned. Høsten 2014 ble det besluttet å beskjære treet.

Gjennom Nittedal har det fra gammelt av gått en rekke viktige ferdselsårer. Det er fokusert på fire gjennomgående traseer.

Gamle Hadelandsvei

Rideveien kom inn i Nittedal ved Lilloseter, og fortsatte trolig via Sinober, Movatn, Laskerud, Ørfiske og Kongsvangsskog. Traseen er mange steder usikker og bare på noen få strekninger mener vi å finne rester av rideveien.

Gamle Trondheimsvei

Denne kongeveien – farbar for hest og vogn – gikk gjennom Groruddalen til Bånkall i Aker (nå Oslo), via Skillebekk, mellom Lauvåsen i sør og Karushhøgda i nord, til Lahaug og ned til Nitsund hvor Nitelva ble krysset på trebru og fortsatte videre mot nordvest i dagens Skedsmo. Synlig mange steder.

Gamle Bergensvei

Denne kongeveien (kjerrevei) gikk gjennom Lillomarka, forbi Røverkollen, ned til Skyttamyra og Markerud og gar dimellom til Rotnesbrua. Deretter fulgte traseen stort sett dagens Gamlevei til Bjørnholt og videre Fuglåsveien opp til Slettmoen og Varpet. Bare deler av traseen er synlig. De gamle brufundamentene på Rotnesbrua fra 1801 står fremdeles.

Greveveien

Privat kjørevei (bomvei) fra Hakadals Verk til Stangjernshammeren i Maridalen. Den ble bygget mellom 1823-1825 og fulgte stort sett dagens trase opp Verkenslia, over Høgda, mellom de to Ørfisketjernene, ned til Movatn før den gikk over i Aker (Maridalen).

LANDBRUKSBYGNINGER

Nittedal er en landbruksbygd der gårdene er viktige og synlige kulturminner i landskapet. I tilknytning til disse gårdsbrukene har det vært mange mindre hus som fylte ulike formål. Disse er dessverre i ferd med å forsvinne. Det var blant annet løer, små hønselhus og grisebinger, utedoer, melkeramper, smier, drengestuer, bygdesager, kvernhus og bygninger tilknyttet sagbruk. Det er disse bygningstypene som har størst tapsandel i Nittedal. Her er eksempler på noen kulturminner som fremdeles er bevart og av stor lokal betydning:

- *Smia langs Rauerskauveien*
- *Melkerampa langs Trondheimsveien*
- *Linbua på Åneby*

Bøhlereika, Foto: Kai Jensen

DAMMER OG FLØTING - Verksdammen

I forbindelse med tømmerfløting var det et nøye planlagt system av demninger i marka som sørget for at tømmeret ble fløtet ned til Verksdammen. Tømmer som ble hugget, ble fløtet ned når våren kom. Tømmerfløting var et farlig og risikofylt yrke, som krevde styrke og utholdenhet. De fleste fløterne var skogsarbeidere og husmenn. Verksfossen ble fornyet av Nicolaus Widerberg i 1813 og årstallene 1813, 1914, 1956 og 1981 kan leses i steinfundamentene. Dette viser at demningen og damkrona har vært forbedret og endret gjennom tidene. I dag brukes Verksfossen til produksjon av vannkraft, og er et viktig kulturelement i helhetsopplevelsen av Hakadals Verk. Det er fremdeles mange demninger og spor etter fløting i marka. Fløtingens historie og damanleggene utgjør en viktig del av Nittedals skogbrukshistorie. Ved rulleringen av neste kulturminneplan, bør disse kulturminnene i utmark registreres.

Ørfiskedammen

I 1899 inngikk Oslo kommune avtale med Akerselvns Brugseierforening om overføring av vann fra Ørfiske, Trehørningen, Gjerdingen og Daltjuven til Maridalsvannet. Før demning på Ørfiske ble bygget, var det to vann her, et på hver side av gamle Grevevei. Da demningen stod ferdig i 1915, var vannstanden 5 meter høyere, og veien ble ikke synlig lengre. I anleggsperioden 1907- 1909 ble det anlagt tunneler som førte vannet ned til Movannene og videre til Maridalsvannet, i stedet for til Nittedalsvassdraget. Dette fikk store konsekvenser for vannkraftbasert industri i Nittedal og omtales som det store vannrøveriet. Nittedals Krudtværk var en av bedriftene som mistet vannet til kraftverket.

Høsten 1999 ble steindemningen restaurert og fremstår i dag som en av de flotteste steindemningene i marka. Demningen blir fjernregulert av Vann og – avløpsetaten ved Oset vannrenseanlegg ved Maridalsvannet. Ørfiske er av stor betydning for friluftslivet i Nittedal, og det er et populært hyttefelt i området. Ørfiske er ikke underlagt baderestriksjoner. Ørfiske betyr «vannet med det rike fiske».

SAGBRUK

Fossefall har gitt grunnlag for bruk av vannkraft. Allerede fra 1590- tallet ble vannet drivkraft for en teknologisk nyvinning; oppgangssaga.

I 1820 var det 9 sager i Nittedal, 3 i Hakadal. Flere av disse er omtalt under hensynsonene. Mange av de faste sagarbeiderne fikk litt jord av den gården saga på og ble husmenn der. Fra omkring 1860 tok de i bruk dampmaskiner som drivkraft for sagene, og etter 1900 kom elektrisiteten som ny energikilde. Etter 1860 ble de fleste vannsagene i Nittedal utkonkurrert av sagbrukene på Lillestrøm, men

bl.a. Strøm og Rotnes sag holdt det gående til 1969. Det finnes fremdeles spor etter gammel sagbruksdrift langs Nitelva, både ved Hakadals Verk, Strøm sag, Rotnessaga og Slattum sag.

BERGVERK OG GRUVER

Spenningsbygruva

Fra 1500-tallet vet vi at det har vært skjerping av jern knyttet til virksomheten ved Hakadals Verk. Både på Romeriksåsene og i Nordmarka og Lillomarka finnes det skjerp og gruvevirksomhet knyttet til utvinning av ulike metaller, men bergverksvirksomheten innenfor kommunegrensene ble aldri en varig økonomisk suksess. Spenningsbygruva på Romeriksåsene representerer et kulturminne fra tiden med bergverksvirksomhet. Spenningsbyfeltet er interessant på grunn av sin spesielle geologiske historie. Et engelsk selskap sto for prøvedrift etter sinkblende i Spenningsbygruva i 1912-14. Det ble ikke noe mer enn skjerp og prøvedrift da forekomstene ikke var drivbare. Gruva ble drevet for hånd.

Lokalisering

Fra parkeringsplassen ved Nordre Spenningsby følges veien østover ca. 300 m. Ta blåmerket sti østover og følg denne i ca. en km før du tar av på en gammel traktorvei nordover. Følg denne nordover noen hundre meter på østsiden av Spenningsbyhaugen til den krysser en bekk. Følg bekken /stien nedover i lia til du ser slagghauger ved gruveåpningen.

Farlige gruveganger bør sikres i samarbeide med grunneier slik at det kan legges tilrette for organiserte turer.

HUSMANNSPLASSER OG SETERDRIFT

Fra 1600-tallet og fram til begynnelsen av 1900-tallet ble det ryddet et stort antall husmannsplasser over hele landet. Rundt 1720 var det ca. 12 000 husmannsplasser i Norge. På husmannsplassene bodde husmannen med sin familie. Han var gårdsarbeider og fikk bo i eget hus, med eller uten jord, mot å gjøre arbeid på gården. Husmannen dyrket plassen og rådde for avlingen selv, men på enkelte steder betalte han også avgift. Husmannsvesenet hadde sin største utbredelse fra ca 1750- til 1850-årene. I 1850 var det omlag 85 000 husmannsplasser i landet men i 1920 var det bare 8 000 tilbake. Årsaken til nedgangen var emigrasjonen, og mulighetene for annet og mer lønnsomt arbeid. En forordning fra 1752 regulerte forholdet mellom bonden og husmannen slik at den som ryddet og bygget plassen i utmark, skulle ha livstidsrett til plassen. Ble plassen bygget på innmark, ble husmannens familie regnet som vanlige gårdsfolk. I 1851 ble det fastsatt ved lov at husmannen skulle ha skriftlig kontrakt, og det ble satt en øvre grense for arbeidsplikten. Mange av gårdene i Nittedal hadde husmannsplasser,

men det er ikke så mye vi vet om de ulike husmennene som bodde der. Ofte er fødselsnummeret til barna det eneste holdepunktet vi har. Jensrud, Bergsenga, Myra, Fredrikstad, Laskerud, Varpet og Bakken er eksempler på husmannsplasser i Nittedal.

Laskerud

Husmannsplassen Laskerud lå opprinnelig lå Mo Gård, som i 1664 hadde tre husmenn på Laskerud, Burås og Mostua. Laskerud ligger i skogen litt sør for Ørfiske. Sagnet sier at plassen skal ha fått navnet etter finnen Lasken som kom til våre trakter på midten av 1600-tallet. Den første husmann man med sikkerhet vet bodde på Laskerud er svensken Erik Olsen som flyttet til Laskerud i 1682 og giftet seg ti år senere med Marte Monsdatter fra Nittedal. Hun døde få år etter, og han giftet seg på ny med Marte Jensdatter. Erik druknet i Ørfiske før jul i 1719. Skiftet etter ham viste at han var en driftig kar, for han bygde både ny stue og nye uthus på Laskerud. Han hadde også en del dyr på plassen. Laskerud kom inn under Nordmarksgodset i 1814, da eieren av Mo gård solgte denne plassen og Burås til det Ankerske fidelkommiss.

Seterdrift

Det har også vært seterdrift i Nittedal, men ikke av så stort omfang som i Gjerdrum kommune. Setringen i Nittedal tok slutt tidlig på 1800-tallet. Det har blant annet vært seter på Sinober, der det ble det drevet tradisjonell seterdrift frem til 1821. Opprinnelig het stedet Fautvangen og var seter under Skøien gård i Nittedal.

Nesetra

Nesetra lå under gården Nes i Hakadal. Gården ble i 1741 lagt under Hakadals Verk og delt under plassene for arbeiderne på Verket. Setra er tegnet inn med tre hus og kalt «Næss Sæter» på Morten Krohgs kart fra en grensetvist i 1760, men nå er bare tuftene igjen. Siste gang vi hører om setra er i 1781. I mer enn 200 år var Nesetra glemt og forlatt, men i 2011 ble tuftene funnet og ryddet av Sverre Grimstad og Ståle Pinslie. Tuftene ligger syd for Holmtjern og Manntjern.

HYTTEFELT OG SPORTSHYTTER

Nittedal har hatt stor tradisjon for hyttefelt. Folk reiste fra byen til Tymyrhaugen, ved Nittedal Stasjon eller til hytta ved Åneby stasjon. Det var også hyttefelt ved Øfiske, Holterkollen, Kirkebylia, Dalbekk, Lønsvall og Søndre Berg. I tillegg var det hytter i Lillomarka i Varingskollen og på Romeriksåsen. I 1950 var det 5000 folk på hyttene i Nittedal i påsken. Det ble satt opp egen buss fra Holterkollen i helgene.

Sørskogen

Det er flere sportshytter i skogene rundt Nittedal. Sørskogen er en av de eldste gårdene i Lillomarka. Sørskogen ble ryddet av finner på 1600-tallet og har vært husmanns-

plass under Skøien gård. Under den andre verdenskrig ble Sørskogen brukt som Milorgbase for motstandskjemper med våpendepot og lager for forsyninger. Bygningene ble også brukt til å huse hjemmefrontsoldater og flyktninger. Basen ble aldri funnet av tyskerne.

Nå drives Sørskogen av Atle Sørskogen og holdes åpen for servering. Det er også en gammel låve og uthus her. Atle Sørskogen er sønn av Aslaug og Alf, det siste paret som drev med husdyr på gården helt frem til midten av 1960-tallet. Han har ryddet den gamle kjerreveien fra Nittedal til Sørskogen, slik at den er nå er en fremkommelig sti som når gården fra nord.

Sørskogen

BRUER OG TUNELLER

Gamle tørrsteinsmurte bruer og tunneller representerer ingeniørkunst på høyt nivå, og er et vakkert, men ofte utsatt «smykke» i kulturlandskapet. En steinhvelvbro er en bro som blir båret av en eller flere underliggende trykkbuehvelv – laget av stein. De eldste steinhvelvbroene er tørrmurte ved at steinene ble nøye tilhugd og stablet inntil hverandre uten mørtel i fugene. I Nittedal har vi flere slike bruer av ulike slag, men med dagens tunge og brede kjøretøy – er disse bruene utsatte og kan forsvinne dersom vi ikke har et bevisst forhold til dem.

Eksempler på bruer av høy verdi i Nittedal i dag er: Steinhvelvsbrua over Vesleelva (Kapelsrud bru 1888), brua over verkensfossen (1810), Sagstubrua (1870), Rotnesbrua (Haug Bru 1801- brufundamentene står ennå), Ela bru (Waal's Minde- ca 1930) ved Elnes, Kutunellen (ca 1900) ved Sørlie, og jernbanetunellene (ca 1900) på Gjøvikbanen. Et eksempel på en steinhvelvsbru av svært høy verdi som i nær fortid ble ødelagt i et veiforbedrings-tiltak er den verneverdige Spenningsby Bru (1804), som nå ligger skjult under Gamleveien. Den var av de eldste steinhvelvsbroene på offentlig veg i Norge. (kilde: Statens Vegvesen: Steinhvelvsbroer 2002). Utover på 1900-tallet ble steinhvelvsbroene gradvis utkonkurrert av betongbroene.

Den nyeste steinhvelvsbrua i Nittedal er Ela bru, en av de få steinhvelvsbruer som er oppført i Norge etter 1930. Veibrua bærer navnet Waals Minne etter ordfører Henrik Waal. Han sørget for at brua ble bygget som nødsarbeid. Henrik Waal var opprinnelig murer, før han ble ordfører i Nittedal fra 1935- 1940.

SAMFERDSEL - Nittedal Stasjon

(Hakadal Stasjon er vurdert under hensynssonen rundt Hakadals Verk).

Nittedal stasjon ble bygget i 1900. Stasjonsbygningen er en paneltømmerbygning med utskårne tømmerdetaljer og halvvalmet tak, tegnet av P.A. Due. Bygningen er typehus i overgangen mellom sveitser- og Jugende-stilen. På Gjøvikbanen er bare Grua av samme type, ellers finnes tilsvarende hus på tre stasjoner på Sørlandsbanen. Godshuset ble bygget i 1900, tegnet av P.A. Due. Stasjonsbygningen er den eneste av sitt slag i Akershus, og er godt bevart. Lørenskog Stasjon er basert på forenklete tegninger. Gjøvikbanen/Nordbanen ble elektrifisert i 1961.

UTVIKLING RUNDT STASJONSOMRÅDER

Tårnhuset

”Tårnhuset” er en forretningsgård som markerer inngangen til området ved Nittedal stasjon. Den er en hjørnegård mot Stasjonsveien like ved jernbanebrua. Eiendommen Granum ble skilt ut fra Bjertnes i 1919 og ble trolig bebygd like etter – som kombinert bolig og butikk. Det var kolonial i 1. etasje og bolig i 2. etasje. Hovedhuset er en to etasjes tregård i jugendstil med karnapper og takoppbygg, som har gitt huset sitt kallenavn; Tårnhuset. Eksteriøret er noe endret i detaljer, men hovedtrekk er tatt godt vare på. Det er fortsatt utsalgslokaler i 1. etasje og opprinnelig funksjon er lett å lese. Et eldre uthus hører til eiendommen. Anlegget er en typisk representant for stasjonsbybyggingen fra de første 10-årene av 1900-tallet. Tårnhuset er et av få godt bevarte hus fra perioden i området, og er viktig for stedets historiske identitet.

KRIGSMINNESMERKE

Ånebyleiren

Fangeleiren ved Fossen i Hakadal var den første konsentrasjonsleiren i Oslo-området. Leiren ble bygget i 1941 og lå på jordet nord for dagens bensinstasjon i Hakadal. Fangeleiren ble anlagt spesielt for de såkalte «Svolvær-gislene», dvs. de ca. 100 personene som ble arrestert etter det første Lofoten-raidet 4. mars 1941. Leiren ble avviklet alt 12. juni samme år, da hele belegget på 115 fanger ble overført til Grini. I dag er leiren borte, men en minnestøtte er satt opp rett nord for bensinstasjonen.

INSTITUSJONER

Glitre Sanatorium og Breidablikk barnehjem

Glitre Sanatorium ble bygd som pensjonat i 1900. I 1903 ble pensjonatet avviklet og dr Mjøen overtok eiendommen og Glitre ble tuberkulose- sanatorium. Tuberkulose var den store folkesykdommen omkring 1900- 1950. Sanatoriet lå sør for Hakadal kirke, på grunn fra Kirkeby Gård. Her var tidligere den eldste bosettingen i Hakadal. Kirkeby ble ryddet i eldre jernalder og gården ble delt i middelalderen i Negarn og Okgarn. Husene på Negarn lå inntil og sør for Kirkegårds-muren. Negarn var den eneste garden som var i drift i Hakadal gjennom hele ødetida. Sanatoriet tok etter hvert også over jorda. Sanatoriet var en trebygning i tre etasjer, med en sidebygning like nord for denne. Husene var sannsynligvis dekorert av Karl Anderson. Staten kjøpte Gamle Glitre på begynnelsen av 1920-tallet, og i 1925 stod nye Glitre Sanatorium ferdig. Det er en fire etasjes gul murbygning som ligger som et Soria Moria på østsiden i skogkanten ovenfor Hakadal kirke. Mange pasienter ble behandlet for sin tuberkulose på Glitre Sanatorium men etter hvert avtok sykdomstilfellene, særlig etter krigen da man fikk antibiotika. Glitre Sanatorium gikk etterhvert over til å bli et generelt lungesykehus. Glitre utviklet seg til en helseinstitusjon av høy kvalitet for lunge og hjertesyeke. Institusjonen bidro til å sette Nittedal på kartet, og har vært en betydelig arbeidsplass i bygda. Glitre var en statsdrevet institusjon fram til desember 1990 da Foreningen for hjerte og lungesyke (LHL) tok over inntil det ble solgt høsten 2014. Bygningen fra 1926 med omkringliggende bygninger står fremdeles. Gamle Glitre ble revet i 1965, men sidebygningen og stabburet står fremdeles.

Barnehjemmet Breidablikk ble drevet som internatskole og barnehjem av frøken Krogh- Tønning fra 1910 til ca. 1925 (først på Sør- Myrer, - deretter på Breidablikk). I 1925 tok Oslo kommune over barnehjemmet. På det meste var det 60 jenter og gutter på hjemmet. Barnehjemmet ble lagt ned i 1970 – årene.

SKOLER

Hagen Skole

Den første, faste skolen fikk vi i 1835 på Nes på Hakadals jernverk. Senere fikk vi folkeskoler på Holm, Hauger og Nordby i Nittedal, og Kirkebyhaugen og Hagen i Hakadal. Den siste skolen er i bruk i dag, mens de fire andre er erstattet av Slattum, Rotnes og Kirkeby. I tillegg fikk vi i 1970-årene barneskoler på Sørli og Ulverud, og i 1995 Holumskogen skole. Den eneste undervisning utover 7-årig folkeskole i Nittedal før 1960, var framholdsskole. Det året var Nittedal en av de første kommunene som begynte med ni- årig grunnskole og ungdomsskole. Nittedal har i dag tre ungdomsskoler: Hakadal, Nittedal

og Li. Bjertnes videregående skole ble bygget i 1976, og er ombygget flere ganger.

Hagen skole har tidstypiske skolebygninger fra fire ulike tidsepoker: 1880- 1918-1968-2006

BEDEHUSMENIGHETEN I BYGDA

Stuamenigheten

Ole Stua ble født på husmannsstua Stua under Nordre Skøyen. Han sluttet seg til frimenigheten i bygda, og virket som prest og leder for menigheten resten av livet sitt. Sektens gudstjenester ble holdt i Stua, men også på Rulse i Hakadal. Menigheten fikk godkjent gravplass i Stua, og Ola Stua er begravet der. Ola Stua døde i 1922, gravstøtten er fremdeles intakt. Etter Ole Stuas død, sluttet de fleste stuafolkene seg til Smiths venner i Oslo.

NITTEDAL JORDSTASJON

Kulturminner fra vår egen tid

Nittedal jordstasjon, også kalt «Nittedal Teleport», ble etablert i 1986. Det var Hans Fjøsne og Ragnar Veastad fra Nittedal som i 1986 fikk jordstasjonen til Hakadal. Hans Fjøsne dro selv til England for å kjøpe den første satellitten til Telenor, senere kalt «Thor». Stasjonen driftes av Telenor Satellite Broadcasting og er strengt bevoktet med overvåkingskamera, bevegelsessensorer og doble sikkerhetsgjerd. Den er en av Europas største jordstasjoner. Anlegget har over 50 antenner, de største på 18 meters diameter. Jordstasjonen er hjertet i norsk telekommunikasjon, her kommuniserer selskapet med satellitter for både radio, TV, telefoni og data. Programmer sendes opp til satellittene Thor III, Thor 5, Thor 6 og Thor 7. Stasjonen har samtidig senderoppgaver for det digitale bakkenettet for fjernsyn. Ved Nittedal overvåkes kvaliteten i Norkring og TTS sine fjernsynssendinger i Norden, i tillegg til UPC i Øst-Europa. Omtrent 75 systemingeniører og operatører jobber døgkontinuerlige skift ved stasjonen.

Ela Bru- Waals Minne, Foto: Magnar Eriksen

Hagen Skole

Glitre

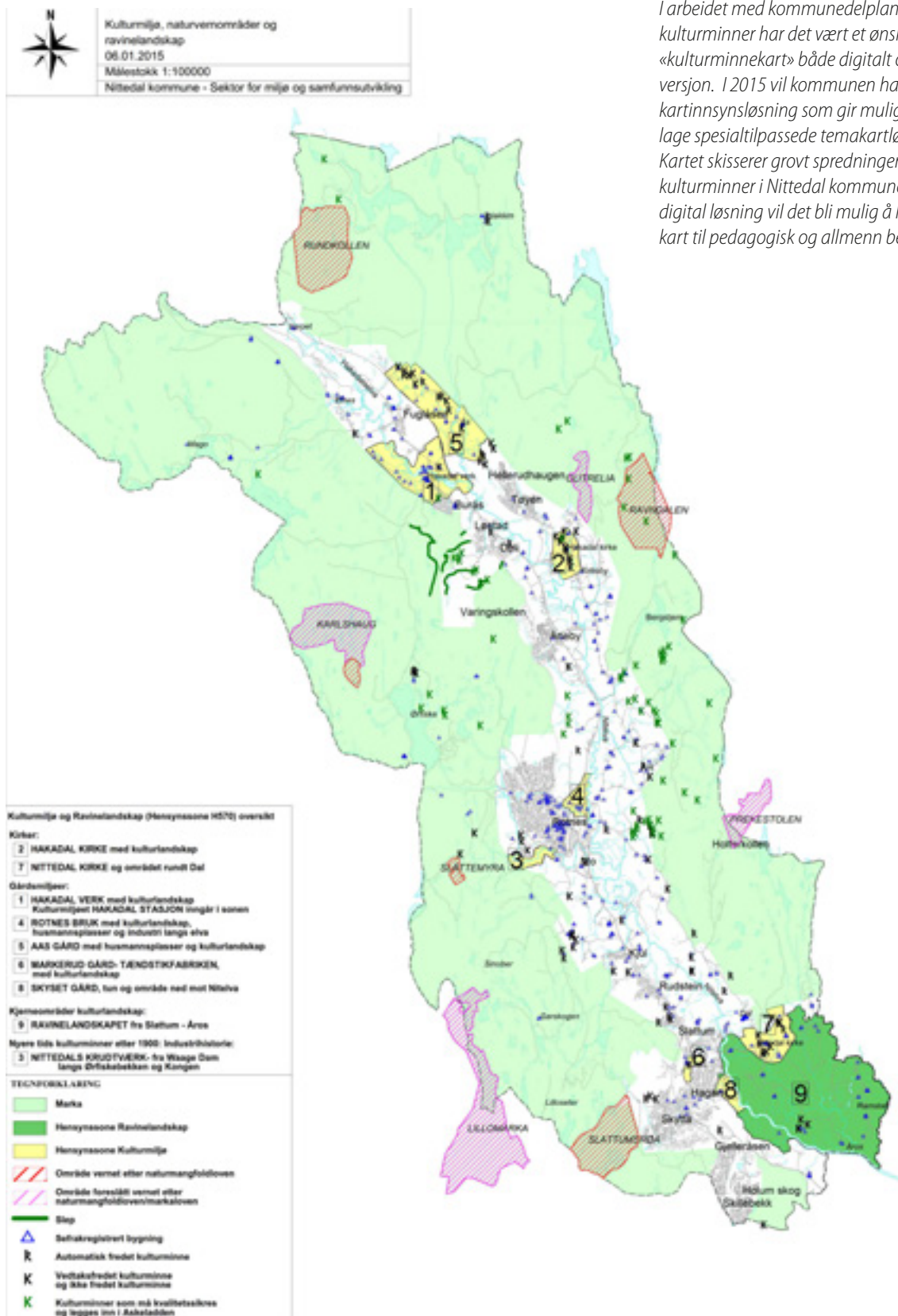

Nittedal jordstasjon

Tårnhuset

3.10 Kart over kulturmiljø, naturvernområder og ravinelandskap.

I arbeidet med kommunedelplan for kulturminner har det vært et ønske om et «kulturminnekart» både digitalt og i trykket versjon. I 2015 vil kommunen ha en ny kartinnsynsløsning som gir mulighet til å lage spesialtilpassede temakartløsninger. Kartet skisserer grovt spredningen av ulike kulturminner i Nittedal kommune. Med en digital løsning vil det bli mulig å lage ulike kart til pedagogisk og allmenn benyttelse.

Vinduer i Nittedal

4 Retningslinjer og bestemmelser

4.1 Bestemmelser forankret i Plan og bygningsloven:

Hensynssone C) H570: Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø:

- Ved byggetiltak nær et kulturminne/kulturmiljø skal det legges særlig vekt på en helhetsvurdering med mål om å ivareta kulturminnets/kulturmiljøets kvaliteter. Nye byggetiltak skal forholde seg til eksisterende bebyggelsesstruktur og primært underordnes kulturminnet/kulturmiljøet. Tilstrekkelig avstand til kulturminnet skal vektlegges. Vegetasjon som gamle, markante trær skal søkes bevart.
- Ved byggetiltak på verneverdige bygninger skal det legges særlig vekt på å opprettholde husets karakter og særtrekk. Kulturhistoriske og arkitektoniske verdier utvendig på bygningen skal bevares. Byggets form og volum, fasadenes proporsjoner, material- og fargebruk, dør- og vindusutforming skal bevares.
- Ved istandsetting av verneverdige bygninger skal opprinnelige eller eldre eksteriørmessige detaljer som panel, listverk, vinduer, dører og takdekking bevares i så stor utstrekning som mulig. Opprinnelige bygningsdeler bør i størst mulig grad repareres fremfor å skiftes ut.
- 5. § 3 Universell utforming (UU). Prinsippene for UU skal legges til grunn for planlegging/oppgradering av bygg/konstruksjoner og uteanlegg, men UU-målene må avveies i forhold til natur/terreng og kulturminnevern.
- Ved hovedombygging i henhold til PBL § 31-1 av/til publikumsbygg skal prinsippene for UU gjøres gjeldende sammen med hensyn til terrengform og kulturminneverdier så langt det anses hensiktsmessig og økonomisk forsvarlig.
- UU-målene må avveies mot mål om å stimulere til lek, allsidig utfoldelse, og rekreasjon for alle grupper, bl.a. gjennom å bevare kulturminner og varierte naturkvaliteter.

Hensynssone c) H550: Sone med særlig hensyn til bevaring av Kulturlandskap

- Det skal legges spesiell vekt på hensynet til å opprettholde verneverdige kulturlandskap ved planlegging og gjennomføring av byggetiltak, jf. temakart for kulturminner og kulturmiljø og Nittedal kommunes GIS-database.

- Bygge- og anleggstiltak skal ikke bryte åsprofiler, landskapsilhuetter og horisontlinjer.

- Alle tiltak som berører landskapet langs Nitelva og er synlige fra elva skal plasseres slik at de ivaretar helhetspreget miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur.

- Naturgitte og kulturskapt nøkkelementer som fungerer som blikkfang, særlig historiebærende randsoner og «øyer» i landskapet, skal bevares og styrkes.

- § 11 Bebyggelse i LNF-områder: I Hensynssone c- kulturlandskap, og i LNF-områder med kulturminneinteresser skal alle tiltak lokaliseres og utformes slik at gårdsbebyggelse og landskapets karakter opprettholdes.

- Ny bebyggelse tilknyttet drift av landbruksområder skal som hovedregel plasseres i tilknytning til eksisterende gårdstun, utformes i tråd med lokal byggeskikk og ha gode visuelle kvaliteter.

- Karakteristiske trekk i kulturlandskapet, som topografi, trerækker, veifar, bruer, landskapsrom, vegetasjon, steingerder og lignende skal ivaretas.

- Hensynet til landskap, jordvern, kulturminner og kulturmiljøer skal ivaretas. Ved byggetiltak nær et kulturlandskap/kulturmiljø skal høyden på tiltaket vurderes spesielt slik at siktlinjer og helhetsopplevelsen av kulturlandskapet ikke forringes.

Hensynssone d)

Sone for båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover, eller som er båndlagt etter slikt rettsgrunnlag, med anvendelse av formålet.

Andre bestemmelser som omhandler kulturminner i plan og bygningsloven:

- For bygge- og anleggstiltak som er unntatt fra plankravet i de nevnte unntakene i § 1, gjelder lov om kulturminner, jf. spesielt meldeplikten etter § 8 i lov om kulturminner, jf. § 1 pkt 5.

- Ved søknad om rivning av et kulturminne utløses plankrav, jf. PBL. § 12-1, tredje ledd, hvis det kan godtgjøres at dette er tiltak som er lokalisert i eller kommer i konflikt med områder med særlig verdifulle landskap, naturmiljø, kulturminner eller kulturmiljø som er vernet eller fredet, midlertidig vernet eller fredet eller foreslått vernet eller

fredet, eller hvor det finnes eller er stor sannsynlighet for å finne automatisk fredete kulturminner som inngår i et kulturmiljø med stor tidstype.

- Pbl §13-1 Midlertidigt forbud mot tiltak er en mulig løsning i rivesaker.

- I alle bygninger eldre enn 1930 skal original kledning og andre fasadematerialer bevares, med mindre regional kulturminneforvaltning eller antikvarisk sakkyndig, etter avtale med regional kulturminneforvaltning, vurderer en restaurering som umulig å gjennomføre. Pbl §11-9 pkt. 7

- For bygninger som i seg selv, eller som del av et miljø, har historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi, kan kommunen kreve at det tas hensyn til disse verdiene ved endring eller oppussing av fasade.

- Med sikte på bevaring og/eller gjenoppretting av husets karakter kan kommunen kreve at husets takform, fasader, vinduer, dører, materialbruk og farger opprettholdes eller tilbakeføres. Om nødvendig må det utarbeides en plan som ivaretar disse hensyn.

- Bygninger kan på- og tilbygges såfremt dette ikke reduserer bygningens verneverdi. Eventuelle tilbygg må underordnes den eksisterende bygningen med hensyn til plassering, utforming, størrelse, material- og fargebruk.

4.2 Anbefalte retningslinjer for kulturminner og kulturmiljøer i Nittedal kommune

- Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Nittedal skal være retningsgivende for all byggesaks- og planbehandling i kommunen som berører kulturminner og kulturmiljø.

- Kommunens avdeling for kultur og kulturminnevern skal uttale seg i saker der tiltak i hensynssone c) eller d) eller der tiltak på SEFRAK-registrerte bygninger, eller andre kulturminner ønskes utført.

- Fortidsminneforeningen lokalt er høringsinstans i rivesaker og reguleringsplaner der kulturminner er berørt.

- Ved behandling av byggesøknader og søknader om tiltak i hensynssone c, skal regional kulturminneforvaltning gis anledning til å uttale seg før vedtak.

- Inngrep i terreng og vegetasjon utover vanlig bruk eller skjøtsel er ikke tillatt. Dette gjelder også lagring, tilrigging, massedeponering og annen bruk av ubebygget areal når dette etter kommunens skjønn vil komme i strid med reguleringsplanens målsetning (pkt 1).

- Tekniske innretninger i kulturmiljø, herunder også skilt og reklame, skal gis en diskret utforming, og ha en plassering, materialbruk og fargevalg som harmonerer med områdets karakter og tradisjon. Slike innretninger kan ikke settes opp uten at kommunen på forhånd har gitt samtykke. Særlig skjjemmende tiltak av denne art er ikke tillatt.

- Søknad om endring/rivning av SEFRAK-registrert bygning som har en samlet vurdering S (= Svært høy), har et fredningspotensial etter Kulturminneloven, mens H (= Høy)-bygg er aktuelle for bevaring etter Plan- og bygningsloven. M (= Middels) og L (=Lav)-bygg er kun knyttet opp til Plan- og bygningslovens generelle bestemmelser, men bør sendes til uttalelse hos kommunens kulturavdeling.

- Ved søknad/ endring av et SEFRAK-registrert bygg, skal også tilstøtende bygninger/tun dokumenteres med foto, slik at tiltakets konsekvenser for helheten kommer tydelig frem.

4.3 Krav til saksbehandling

Forvaltning av kulturminner fredet etter kulturminneloven er fylkeskommunens og Riksantikvarens ansvar. Fylkeskommunen har ansvar for å vurdere å gi uttalelser til tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av regional og nasjonal verdi, mens tiltak som berører kulturminner og kulturmiljøer av mer lokal verdi skal vurderes av kommunen.

Når kommunen mottar en søknad på en bygning som er SEFRAK-registrert eller fra før 1850, må kommunen vurdere hvilke instanser som skal uttale seg i saken.

Saker der Riksantikvaren skal uttale seg

Disse sakene sendes til Akershus Fylkeskommune på vegne av Riksantikvaren:

- Tiltak på og i fredete og listeførte kirker. Se kapittel 8.2.5 i Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-2018 om fredete og listeførte kirker i Nittedal.

- Enhver bygning nærmere 60 meter fra fredete og listeførte kirker som ligger i spredtbygd område. Gjelder også bygg under 15m² som ikke er melde- og søknadspiktig iht. PBL. (rundskriv T-3/2000)- disse sakene skal også sendes biskopen.

- Tiltak på bygninger og anlegg i statens eie. Unntatt fra dette tiltak er jernbanestasjoner, prestegårder og fyr, som skal behandles av fylkeskommunen.

Saker som skal sendes fylkeskommunen

- *Automatisk fredete og arkeologiske og marinarknologiske kulturminner.*
- *Fredete og listeførte, samt andre byggverk, anlegg og områder av nasjonal /regional verdi.*
- *Kirkegårder og kirkens omgivelser.*
- *Tiltak på ikke-listeførte kirker (rundskriv T-3/2000)26*
- *Kulturvernområder og kulturlandskap.*
- *Arealplaner, dispensasjoner og konsekvensutredninger.*
- *Ved ønske om endring eller rivning av SEFRAK-registrert bygning av middels, høy eller svært høy verdi.*
- *Tiltak på alle bygninger oppført før 1850 om de er SEFRAK-registrert eller ej. (jfr. kulturminneloven §25)*
- *Tiltak på bygg og anlegg av lokal verdi som er regulert til hensynssone bevaring og andre bygg og anlegg av høy verdi i kommunedelplanen for kulturminner*
- *Søknad om tilskudd til kulturminner gjennom SMIL (spesielle miljøtiltak i jordbruket)*
- *Bygge- og rivesaker som i kommunens kulturminneplan er vurdert å være av høy verneverdi*
- *Tiltak som berører SEFRAK-registrerte bygninger oppført etter 1850 som kommunen anser har kulturhistorisk interesse utover lokal verdi*
- *Tiltak som berører bygninger og bygningsmiljøer fra 1900- tallet som ikke er SEFRAK-registrert, men som kommunen anser har kulturhistorisk interesse ut over lokal verdi.*

4.4 Søknadsprosessen for tiltak i hensynssone c

Dersom man som huseier eller næringsdrivende har planer om tiltak på bygg som er vernet eller ligger i en hensynssone c), anbefales det å gjennomføre en forhåndskonferanse med saksbehandler i kommunen. Dette gjelder både ved store prosjekter, men anbefales også ved planer om påbygg, tilbygg og oppussingsprosjekter.

Forberedelse til forhåndskonferanse

På www.nittedal.kommune.no ligger det en egen mal for gjennomføring av forhåndskonferanser. Den inne-

holder en oversikt over hva som skal forberedes og innsendes i forkant av møtet.

Gjennomføring av forhåndskonferanse

I denne delen av prosessen har begge parter mulighet til å komme med forslag til løsninger for det tiltaket som skal gjennomføres. Kommunen skal også gi råd og veiledning til krav og bestemmelser som gjelder for området, og om forventet saksbehandlingstid i kommunen. Det skal skrives referat fra forhåndskonferansen. På bakgrunn av den veiledningen som blir gitt i forhåndskonferansen kan man nå sende inn den komplette søknaden til behandling hos kommunen.

Hovedbygning Aaraas

Byggfeltet Haugeråsen

Nedre Elnes

5 Konsekvenser

De enheter i Nittedal kommune som berøres av tiltaksdelen i Kommunedelplanen for kulturminner, lokaliserer hvilke tiltak som skal gjennomføres i deres enhet. Disse prioriteres og innarbeides i enhetenes budsjett og økonomiplan. Status for kulturminnevernet og for gjennomføring av tiltakene angis i enhetenes årsrapporter. Kulturminneplanens tiltaksdel rulleres hvert år. Kulturenheten har foreløpig et overordnet ansvar for oppfølgingen, inntil det blir en avklaring om det skal ansettes en stillingsprosent på kulturminnefeltet i Nittedal kommune og hvilken enhet denne stillingsprosenten skal underordnes.

5.1 Miljømessige konsekvenser

Nittedal kommune har ulike kulturminner og kulturmiljøer som representerer en enestående tidsdybde. Bevaring av kulturminner har stor verdi som identitets- og kulturskapende element i lokalmiljøet og vil bidra positivt i tettstedsutvikling. Estetikk, helhet og sammenhenger er gode miljømessige indikatorer. Framtidige generasjoner sikres tilgang til kunnskaps- og opplevelsesverdier i kulturminnene knyttet opp mot bærekraftig utvikling. Merverdien ved bruken av kulturminner og kulturmiljøer i formidling, opplevelser og næringsutvikling får langsiktige og positive effekter for miljøet. Det åpne og flotte kulturlandskapet som preger Nittedal, har i tillegg til nytte- og opplevelsesverdiene stor verdi for biologisk mangfold.

Utvikling av kunnskap om vern, og god og langsiktig forvaltning betyr en god miljøpolitikk. Rivning av kulturminner kan gi en negativ miljømessig konsekvens.

5.2 Økonomiske konsekvenser

Tiltakene i Handlingsplanen er kommunens oppfølgingsansvar. Dette vil kreve økonomiske ressurser. Samarbeid med private, frivillige og offentlige instanser er nødvendig. Det kan søkes om midler fra ulike støtteordninger, men ivaretagelse og utnyttelse av kulturminnene i tråd med planens mål og tiltak vil kreve at det settes av en årlig sum på kommunens driftsbudsjett. Innenfor kulturminneområdet har Nittedal kommune i dag ingen faste økonomiske poster. Stillingen som leder for kulturminneplan er prosjektbasert. En fast stillingsressurs vil gi et forutsigbart kulturminnearbeid i

kommunen. Det bør vurderes hvor ansvaret for oppfølging av tiltak i kulturminneplanens tiltaksdel bør ligge. Det krever ressurser for å øke kompetansen hos de som skal anvende nye retningslinjer for kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap hos byggesak og i planavdelingen.

Nittedal kommune bør vurdere om også tiltak innen kulturminnevern kan søke på kommunens kulturmidler, eller opprette et eget kulturminnefond. Tiltak som tilgodeses kan være i regi av kommunen selv, private kulturaktører, frivillige organisasjoner eller andre offentlige instanser, samt samarbeidstiltak mellom flere.

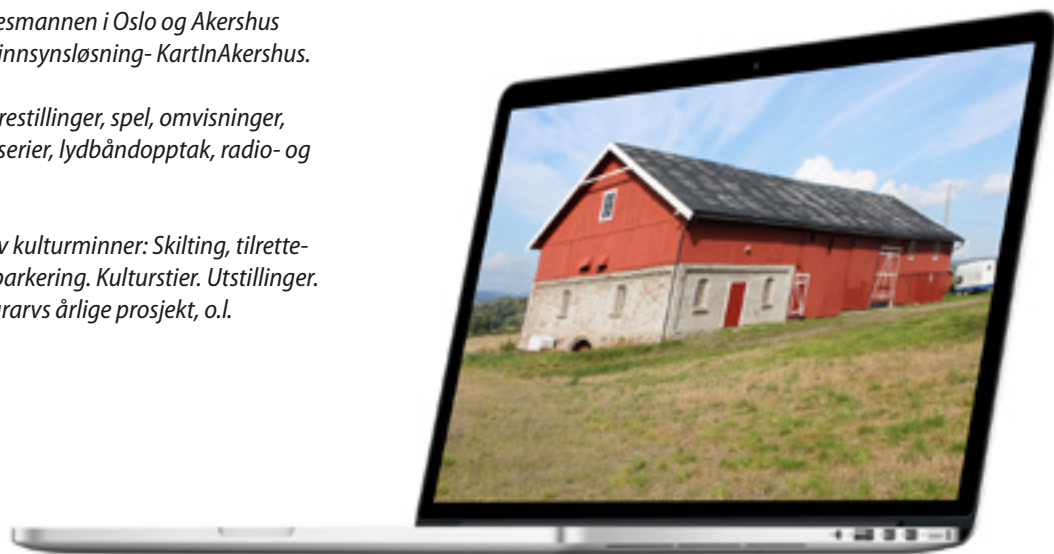
6 Formidling av kulturminner

Tilrettelegging og bruk av kulturminner er det viktigste premisset for å oppleve tilhørighet og eierskap til kulturminner. Det er først når kulturminnene oppleves som viktige at vi kan snakke om kulturminner som identitets-skapende element. Formidling av kulturminner må være prioritert og ønsket av politikerne i kommunen.

Ved å innhente, skape og formidle kunnskap om kultur-arven, vil vi øke forståelsen for dens betydning i samfunnet. Uten formidling vil forståelsen, bruken, opplevelsen og kunnskapsoverføringen av kulturminner begrenses. God formidling vil bidra til identitet, trivsel og tilhørighet, kunnskap, verdiskaping og næringsutvikling. Kulturminnene må ha som mål å nå flest mulig – og inkludere alle. Den må gjøres praktisk, muntlig og skriftlig tilgjengelig gjennom ulike kanaler.

De vanligste formidlingskanalene er:

- *Skriftlig formidling: Bygdebøker, arkivmateriale, avis-innlegg, omtale og temabøker, kart og bilder, oppgaver på skolen og i kulturstier.*
 - *Internett: Skriftlig og muntlig formidling på nettet. Digitale registre og databaser. Den offentlige databasen for kulturminner: kulturminnesok.no, (Riksantikvaren) og www.miljostatus.no. Hjemmesider, diskusjonsfora og bildearkiv, nettbasert kart med GPS-koordinater. Akershus Fylkeskommune og Fylkesmannen i Oslo og Akershus samarbeider om en kartinnsynsløsning- KartInAkershus.*
 - *Muntlig formidling: Forestillinger, spel, omvisninger, vandringer, foredrag, kåserier, lydbåndopptak, radio- og TV-opptak.*
 - *Fysisk tilrettelegging av kulturminner: Skilting, tilrettelegging med benker og parkering. Kulturstier. Utstillinger. Ta i et «Tak»- Norsk Kulturarvs årlige prosjekt, o.l.*
- *Tiltak for å gjøre kulturminner tilgjengelig for funksjonshemmede. Universell utforming*
Det må være et mål å legge til rette for at flere kulturminner og kulturmiljøer er tilgjengelig for alle samtidig som man holder en høy vernefaglig etisk standard.
 - *Formidling av kulturminner til eldre: Den kulturelle Spaserstokken. Demensprosjekt med utgangspunkt i kulturminner.*
 - *Formidling av kulturminner til barn og unge. Tilrettelegge for skoleprosjekter utenfor den kulturelle skolesekken.*
 - *Den Kulturelle Skolesekken. Rydd et kulturminne. Kulturminneadopsjon. Lage arkitekturprosjekt med utgangspunkt i bygningene i bygda*

Låven på Ramstad

7 Tiltaksdel

Tiltaksplan 2015-17: Oppfølging av kommunedelplanen

Tiltaksplanen skal avspeile målene som er satt for kommunedelplan for kulturminner innen områdene: Forvaltning, bevaring, verdiskaping og formidling. Tiltakene kan passe inn under flere områder. I tillegg til lokale mål, kommer det statlige målet at det årlige tapet av verneverdige kulturminne og kulturmiljø ikke skal overstige 0,5 % innen år 2020.

Tiltakene skal bidra til « En stolt Nittedalsidentitet.»

Innsatsområde forvaltning:

Tiltak	År	Kostnad	Finansiering	Ansvar	Samarbeids-partnere
Forankre kommunedelplanen for kulturminner i kommuneplanen for Nittedal	2015			Kultur	Planavd.og byggesak
Ansette en stillingsprosent til arbeidet med kulturminnesaker i Nittedal kommune	2015				
Tilrettelegge og innarbeide nye saksbehandlingsrutiner og kurs i kulturminnearbeidet med plan og byggesak	2015			Plan/ Kultur	Planavd. Byggesak, Teknisk avd. Landbruk
Etablere kommunens team for kulturminnesaker i samarbeid med enheten for Plan, Byggesak og geodata, og landbruk.	2015			Kultur	Planavd.og byggesak, Teknisk, Landbruk
Integrere tiltaksplanen inn i kommuneplanens handlingsdel	2015			Plan/ Kultur	Økonomi
Sørge for god overtagelse av Nitedals Krudtværk fra NCC til NK i tråd med utbyggingsavtalen	2015			Kultur	Teknisk, plan og miljø, grunneier, Eiendomsavd.
Avklare Nittedal kommunes rolle, ansvar og satsning i Nitedals Krudtværk	2015			Kultur	Politisk behandles
Utarbeide samarbeidsavtale med Krudtværkets Venner om Nitedals Krudtværk	2015			Kultur	Nitedals Krudtværks venner
Lage et digitalt fotoregister av oppgradert bildemateriell (2014)over SEFRAK- reg. og utvalgte nyere tids- kulturminner i Nittedal til bruk for saksbehandlere	2016		søke midler vurdere som tiltak i budsjett	Kultur	Riksantikvaren, Akershus Fylkeskommune
Foreslå flere kulturminner inn i nye hensynsoner til neste kommuneplanperiode	2016			Kultur	Plan og byggesak

Innsatsområde verdiskaping:

Tiltak	År	Kostnad	Finansiering	Ansvar	Samarbeids-partnere
Ta initiativ til et nettverk for å stimulere til kulturbasert næringsutvikling, gjennom verdiskapningsprogram, innovasjon og entreprenørskap	2016			Kultur	Næringslivsorganisasjoner i Nittedal Innovasjon Norge, Grønt fagsenter
Tilby rådgivning til huseiere som berøres i kulturminneplanen	2016		Vurderes som tiltak i budsjett.	Kultur	Byggesak
Arrangere kurs i tilskuddsordninger for eiere av kulturminner	2016		Vurderes som tiltak i budsjett «.	Kultur	Akershus Fylkeskommune, Ressurscenter for eldre landbruksbygninger
Videreutvikle nye og eksisterende attraksjoner i samarbeid med grunneier	2016			Kultur	
Finne flere samarbeidsarenaer og jobbe for tettere kontakt med frivillige organisasjoner	2016			Kultur	Frivillige org.
I større grad anbefale rådgivningstjenester som f.eks. Fortidsminneforeningen, «Ressurscenteret for eldre landbruksbygninger» o.l.	2015			Kultur	AFK kulturminneavd, Riksantikvar, «Ressurscenteret for eldre landbruksbygninger»
Åpne for at private tiltak på kulturminner kan søke på kommunens flexifond/ kulturfondet, eller vurdere kommunal støtteordning for verneverdige bygninger/ kulturminner	2016		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	

Innsatsområde bevaring:

Tiltak	År	Kostnad	Finansiering	Ansvar	Samarbeids-partnere
Lage en lokal byggeskikkveileder	2016		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Fortidsminneforeningen
Registrere viktige identitetsbærende kulturminner fra 1920- 1950	2017		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	frivillige organisasjoner
Rydde og tilrettelegge utvalgte felt med automatisk fredete kulturminner	2017		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Frivillige org.og miljø, grunneiere
Lage gode rutiner for skjøtsel og oppfølging av utvalgte kulturminner	2016			Kultur	Frivillige org.og miljø, grunneiere
Registrere flere nyere tids kulturminner fra 1900- 1920, f.eks. Nittedals stasjonsområde	2016		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Velforeninger, frivillige org.
Vurdere vedlikehold og bruk av Nittedal kommunes egne verneverdige bygninger	2016		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Eiendom
Legge vedtatte/ prioriterte kulturminner inn i Askeladden	2016			Kultur	Riksantikvaren
Legge alle registreringer inn i kulturminnesøk.no	2017			Kultur	Riksantikvaren
Registrere flere kulturminner i utmark, gruver, vegfar, damanlegg, hyttefelt	2016/17		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Frivillige org, velforeninger
Dokumentere bedehusvirksomheten i hele bygda og skilte gamle bedehus	2017			Kultur	
Fullføre arbeidet med helhetlig plan for Nittedals Krudtværk	2016			Kultur	Nittedals Krudtværks Venner, Akershus fylkeskommune
Utarbeide samarbeidsavtale med Krudtværkets Venner om Nittedals Krudtværk	2016			Kultur	Nittedals Krudtværks venner
Vurdere evt fredning av noen utvalgte kulturminner med svært høy verdi	2017			Kultur	Akershus fylkeskommune, Riksantikvar

Innsatsområde formidling:

Tiltak	År	Kostnad	Finansiering	Ansvar	Samarbeids-partnere
Lage et formidlingsseminar: Kulturminner/kulturminneplan. for politikere	2016			Kultur	Planavd.og byggesak
Gjøre planen kjent på kommunens nettside med link til frivillige organisasjoner, nettsted og ressursentre	2015			Kultur	Frivillige organisasjoner
Gjøre bygdas kulturminner kjent i media eks: «månedens kulturminne»	2015			Kultur	Varingen, frivillige org.
Lage en forenklet versjon av kulturminneplanen til pedagogisk bruk- og et obligatorisk pedagogisk kjernestoff om kulturminner/ historie i bygda	2015		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Skole og friluftsliv, frivillige org.
Fullføre arbeidet med helhetlig plan for Nitedals Krudtværk	2015			Kultur	Nitedals Krudtværks Venner, Akershus Fylkeskommune
Lage et digitalt kulturminnekart til bruk i skole og friluftsliv	2016		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Planavd.skole, frivillige organisasjoner som Historielaget og Turkameratene (TNT), enkeltpersoner
Innarbeide kulturminner i den Kulturelle skolesekken og den Kulturelle spacerstokken	2016		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Grunneiere, frivillige org.
Årlig markering av Kulturminnedagen med arrangement i samarbeid med frivillige organisasjoner	2015		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	Frivillige org, grunneiere
Utarbeide konkrete formidlingstiltak til spesifikke kulturminner, kulturmiljø, tettsteder. «Ta i et Tak» etc.	2016			Kultur	Skoler, barnehager,» Norsk kulturminnefond, Ressursenteret for eldre landbruksbygninger», Grunneiere
I samarbeid med teater og kunstinstitusjoner i bygda vurdere hvordan kulturminner kan brukes som bakgrunn/ grunnlag for aktiviteter/ uttrykk	2017			Kultur	Frivillige org., teater, kunstnere
Lage skiltplan for forninner og utvalgte kulturminner og produsere disse	2017		Vurderes som tiltak i budsjett, søke midler	Kultur	Riksantikvarens veileder
Lage et kart med gamle navn på alle gårder, jorder, beitemark og skogsområder	2017			Kultur	Kultur, Landbruk, grunneiere, historielaget
Innføre en årlig Kulturminnepris	2016		Vurderes som tiltak i budsjett	Kultur	komitearbeid
Utarbeide et program for utsmykking av rundkjøringer i bygda med representative kulturminnesymbol langs hovedveien i bygda	2016		Statens Vegvesen, frivillige organisasjoner	Statens Vegvesen, frivillige organisasjoner, næringslivet	Statens Vegvesen, frivillige organisasjoner Må behandles politisk

8 Oppslagsdel

8.1 Kulturlandskap i Nittedal

Olav Prestvik

De store trekkene i landskapet i Nittedal er naturskapte: åsene på begge sider, dalen med vekslende bredde, og elva som slynger seg i bunnen. Dette landskapet har blitt til ved oppbyggende og nedbrytende naturprosesser gjennom milliarder av år. Den svært varierte berggrunnen vi finner i bygda, forteller om disse prosessene. De eldste bergartene vi har i overflaten i dag, er mer enn en milliard år gamle. Ikke minst på Romeriksåsen, fra Rus og Spenningsby og nordover, finner vi et gammelt, nokså flatt, landskap med denne gamle berggrunnen. Så finner vi enkelt steder helt andre bergarter – svart, smuldrende skifer og kalkstein rik på plantenæringsstoffer – fra en tid 400-500 millioner år tilbake da landet var dekt av hav. Områder med slik berggrunn er frodige, som dalsiden fra Gamle Skytta til Kjøl, og Nittedal stasjonsområde sør og øst for stasjonen.

Det som aller mest preger naturlandskapet i bygda, er kollene rundt dalen. De er bygd opp av de yngste bergartene ved at smeltemasse kom opp og størknet til granitt og syenitt noen kilometer nede under jordoverflaten for omtrent 250 millioner år siden. Nedtæring av landskapet i det lange tidsrommet som har gått etter at disse bergartene ble til, har gjort at vi finner disse bergartene som oppstikkende høyder i dag; bergartene som opprinnelig lå over, har blitt ført bort fra området med elver og isbreer. Oppsprekking gjorde at rennende vann og breer fant svakhetssoner og gravde ut disse til det som har blitt dagens Nittedal – Hakadal.

Jorda er utgangspunkt for kulturlandskapet

Dagens jordbrukslandskap i Nittedal ligger under 200 meter høyde over havet, og består hovedsakelig av leirjord avsatt på bunnen i Nittedal-Hakadalfjorden. Denne fjordarmen oppstod da isen ved slutten av siste istid, smeltet bort. Da trengte havet innover så høyt som til ca. 200 meter over dagens havnivå. Dette skjedde fordi istyngden hadde presset jordskorpa så mye ned at landet lå lavere enn havnivået. Fjordperioden varte et par tusen år, fra ca. 10 000 år tilbake og til for 8 000 år siden, men fjorden ble stadig grunnere fordi landet hevet seg. Bekker tok til å grave i den blottlagte havleira så fort den var blitt tørt land. I Elnesområdet helt nord i dalen, og fra Slattum og sørover, har slik erosjon i leirjorda ført til dannelse av et spesielt leirbakkelandskap. Med et fagord kalles dalene i leirbakkelandskapet raviner.

Fordi leirterreng med raviner bare er utviklet der havbunn er hevet over havnivå, er slike landskap sjeldne i global sammenheng.

Fram til omtrent 1950 ble leirbakkene brukt til beite først og fremst for storfe, eller de ble slått med ljà. Etter at melkeproduksjonen i bygda ble redusert sterkt, ble mange raviner liggende ubrukte. Mange ble plantet igjen med gran. Ikke minst i 1970-årene foregikk det planering av ravinelandskap for å skape åkerjord som kunne kjøres med traktor og redskap. Dermed har vi den situasjonen at raviner som ikke er vokst til med skog og ikke planert, har blitt en enda sjeldnere type natur. Landbruksområder med intakte raviner vil være blant de mest verdifulle kulturlandskapene i Nittedal.

Som nevnt ligger all dyrket jord som er i bruk i Nittedal i dag, under det høyeste havnivået for Nittedal - Hakadalfjorden. Går vi ett til to hundre år tilbake i tid, var også jord i dalsidene over dette nivået dyrket på de mange finplassene og husmannsplassene som da var i bruk. Her var det jord som den store innlandsisen hadde lagt igjen etter seg – morenejord – som var dyrkingsgrunnet. I motsetning til havleira i dalen, var denne jorda steinrik. Men den hadde ikke så stort behov for grøfting som leirjorda har.

Dalbunnen med elveslettene, mosemyrene og elva som slynger seg

Om vi stikker fingeren i jorda, er det ikke gammel havbunn vi finner over alt i lavere deler av Nittedal. Noen steder renner Nitelva med lite fall, og her har vannet i flomperioder lagt igjen fin sand over havleira. I disse områdene renner elva rolig i store svinger. Da heter det på fagspråk at elva meandrerer. Slike områder har vi i Hakadal mellom Tøyen og Rulse (på en strekning her er elva rettet ut og meandrene borte), og i Nittedal mellom Strøm og Rotnes og fra Rotnesfossen til Slattum. Kantene av elva, og selve Nitelva, har spesielt artsrik og frodig vegetasjon på disse strekningene.

Noen steder har det vært små innsjøer den første tiden dalbunnen var tørt land. Etter hvert grodde innsjøene eller tjernene igjen, og det ble dannet myrer. På de store mosemyrene i dalbunnen i bygda har torvmoser vokst i toppen og dødd i bunnen slik at myroverflaten har hevet seg godt over den tidligere innsjøens overflate. På dialekt heter en slik hvelvet mosemyr en måsa. På de store måsane i bygda – Blikrudmåsan, Haugsmåsan og Gaustadmåsan – er ikke overflaten så høy i dag som før myrene ble grøftet. På Blikrudmåsan og Gaustadmåsan har det vært tatt ut torv i ganske stort omfang tidligere.

Disse mosemyrene er både naturdokumenter og kulturhistoriske områder som det er grunn til å ta vare på.

8.2 Utvikling og endring – Et streif av Nittedals historie

Nittedal er en vakker bygd med kort vei fra Oslo i sør, Lillestrøm i sørøst og Gardermoen i nordøst. I bunnen av dalen renner Nitelva, med Nordmarka på vestsiden og Romerikåsene på østsiden. I sør renner elva ut i Øyern. I dalbunnen er det flate og småkuperte landbruksområder med forholdsvis bratte dalsider i øst og vest. Nittedal har navn etter elva, Nitja. Elvenavnet kommer enten av net = fiskegarn, eller det har sammenheng med det gamle verbet hnita = støte sammen. Elva kommer fra Nitjusjor, Nittesjøen, som vi nå kaller Harestuvannet.

De første spor etter mennesker i Nittedal er fra en steinalderboplass på Skøyen 6000 f. Kr. Vi har funnet to gamle gravfelt. Det ene ligger nær Nittedal kirke og er om lag 3000 år gammelt. Her er det også funnet økser av flint og stein, som kan tidfestes til yngre steinalder, om lag 2500-1500 år før vår tidsalder. Det er også tre mindre gravhauger fra jernalderen på Klockertoppen i Hakadal. Ingen av haugene er utgravd. Ca 500 f. Kr slår de første, som vi kjenner til, seg ned i dalen og blir bofaste. Den første garden var Dal, ved Nittedal kirke. Navnene på de eldste gårdene preges av stedene de ble bygd; dal, ås, berg, nes, mo, haug, holt, holm, strøm.

I vikingtiden var Nittedal en del av det gamle Raumarike. Snorre skriver at et slag mellom Harald Hårfagre og Haki Gandalvsson fant sted i Hakadal. Snorre mener Haki gav navn til Hakadal; men det kan godt være at navnet skyldes en mer lokal Haki. Vikingtiden var en viktig tid i Nittedals historie med stor folkeøkning og rydding av mange nye gårder.

I Svartedauen (1349) døde kanskje så mye som 2/3 av befolkningen. Når over 600 av en befolkning på om lag 1000 gikk bort på få måneder, forteller det om en gigantisk katastrofe. Mer enn ¾ av gårdene ble liggende øde. Først på 1700-tallet var folketallet like høyt som før Svartedauen. I tillegg til nyrydning av gammel jord, livnærte folk seg fra 1500-tallet av sagbruk og jernproduksjon. Utover på 1700-tallet økte befolkningen sterkere enn tilgangen på nye levebrød. Svaret på det var rydding av marginale jordressurser og en voksende klasse av fattige jordbruksarbeidere, husmennene.

Problemet økte etter 1810/20 da barnedødeligheten slapp taket, og vi fikk en befolkningseksplosjon. Problemet fant en løsning fra omkrig 1850 med flytting til den nye industrien, f. eks. i og ved Christiania, og utvandring til Amerika. På 1700-tallet var de fleste bøndene leilendinger. Men etter kriger og mye gjeld måtte kongen selge unna eiendommer. I bygda vår skjedde det mye ved at borgere i Christiania kjøpte, men de solgte jord og noe skog til bøndene, og beholdt mye

av skogen selv. Dette er noe av bakgrunnen for samlingen av Nordmarksgodset.

Sagbruksdrift

I tillegg til et bredt jordbruksareal, har Nittedal fra naturens side en vakker elv i dalbunnen, med fossefall, som har gitt grunnlag for bruk av vannkraft. Allerede fra 1590-tallet ble vannet drivkraft for en teknologisk nyvinning; oppgangssaga. Etter innføringen av sagbruksprivilegiene i 1688 ble antall sager sterkt begrenset, og de kom helt over på byborgernes hender. I 1820 var det 9 sager i Nittedal, 3 i Hakadal. Mange av de faste sagarbeiderne fikk litt jord av den gården saga lå på og ble husmenn der. Fra omkring 1860 tok de i bruk dampmaskiner som drivkraft for sagene, og etter 1900 kom elektrisiteten som ny energikilde.

Arbeidet bestod av tømmerhogging, tømmerkjøring, fløting, skjæring og trelasthandel. Med det moderne industrisagbruket etter 1860 ble de fleste vannsagene i Nittedal utkonkurrert av sagbrukene på Lillestrøm.

Jernverks- og gruvedrift

Berggrunnen i Nittedal er svært variert og inneholder mye mineraler. Folk har skjerpet etter verdifulle mineraler siden Hakadals Verk ble grunnlagt. Jernverket på Hakadals Verk kom trolig i drift allerede på 1400-tallet. Tidvis lå verket nede, men det startet igjen i 1540, og det ble smeltet jern ved Verket fram til 1868 - med kortere og lengre avbrudd. Mange fikk arbeid med å utvinne malm fra gruvene på åsene mellom Hakadal og Gjerdrum.

De gruvene som betydde mest lå i Gjerdrum. Smestadgruven, Myrgruben og Dalsgruben gav mest malm. Men det ble lett flere steder. Letingen har etterlatt seg spor blant annet i Gruvåsen, jerngruva ved Rud og Kirkebygruva. I tillegg leverte bønder trekull de hadde utvunnet i kullmiler i skogene rundt Hakadals verk. Malmen i gruvene i Hakadal var imidlertid ikke ren nok, og eieren av Hakadals Verk; Grev Wedel-Jarlsberg begynte å hente renere malm fra Sørlandet. Greveveien mellom Hakadal og Maridalen ble bygget gjennom skogen i 1823-1825, og trelast ble fraktet den ene veien, og malm den andre. Jernverket ble nedlagt for godt i 1868. Trevirke ble eksportert til kontinentet. I tilknytning til Hakadals Verk var det også anlagt teglverk, korntørke og mølle.

Kraftverk

I 1885 ble Norges første private kraftverk bygget på Aas Gård, kraftverket i Verksfossen ved Hakadals Verk ble etablert i 1914 og det ble bygget kraftverk i Sagfossen. Det var også kraftverk ved Strømsaga og i Rotnesfossen fra 1906.

Nittedals Tændstikfabrik I 1863 ble Nittedals Tændstikfabrik startet av Johan Laurids Sundt, på Markerud. Ospetømmer til stikkene ble hentet fra Lillestrøm- og det

foregikk en stor innsats med liming av esker i hjemmene fram til fabrikk kjøpte egen limemaskin. På fyrstikkfabrikken var det ca. 175 arbeidere, både kvinner og menn. Mot slutten av 1800 tallet ble den lange veien til markeder og eksporthavner tyngende for fabrikk, og håpet om en jernbaneforbindelse vokste. Da jernbanen ikke ble lagt forbi Markerud, ble virksomheten flyttet til eksisterende fyrstikkfabrikk ved Grønvold Gård ved Helsfyr årsskiftet 1895/96. Navnet Nitedals Tændstiker eksisterer fremdeles på fyrstikkeskene i dag.

Nitedals Hægtefabrik var i virksomhet fra 1870- ca. 1900. Ved bekken nedenfor Kruttverket, på Kvernstujordet, hadde en som het Skjerven hektefabrikk. Det var en dam og et vannhjul som drev fabrikk. Hektene ble farget svarte og siden sydd på lapper. Dette arbeidet ble gjort rundt i stuene i Hakadal og Nittedal, og betalingen var 20 øre for å sy 1000 hektepar.

Nitedals Krudtværk var et norsk kruttverk beliggende ved Ørfiskebekken i Nittedal. Krudtværket ble anlagt av ingeniøren Georg Frølich i 1882, da han kjøpte tomt på 435 dekar av gårdene Bjertnes og Mo. Produksjon av svartkrutt startet i 1884. Senere begynte krudtværket også produksjon av røyksvakt krutt og sprengstoff Echo, som var rimeligste erstatning for dynamitt. Bedriften produserte også haglpatroner. Frølich drev kruttverket til 1917, da det ble solgt og innlemmet i det nyopprettede Norsk Sprengstoffindustri, som senere ble fusjonert inn i Dyno Industrier, Verket ble lagt ned i 1978.

Torvindustri: Utnyttelsen av torvmyrene i dalbunnen skapte grunnlag for en ikke ubetydelig industri. Det var torvuttak på flere av myrene helt opp i vår tid, det gjelder bl.a. Gaustadmåsan og Ånebymåsan. Nittedal Torvindustri, ble etablert i 1948, og er den største og eldste torvfabrikken i Norge. Fram til 1962 foregikk uttak av torv bare med handstikking. I 1960- 1970- årene ble ulike stikkemaskiner tatt i bruk. Mekaniseringen kom for alvor i gang på 1980- tallet. Strøtorv til husdyrrøm var hovedproduktet, men etter hvert ble torvpotter og torvtak en betydelig artikkel. Leder for bedriften var Alf Ording. Bedriften har levert veksttorv til gartnerier og hageeiere i over 60 år, samt til torvtak i mange år.

Ullevoldsæters skifabrikk og «Blåskia»:

Ullevoldsæters skifabrikk ble startet i Kruttverksveien i 1920. Mest kjent av skiene fra Romerike er Blåskia, som ble produsert av Ivar Halvorsen i Nittedal. Dette var ski som Odd «Stafett-Martin» Martinsen gjorde berømte. Verdens første laminerte ski ble laget i Nittedal, ved Bjørn Ullevoldsæters skifabrikk i 1930, der Ivar Halvorsen jobbet før han startet «Blå-skia». Laminat-patentet, som var en verdensrevolusjon, ble solgt til et firma i Oslo og dukket opp igjen som «Splitkein». Blåskia ble nedlagt i

1984/85 og revet i 1992, mens Ullevoldsæters skifabrikk ble revet i 1998.

Industriutvikling på Gjelleråsen. Mye av industrien i bygda ligger i dag på Skytta, sør i bygda. Her har flere store bedrifter etablert seg, - med sentral beliggenhet til E6 og RV 4, og med nærhet til Oslo og Gardermoen. Under navnet Skytta Næringspark finner vi blant annet: Arcus, Ringnes, Diplom- is og Würth, - i tillegg til ca. 60 andre bedrifter. Det jobber ca. 2000 mennesker her i dag, ca. en tredjedel kommer fra Nittedal.

Endring i bosetting. Fra begynnelsen av 1900 tallet til i dag, har Nittedal utviklet seg fra landbrukskommune til presskommune. Bosettingsmønsteret er sterkt endret, med bevegelse fra utkant til sentrum, og det er stor arbeidspending til de nærmeste byene, Oslo og Lillestrøm. Første del av 1900 tallet var all ny bebyggelse sentrert rundt stasjonene, da spesielt Nittedal stasjon. Befolkningstallet i bygda var på 2652, fram til 1930 økte befolkningen til 4297 innbyggere. Etter 1950 begynte bebyggelsen å etablere seg nærmere Rv.4. I 1960 var folketallet økt til 7565. Fra 1960 og utover 1970- tallet økte befolkningsveksten raskt.

Over 90 % av befolkningen er fordelt på til sammen 12 tettsteder, preget av utbygging på 60- 70 tallet. Befolkningen har økt fra under 20 000 i 2006- til mer enn 22 000 i 2013. Av det totale areal i Nittedal ligger 70 % innenfor markagrensa, og 22,5 % ligger innenfor områder som i kommuneplanen er avsatt til landbruk-, natur- og friluftsområder. Mindre enn 8 % av arealet i kommunen er bebygd. (kilde: SEFRAK- registeret). Det er politisk vedtatt i Nittedal kommune at man skal bygge tett og inntil eksisterende tettsteder og kollektivtilbud framfor spredt bebyggelse i fremtiden.

Samferdselsmessige endringer. Hovedveiene og kommunikasjonsformene i bygda følger i dag hovedsakelig dalføret fra syd til nord. Slik har det ikke alltid vært. Forbindelsen mellom Christiania og Hadeland gikk fra Disen i Aker og over til Lilloseter, Sørskogen, Sinober, Burås, Laskerud, Ørfiske og kom ned i Hakadal. Dette var en ridevei med steinfyllinger og bruer, og den bandt også de bebodde plassene sammen innover i marka. Synlige rester av denne veien finnes ennå.

Gamle Trondheimsvei ble anlagt i 1770 og var tidligere kongeveg (riksvei) til Trondheim. I Nittedal starter veien ved Skillebekk, mellom Lauåsen i sør og Karushøgda i nord, til Lahaug og ned til Nitsund hvor Nitelva ble krysset på trebru og fortsatte videre mot nordvest i dagens Skedsmo. Det er fremdeles spor etter den opprinnelige Oldtidsveien, men disse sporene finnes hovedsakelig i Skedsmo kommune.

Gamle Bergensvei: Omkring 1780 kom den første gjennomgangsveien gjennom bygda. Det var større behov for kjørbare veier for å få utnyttet ressurser for bergverk og skogbruk. I tillegg ble veien hovedveien til Bergen, og med den ble tilgjengeligheten for postgang og militære ressurser bedre. Veien ble kalt Bergensveien og fikk status som riksvei – på den tiden kalt Kongevei, siden staten bekostet den. Den gikk over Bjøråsen og kom ned ved Markerud. Veien gikk over Skøyen til Mo innunder skogkanten. På Mo var det skysskifte og gjestgiveri. Ved Rotnes krysset den elva over en trebru og fortsatte på Kirkeveien og Gamleveien. Ved Bjertnes, Mo, Nordby Varpet og flere steder var det hvilesteder og gjestgiveri for de som fraktet plankelass, glassvarer, brennevin og poteter gjennom bygda. Bergensveien var hovedveien i Nittedal fram til ca. 1810, da Bergensveien ble lagt over Krokskogen. Da gikk den tidligere Bergensveien veien over til å bli bygdas lokalvei mellom Hadeland og Christiania. I dag går denne veien under navnet « Gamle Bergensvei». Landkar og pilarene fra Bergensveien er fremdeles synlige og bevart under den nåværende brua i Rotneskrysset. (kilde Kulturseksjonen: Opplev Nittedal; red: Halvor Gundersen 1997)

Kirkeveien: Både Nittedal Kirke og Hakadal Kirke lå langs denne kirkeveien. Ved fergeleiet ved Nitsund var det overfart og videre vei til Aaros Gård med forbindelse til Nittedal kirke. En hovedvei fulgte etter hvert denne kirkeveien som gikk på østsiden av elva, hvor den fulgte de smale og krokete gårdsveiene.

Greveveien: Greveveien ble bygd i 1823 av Grev Wedel Jarlsberg i forbindelse med frakt av trelast og malm mellom Maridalen og Hakadals Verk. Denne private bomveien var den raskeste kjøreveien fra Hakadal til Christiania.

Rv.- 4: Som ledd i den alminnelige opprustningen av samferdselen midt på 1800-tallet kom Hadelandschausséen som ny forbindelse mellom Christiania og Hadeland over Gjelleråsen. Den ble bygd ut i Nittedal i 1872. På tidens vis ble den lagt lavt i terrenget, med ny trasé i dalbunnen vest for elva mellom Rotnes og Hakadal. Utenom Gamleveien fulgte den i hovedsak traséen til den Bergenske Kongevei. Også Greveveien fikk mindre betydning etter at Hadelandschausséen ble bygd. Hadelandschausséen ligger til grunn for senere rv. 4. Den er stadig opprustet for økende trafikk og har i liten grad karakter av eldre veg.

Busstransport. Allerede i 1924 ble det opprettet fast bussrute mellom Oslo og Nittedal.

Jernbanen: Tog til Hakadal kom i 1900, med første

etappe til Brandbu og Røykenvik. Nordbanen ble ferdig i 1902 og utløste tettstedsutvikling ved stasjonsområdene på Rotnes, Åneby og i Hakadal. Bygdas jernbanebygninger omfattes av verneplan for jernbanebygninger, på oppdrag av NSB og Riksantikvaren.

8.3 Hva har blitt gjort på kulturminnefeltet i Nittedal

Nittedal kommune har fram til nå ikke hatt en egen kulturminneplan. Kommunedelplanen for kulturminner skal i størst mulig grad være kunnskapsbasert. Alt tidligere arbeid på kulturminnefeltet i Nittedal er viktig grunnlag for planen. Gjennom arbeidet med kulturminneplanen, har nå kommunen en enestående mulighet til å se sammenhenger og bruke tidligere og nye registreringer og kartlegginger på en bevisst og ny måte. Også de SEFRAK registrerte bygningene er enkeltstående element som hver for seg gir et innblikk i kulturminnene i Nittedal kommune – men de lange linjer og sammenhenger er vanskelig å lese ut fra slike registre. Også tettstedsutvikling og vår egen tids kulturminner er en viktig del av dette bildet.

Den viktige «historien om Nittedal» med blant annet landbruk, jernverk, teglverk, fyrstikkfabrikk, krudtværk, torvindustri, mølle, kverner, sagbruk, skifabrikker og kirkehistorie har i stor grad blitt holdt levende gjennom frivillige organisasjoner og ressurspersoners arbeid. Gjennom arbeidet med en kulturminneplan kan vi få systematisert registreringer, digitalisert materialet og satt kulturminnene i en sammenheng.

Viktige registreringer:

- *Automatisk fredete kulturminner som for eksempel gravfunn, hulveier, og eldre boplasser i Nittedal er registrert i den offisielle databasen for alle fredete kulturminner "Askeladden", som driftes av Riksantikvaren. På www.kulturminnesok.no kan man søke på arkeologiske kulturminner, bygninger, kirkesteder, teknisk/industrielle kulturminner, – og finne kart, vernestatus og andre opplysninger. I følge Akershus Fylkeskommune er det få registreringer av fornminner i Nittedal kommune i forhold til det geografien og topografien tilsier. En grunn til dette kan være at fornminneregistreringer oftest først blir iverksatt ved utbygginger av areal og veier. Fram til 1970 var Nittedal i liten grad den presskommunen den er i dag. Nye fornminner og kulturminner vil bli oppdaget i forbindelse med utvikling og utbygging. Dette betyr at Nittedal fremover i større grad må ta hensyn til nye funn.*
- *I 1983 utarbeidet Tor Sæter i regi av Planavdelingen i Miljødepartementet en rapport om «Verneverdige kulturminner og kulturhistoriske miljøer i Nittedal kommune».*

- I Grøntstrukturplan for Romerike, har Plan- og miljøvernavdelingen i Akershus Fylkeskommune laget en oversikt over viktige kulturmiljø og kulturlandskap i Nittedal.
- Nittedal har siden 1975 vært med i Riksantikvarens miljøovervåkningsprogram: « Gamle Hus da og nå», SEFRAK-registeret.
- Frivillige organisasjoner og enkeltpersoner har i stor grad tatt ansvar for dokumentasjonen av kulturminnene i Nittedal, gjennom bygdebøker, arrangement, jubileumbøker, muntlige kilder, historiske kalendere, kulturhistoriske turer og kronikker i avisen. Lag og organisasjoner som Fortidsminneforeningen, Historielaget, Nittedal Turlag og Friluftsgårdsorganisasjoner har også engasjert seg i bevaringssaker, og det registreres et økende engasjement. Organisasjonene har registrert flere kulturminner i kulturminnesok.no og FRINI har laget et eget kulturminneregister for kulturminner i skog og mark, med tilgjengelighet og opplysning som hovedfokus.
- I 2003 tok Oslo og Omland Friluftsråd initiativ til et registreringsarbeid av kulturminner i utmark i Nittedal kommune. Ressurspersoner i Hakadal valgte seg ut Romeriksåsen, og registrerte og beskrev kulturminner med GPS og foto. Det var hovedsakelig gruvedrift, seterdrift og kullmiler som ble registrert. I forlengelse av dette arbeidet arrangerte LA 21 i samarbeid med Veterangruppa i Hakadal Idrettslag, en miljødugnad i 2005 der gamle Råsjøvei ble ryddet.
- Kulturlandskap og kulturminner er registrert og vurdert i høringsutkast til Statens vegvesens Kommunedelplan for RV 4 Kjøl – Åneby sør på strekninger der de ulike veialternativene berører kulturminner. Kulturminnekompaniet og Multiconsult As står bak vurderingene.
- Eiere av kulturminner har et særlig stort ansvar i forbindelse med bevaring og formidling av kulturminner. Dette er et ansvar eierne tar i varierende grad, ofte avhengig av interesse, forståelse, kunnskap og ikke minst økonomi.
- På 1980/90 tallet var diskusjonen om bygdetun aktuell i forbindelse med at kommunen mottok en samling med gamle gårdsantikviteter fra Hans Evensen. Samlingen var både lokalt og regionalt forankret. Samlingen befinner seg nå i 1880- bygget, den gamle Hagen skole i Hakadal. Her blir i dag kulturhistorien i Nittedal dokumentert og formidlet. Bygningen har dessverre få besøkende, og åpner bare etter avtale.

8.4 Ulike vernekategorier:

Automatisk fredning av kulturminner

Kulturminner kan være automatisk fredet. Dette gjelder fornminner fra før 1537, og stående bygninger fra før 1650.

Fredning er det sterkeste juridiske virkemiddelet

i kulturminnevernet og skal sikre langsiktig vern av kulturminner av nasjonal verdi. Fredning er hjemlet i kulturminneloven. Fredede kulturminner kan bare frigis av Riksantikvaren. Dette gjøres hvis et fornminne ikke vurderes som viktig/unikt, og særlig hvis hensynet til viktige samfunnsinteresser tilsier at det bør fjernes. Dersom funn, gjenstander eller konstruksjoner blir oppdaget i sammenheng med gravearbeid, skal arbeidet stanses omgående og fylkeskonservator underrettes, jfr. Lov om kulturminner § 8, 2. ledd.

Vedtaksfreda kulturminner

Yngre kulturminner kan vedtaksfredes av Riksantikvaren. Dette krever en høringsprosess og et vedtak. Det er faglige kriterier som vektlegges i fredningsprosessen. Disse kriteriene er: Representativt, sammenheng og miljø, autenticitet, fysisk tilstand, arkitektonisk kvalitet, identitet og symbol, økonomi og bruk, økologi. Hva som ligger bak disse kriteriene kan du lese i kap. 12. Det må søkes om tillatelse til gjennomføring av alle tiltak som på en eller annen måte kan forandre et fredet kulturminne.

Verneverdig/bevaringsverdig

Hovedforskjellen på fredning og verning er juridisk. Fredning er Lovvedtak. Det er straffbart å gjøre endringer uten tillatelse på bygg som er fredet. Mange bygg blir vernet før de blir fredet. Når et kulturminne er vernet, har det en formell vernestatus og kan ikke uten videre rives eller endres. Et vernet kulturminne kan være regulert til hensynssone i kommuneplanen, en reguleringsplan, eller fredet etter kulturminneloven.

Hensynssone bevaring

Avgrenset område i en kommuneplan eller reguleringsplan der det skal tas spesielle hensyn, angitt i egne retningslinjer eller bestemmelser. Plan- og bygningslovens § 11-8, c gir mulighet til å avsette slike områder med tanke på bl.a. bevaring av naturmiljø eller kulturmiljø. Mens fredning etter kulturminneloven blir brukt for å sikre kulturminner eller -miljø av nasjonal verdi, kan regulering til hensynssone bevaring brukes for å ta spesielle hensyn til objekter og områder som er verdifulle lokalt og regionalt.

Listeført

Kirker fra før 1850 og en del utvalgt nyere kirker er listeførte. I kirkeloven og kirkerundskrivnet er det egne regler for forvaltningen av kirkene på denne listen. Riksantikvaren skal inn i de fleste typer saker. Kirker fra før 1650 er i tillegg automatisk fredet.

8.5 Bakenforliggende lover og planer

Mange viktige kulturminner er sikret bevaring gjennom lov om kulturminner. Lokale og regionale kulturminner forvaltes i praksis av kommunen gjennom plan- og byggesaker.

Lokale planer, mål og føringer

Kommunale planer som gir føringer for kulturminnevernet i Nittedal kommune er:

Kommuneplan 2015-2027

Kommuneplanen er den førende planen for den langsiktige utviklingen av Nittedal. Kommunedelplanen for kulturminner må forholde seg til strategier og mål i kommuneplanen. Arbeidet med Kommunedelplanen for kulturminner skjer parallelt med Kommuneplan for 2015-2027.

Planbeskrivelse – arealdelen: I forordet til kommuneplanens arealdel- planbeskrivelsen, slås det fast at «Nittedal skal være den grønne kulturbygda, der « Stolt Nittedalsidentitet» er ett av Nittedal kommunes styringsmål. Som grunnlag for valg av langsiktig arealstrategi er det utviklet temakart for kulturminner og forhold knyttet til risiko og sårbarhet. Dette er beskrevet og lagt inn som 9 hensynssoner for Kulturmiljøer og kulturlandskap. Hensynssonene avspeiles i kommunedelplan for kulturminner. Disse områdene blir ikke berørt av forslag til endringer i arealdelen. For å sikre at utforming ikke skal ha særlig negativ konsekvens for landskap er det foreslått en ny planbestemmelse 1.4.5 om at bygninger og anlegg skal ta hensyn til landskapsvirkning. I tillegg er dette beskrevet spesifikt under retningslinjene for de enkelte hensynssonene. Ut over dette gjelder formingsveilederen som er utarbeidet for nye Nittedal sentrum, men som også kan brukes for all bebyggelse ellers i kommunen. I samfunnsdelen pekes det tidlig på balansen mellom utvikling og vern, funksjonalitet, estetikk og stedsidentitet. Kultur skal være en viktig faktor i folkehelsearbeidet. I kapittelet 3.4 Stolt Nittedalsidentitet legges det vekt på hvordan kommunen fremstår og oppfattes: arkitektur, landskap, visuell kommunikasjon m.m, og der Nittedal skal være.

- *Et sted å være stolt av* • *Den grønne kulturbygda*
- *Et godt sted å bo* • *Et trygt sted å vokse opp*
- *Inkluderende med plass til alle* • *Et attraktivt sted å jobbe*
- *Et sted for opplevelser* • *Et sted der du får gode tjenester og omsorg når du trenger det*

I strategiene for å nå målet om «Stolt Nittedalsidentitet» nevnes:

- *Arbeide for at innbyggerne får kunnskap om lokalhistorie og kulturminner*
- *Gi oversikt over aktivitetstilbud, arenaer og opplevelsesmuligheter*

Under samfunnsdelen er det valgt ut fem undertemaer: der tre av temaene i særlig grad vil bli berørt av den nye kommunedelplanen for kulturminner:

- *Innbyggerorientering*
- *Identitet og tilhørighet*
- *Folkehelse og livskvalitet*

Under arealdelen omtaler kommuneplanen

- *Mål om langsiktig arealstrategi, landbruks – natur og friluftsområder (LNF)*
- *Nye utbyggingsområder og risiko- og sårbarhet*
- *En bærekraftig arealutvikling som tar vare på Nittedals identitet og egenart*

Under miljøutfordringer er ett av hovedmålene:

- *Samordne areal og transport-planlegging for å utvikle gode og attraktive steder*
- *Bevare grønne arealer og biologisk mangfold, friluftsliv og matproduksjon.*
- *Legge til rette for helsefremmende, trivselsskapende friluftsliv i nærområdet*

Nittedal kommunes handlingsplan 2013-2016

I Nittedal kommunes handlingsplan 2013- 2016 er det nedfelt 8 strategiske mål. To av disse målene vil bli særlig berørt i Kommunedelplanen for kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap:

- *Stolt Nittedalsidentitet* • *God folkehelse*

Kommunedelplan for Idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv

Planen har fokus på sikring av arealer for idrett og friluftsliv, bedre folkehelse og tilrettelegge lokalsamfunnet for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv.

Kommunedelplan for Landbruket

De kommunale landbrukskontorene behandler saker som berører kulturminner og kulturmiljøer. Gjennom Nittedal kommunes kommunedelplan i landbruket for perioden 2010 – 2018 vektlegges

- *Bærekraftig forvaltning av jord- og skogressurser med sikte på verdiskaping*
- *Sikring av produksjonsgrunnlaget, det biologiske mangfoldet, hensyn til landskapet, friluftslivet og kulturverdiene*
- *Opprettholde og videreutvikle miljøverdier og opplevelsesverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner.*
- *Ny bruk av gamle bygninger, tilleggsnæringer i landbruket*
- *Regionale planer*
- *Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007 – 2018 (Spor for framtiden)*
- *Fylkesdelplan for friluftsliv*
- *Handlingsplan for reiseliv*
- *Tematiske verneplaner*
- *Bevaring av tekniske og industrielle kulturminner i Norge (Norsk kulturråd 1988)*
- *Verneplan for teknisk-industrielt kulturminner. Riksantikvaren 1994*
- *Det 20. århundrets arkitektur. Riksantikvaren. 20. århundrerapporten. ICOMOS (International Council on Monuments and Sites (Norge 2006)*
- *Sektorvise landsvernplaner*
- *Statens kulturhistoriske eiendommer og landsvernplaner*
- *Statens listeførte bygninger (1933 – 34)*
- *Verneplan for jernbanebygninger, NSB*

- *Historiske linjer, verneplan for Telenors bygninger og installasjoner*

- *Vegvalg. Nasjonal verneplan for veiger – bruer – vegrelaterte kulturminner*

Stortingslover og Stortingsmeldinger

Stortingslover:

- *LOV 2008-06-27 nr 71: Lov om planlegging og byggesaksbehandling (ny plandel 2009)*

- *LOV 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner av 9. juni 1978 med forskrifter*

Kulturminneloven har de sterkeste virkemidlene for varig vern av kulturminner og kulturmiljø. Loven innebærer at alle fornminner før 1537 samt samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet. Det er forbudt å foreta tiltak som kan skade fredete fornminner. §22 og 25 definerer ansvaret som hviler på lokale myndigheter. Kulturminneloven gir også mulighet for fredning av bygg og anlegg av særlig arkitektonisk eller kulturhistorisk verdi.

- *LOV 2007-06-29 nr 89: Lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturvirksomhet*

- *Jordloven av 12. mai 1995*

- *Naturmangfoldsloven av 19. juni 2009. Naturmangfoldsloven har som formål å sikre naturens mangfold gjennom bærekraftig bruk og vern. Av vernekategoriene er det nasjonalparker og landskapsvernområder som i særlig grad er av betydning for kulturminner og kulturlandskap. Arbeidet med verneplaner skal samordnes med plan- og bygningsloven*

- *Markaloven 6. juni 2009*

Stortingsmeldinger, nasjonale mål og føringer:

- *Stortingsmelding nr 16 (2004-5) "Leve med kulturminner"*
- *Stortingsmelding nr 23 (2001-2) "Bedre miljø og tettsteder"*

- *Lokal agenda 21*

- *Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging (MD, T-5/93)*

- Rikspolitiske retningslinjer for Oslofjorden (MD; T-4/93)

- Departementenes rundskriv

Internasjonale konvensjoner og Chartre

- Den europeiske landskapskonvensjonen (Europarådet 2000, trådte i kraft 2004)

- Unescos konvensjon for å hindre ulovlig eksport, import og overføring av eierskap for kultureiendom (1970)

- Unescos internasjonale konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv (Verdenskonvensjonen, 1972)

- Europarådets konvensjon om beskyttelse av den europeiske arkitekturarven (Granadakonvensjonen, 1985)²⁴

- Europarådets konvensjon om vern av den arkeologiske kulturarven (Maltakonvensjonen, 1992)

- Internasjonalt charter vedr. bevaring og restaurering av kulturminner og historiske steder (Venezia-charteret, vedtatt av ICOMOS 1965)

Kapelsrud

Flissiloene på Strøm

Stabbur, Nedre Burås

8.6 Brannsikring og brannforebygging

Brann er den største trusselen mot fredet og verneverdig bebyggelse i Norge. Hvert år går verdifulle bygninger tapt i brann. For å sikre kulturverdier vil det ofte være nødvendig med bedre brannsikring enn det som kreves i lovverket. I vanlige boliger er det normalt bare krav om røykvarsler og håndslukker.

Start med en brannsikringsplan

En risikoanalyse vil danne grunnlaget for valg av sikrings tiltak. Aktuelle brannsikringstiltak i verneverdige hus er blant annet varslingsanlegg (med direkte kobling til brannvesen, gode slokkemuligheter og tiltak/utstyr for bekjempelse av branner. Det er viktig å se på hele bygningen og bruken av denne, men også tilstøtende bygninger, og foreta en grundig vurdering av sannsynlige brannårsaker. Før en setter i gang med omfattende tiltak kan det være fornuftig å engasjere en brannteknisk rådgiver med erfaring med verneverdige bygninger.

Eksempler på vanlige brannårsaker:

- *Feil på elektriske anlegg (jordfeil, serielysbue, kryptstrøm, termostatsvikt)*
- *Feil bruk av elektrisk utstyr (tørkekoking, tildekking av elektriske ovner, uforsiktig bruk av elektriske apparater som for eksempel kaffetraktere)*
- *Dårlige kontakter og kontakter med knekk*
- *Overbelastning av det elektriske anlegget.
Åpen ild og aske (for eksempel røyking, levende lys, aske, fyrverkeri)*
- *Feil på piper og ildsteder (en vanlig brannårsak i gamle bygninger)*
- *Korrosjon og fuktskader kan gi krypestrøm og gi oppvarming og gløding*
- *Påsatte branner (mange branner i gamle bygninger skyldes påtenning)*
- *Lynnedslag (en vanlig brannårsak i gamle kirker)*
- *Selvantennelse (for eksempel i filler innsatt med olje)*

Det bør velges så enkle tiltak som mulig. Kompliserte tekniske anlegg er dyre å vedlikeholde, sårbare for svikt og krever spesialkompetanse.

Brannforebygging

- *De fleste branner kan vi forhindre ved å være bevisste på faren for brann og gjennomføre enkle tiltak, som for eksempel:*
- *Gode rutiner i forbindelse med bruk av åpen ild (gå aldri fra stearinlys)*
- *Fornuftig bruk av elektriske apparater (unngå skjøteledninger)*
- *Ryddighet og renhold*
- *Sikker lagring av brennbart materiale*
- *Regelmessige kontroller av piper/ildsteder*
- *Utbedring av gamle elektriske anlegg bør prioriteres*
- *Det elektriske anlegget sikres med jordfeilbryter og oversikringsvern*
- *Gamle elektriskerrør eller kabler som ikke lenger er i bruk må fjernes helt, spesielt fordi disse kan bli utilsiktede lynledere*
- *Innstallering av innbruddsalarm og bruk av utendørs belysning der det kan være fare for at noen vil tenne på bygningen (blant annet i kirker)*
- *Brannsikkerheten i forbindelse med bygge- og vedlikeholdsarbeider er ofte redusert ved at alarm- og slokkeanlegg kobles ut samtidig som det foregår arbeider som kan forårsake brann. Lagring av byggematerialer og avfall samt at bygningen står åpen for uvedkomne, medfører økt brannrisiko*

For mer info: Se Riksantikvarens publikasjon om «Elektriske anlegg i fredete og verneverdige bygninger».

8.7 Arkitektur i Nittedal

Man kan ikke si at det er en spesiell arkitektur som preger Nittedal, men husene her har tradisjonelt vært bygget i tre og ikke i mur. Til å begynne med var det enkle tømmerhus, som fra ca. 1800 ble panelte og kledd med stående tømmermannspanel. Det var to tradisjonelle byggeformer som dominerte; Akershusisk Stue og midtkammerbygging. Den Akershusiske stua hadde inngangen rett inn i stua, der grua stod. Her sov folk- og lagde mat. I tillegg var det et uoppvarmet kammers og en kove. I Nittedal i dag er det noen få Akershusiske stuer igjen, blant annet Bakken på Rotnes Bruk. Midtkammerbygninger er det flere av i Nittedal, og ble vanlig fra slutten av 1700 – tallet. Prinsippet her er to tømmerdeler som bindes sammen av ett midtkammer, gjerne en gang- med vindu ut på den andre siden. De ble symmetrisk bygget, hadde enkel eller dobbel bredde, og gjerne halvannen eller to etasjer. Det var ofte flere ildsteder. Hovedbygningene på Nedre Skysset, Søndre Slattum og Hakadals Verk er eksempler på ulike midtkammerbygninger. Stilhistorisk har byggeskikken i Nittedal fulgt de samme trender som ellers i landet. Til Hakadal kom bygdesnekkeren Karl Andersson rundt 1920. På denne tiden var Sveitserstilen den dominerende og mest moderne byggestilen over store deler av landet. Karl Andersson satte sitt preg på mellom 50- 60 hus i Hakadal, og dekorerte midtkammerbygningene med flotte utskårede terrasser og inngangspartier. Det ble ofte satt inn farget glass i deler av vinduene. Mange av husene er i dag endret, men Nedre Elnes, Haugastøl og Søndre Berg er autentiske eksempler på hus Karl Andersson dekorerte. I området rundt Nittedal stasjon var det også en helhetlig byggestil på husene bygget fra århundreskiftet fram til 1920- årene. I den perioden ble jugendstilen populær, og flere hus i området ble bygget i denne stilen. Eksempel på dette er Tårnhuset, bygget av byggmester Hansen ca. 1920. Flere av husene har beholdt sitt preg, og er med på å fortelle historien om fremveksten av boligområdet rundt Nittedal stasjon. I dag er det vanskelig å lese det gamle boligmønsteret, men blant de nye husene står den eldre bebyggelsen som perler på en snor. De har navn som Furuåsen, Furuholmen, Kringsjø, Fjellhøy, Fjellbu, Bergtun m. fl. Stilhistorisk sett fulgte byggeskikken i Nittedal de samme linjer som på Romerike og Norge for øvrig. Fra 1930 årene ble funksistilen populær, og senere husbankstil. Også gårdstun og driftsbygningene i Nittedal har sin bygningshistorie. Til å begynne med var det ikke tunløsninger slik vi finner det i dag, løe, stabbur, fjøs og stall lå spredt. Fra 17-1800- tallet ble tunene tradisjonelt bygd som firkanttun, bestående av hovedhus, fjøs og stall og

stabbur. Låvebrua var plassert midt på langveggen. Et eksempel på dette er tømmerlåven på Nøkleby fra 1873. Fra slutten av 1800- tallet ble det vanlig med låvebro i enden. Blant stabbur er mange ulike tidsepoker representert i bygda. Fram til slutten av 1800- tallet var det mest vanlig med rette vegger på stabburene i Nittedal, men etter hvert ble også sveitserstil og etterlikninger av Telemarksstabbur populært. Et godt eksempel på tradisjonelt Romerriks-stabbur er stabburet på Burås fra 1832. Stabburet på Kirkeby er tegnet av Karl Andersson i Sveitserstil.

Låver er et viktig element i kulturlandskapet, og det er dessverre små uthus, løer og stabbur som har det største tapet blant kulturminner i Nittedal i dag på 4 %. (SE-FRAK). Hvordan vil kulturlandskapet fremstå dersom de røde låvene forsvinner?

Vi har også eksempler på hus fra historismen med dragestilen rundt århundreskiftet i Nittedal. Det er først og fremst de to vakre stasjonsbygningene Nittedal og Hakadal stasjon som er autentiske eksempler fra denne tiden. Begge ble bygget som ferdighus på Strømmen Trevarefabrikk i 1900.

Nittedal står foran en periode med befolkningspress og stor boligutbygging.

I utviklingen av nye boligområder og fortettinger i eksisterende områder, kan man stille spørsmål om det bør være fritt fram for arkitektoniske uttrykk, eller om feltene i større grad bør ha et helhetlig preg.

I arbeidet med nye Nittedal sentrum, er det utviklet en formingsveileder vedtatt av Nittedal kommunestyre (2013). Veilederen setter fokus på kvalitet og helhetlig utforming og består av en rekke formingsparametre for utarbeidelse av fremtidige planer og byggeprosjekter.

8.8 Prinsipper om bygningsvern

(kilde: Kommunedelplan Ullensaker)

Et bevaringsverdig bygg vil i de fleste tilfeller inneha kvaliteter som man sjelden ser i nybygde hus. En vesentlig utfordring ved en istandsetting av et eldre bygg er å gjøre alle som deltar i prosjektet bevisst denne kvaliteten, slik at den kan bevares. Kvalitetene som en ønsker bevart kan være i form av materialbruk, håndverksutførelse, som miljøelement eller som bærer av historie. Ved å forholde seg til retningslinjer for antikvarisk istandsetting kan en tilføre bygningen nye kvaliteter, som økt komfort, større brukervennlighet eller bedre teknisk standard, uten at dette går på for stor bekostning av de fra før innebygde kvalitetene.

fortsetter side 80

Låver i Nittedal

Låve Nedre Haug

Låve Vestre Rud

Låve Østre Rud

Låve Aaraas

Låve Skyset

Låven på Hakadals Verk

Låve Østby

Låve Øvre Burås

Låve Søndre Nøkleby

Låve Laskerud

- Tenk og spør før du handler. Ta kontakt med folk som har kunnskap om den typen bygning det gjelder.

- Skift minst mulig. Bytter du ut huset del for del forsvinner husets kvaliteter gradvis. Original er bedre enn kopi. Vedlikehold er bedre enn reparasjon. Reparasjon er bedre enn utskifting.

- Tak. Bruk taktekkning tilsvarende opprinnelig. I Nittedal har de fleste hus vært teknet med rød tegl. Enkelte uthus har hatt bare bordkledning. Etter 1900 har mange uthus blitt teknet med sinkede blikkplater. I vårt område hører ikke svart stein hjemme på bygninger bygd før 1970. Bruk ordinære vindskier med toppbord.

- Piper. Rød tegl har vært det tradisjonelle materialet i piper i vårt område. Pipene har vært utstyrt med en utkraging mot taket, og en krave øverst. Unngå store blikkeslag som dekker hele eller store deler av pipa.

- Takrenner. Takrenner på eldre hus bør utformes i sink, alternativt i forsinket blikk eller aluminium. Nedløpsrørene bør ha klare knekker i stedet for de mer moderne bøyene. Dersom det er spesielle typer utforming ved utløp eller ved overgangen mellom renner og nedløp bør dette tas vare på. Kopi er også her nest beste løsning.

- Vegger. De fleste bolighus bygd etter 1750 har vært panelt. Behold gammel panel så langt det er mulig, skift bare det som må skiftes. Hvis du må skifte panel, bruk høvlet panel på bolighus fra før 1930.

- Maling. Bruk tradisjonelle malingstyper. Moderne linoljemaling produsert på rette måten gir det rette inntrykket, og sitter bedre en moderne malingstype på eldre malte paneler og på ny høvlet panel. Bruk gjerne komposisjonsmaling på uthus, den er billig, av god kvalitet og krever minimalt med arbeid ved seinere maling. Mal i bygningens opprinnelige farger, eller i farger som passer inn med husets karakter og historie.

- Vinduer. Vinduene har stor betydning for husets utseende. De fleste eldre vinduer er av meget god kvalitet. Istandsatte eldre vinduer med gode varevinduer vil ha like god eller bedre isolasjonsverdi som nyere vinduer. Eldre hus skal ha vinduer med ekte gjennomgående sprosser og kittfals. Dersom vinduene må skiftes, få laget kopier av de gamle eller av en type som du ut fra bilder eller lignende er sikker på har vært i bygningen. Unngå løse sprosser, lufterventiler i karmen og rammeverk som er tykkere en originalt.

- Dører. Ta vare på opprinnelige dører så langt som det er mulig, de kan repareres. Dersom dører må skiftes, få laget kopier av de gamle eller av en type som du ut fra bilder

eller lignende er sikker på har vært i bygningen. På eldre bolighus i dette området har ytterdørene slått innover.

Viktige organisasjoner:

Fortidsminneforeningen, Norsk Kulturarv, Ressurssenter for eldre landbruksbygninger, Riktig restaurering Akershus, Bygg og bevar.

Litteratur om bygningsvern se kap. 9.2 og 9.3.

8.9 Tilskuddsordninger

- Norsk Kulturminnefond: Bevilger penger til antikvarisk istandsetting. Med alle saker bør det følge med en uttalelse fra fylkeskommunen. Det er krav om min. 50 % annen finansiering. Egenandelen kan ikke bestå av eget arbeid, men utgifter til materialer og håndverker. Fondet har søknadsfrist 1.november www.kulturminnefondet.no

- Norsk kulturarv har prosjekter som "Rydd ett kulturminne" med mål å aktivisere barn og unge med å rydde eller sette i stand kulturminner. "Ta i et tak" er et prosjekt hvor det er mulig å søke om mindre beløp som støtte til reparasjoner av tak eller grunnmur. www.kulturarv.no

- Spesielle miljøtiltak i landbruket - SMIL: "Formålet er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap, samt redusere forurensningen fra jordbruket, utover det som forventes gjennom vanlig jordbruksdrift." En av kategoriene det kan søkes penger til er ivaretagelse av kulturmiljøer, inkludert fredede og verneverdige bygninger. Søking på disse midlene skjer via landbrukskontoret i kommunen, som også sørger for tildeling, kontroll og utbetaling av penger. www.nittedal.kommune.no

- Akershus fylkeskommune gir midler til antikvariske merkostnader. Bevilges etter søknad og vurdering av fylkeskommunen <http://www.akershus.no>. De har også tilskudd til: -Skilting og merking- Tilskudd til kulturarenaer- Utviklingsmidler til folkehelse- Tilskudd til friluftstiltak- Tilskudd til verneverdige bygninger , anlegg og miljøer - Tilskudd til tettstedsutvikling.

- Stiftelsen UNI bevilger penger til "allmenntilrette prosjekter innen skade og miljøvern". Eksempler på slike kan være skadebegrensning eller brannsikring. Søknader behandles fortløpende. <http://www.stiftelsen-uni.no/>

- Sparebankstiftelsen DnB NOR gir støtte til "allmenntilrette prosjekter". Kulturminnevern har vært blant satsingsområdene. Mer info: <http://www.sparebankstiftelsen.no/>

- Gjensidigestiftelsen støtter lag og foreninger innen helse og trygghet: eks: Til kulturstier

- **Riksantikvaren gir direkte tilskudd til middelalderbygninger (eldre enn 1537). Søknad stiles direkte dit i brevform. www.ra.no Fylkeskommunen har ansvaret for statlige midler fra Riksantikvaren til tiltak på hus som er fredet**

- **Major og advokat Eivind Eckbos legat til fremme av landbruk og kultur kan gis til organisasjoner/institusjoner, grupper og foreninger og til enkelte bygningsrettede tiltak. <http://www.eckbos-legater.no/>**

8.10 Definisjoner og begrep

Antikvarisk myndighet Det samme som kulturminne-myndighet

Arkeologisk kulturminne Automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537.

Askeladden Den offisielle databasen over alle fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge, i tillegg til listeførte kirker. Eies og driftes av Riksantikvaren. Databasen er tilgjengelig for offentlig forvaltning.

Automatisk fredet kulturminne Synlige og ikke synlige arkeologiske kulturminner eldre enn 1537, erklærte stående byggverk fra perioden 1537-1650, samiske kulturminner eldre enn 100 år og skipsfunn eldre enn 100 år.

Bevaringsverdig kulturminne og kulturmiljø som oppfyller flere kriterier for vern og dermed bør bevares på en eller annen måte. Brukes synonymt med verneverdig.

Faste kulturminner Kulturminner som er fysisk forankret til grunnen.

Fornminne Var mellom 1951 og 1992 benevnelse på automatisk fredet kulturminne fra tida før 1537.

Forskriftsfredet byggverk, anlegg og områder i statens eie som er fredet ved å vedta forskrift om fredning, iht kml § 22 a.

Fredet Beskyttet gjennom særlover som bl.a. kulturminneloven og naturvernloven.

Immaterielle kulturminner Ikke-materielle kulturminner, som f.eks. musikk, eventyr, stedsnavn, tro og tradisjon

Konservere Ta vare på så mye som mulig av objektets historiske verdi og kildeverdi.

Kriterium – kriterier Kjennetegn, bedømmelsesgrunnlag. Brukes i kulturminnesammenheng ved begrunnelse og vurdering av verneverdi.

Kulturarv Favner et bredt spekter av materiell og immateriell arv fra tidligere tider. Er i denne planen brukt om faste kulturminner i det fysiske miljøet.

Kulturlandskap Landskap som har fått sin form gjennom menneskelig påvirkning. Brukes oftest om dyrket jordbrukslandskap og beitemark. Kan også brukes om for eksempel kultivert skogbruksområde, byens kulturlandskap, industriens kulturlandskap etc.

Kulturmiljø «Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng» (Kml § 2). Kulturmiljø blir brukt både om kulturlandskap med gårdsanlegg og andre kulturminner, og om bygningsmiljøer, tettsteder og byområder.

Kulturminne «Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til» (Kml § 2). Ordet kulturminne alene sier ikke noe om hvor verdifullt et kulturminne er.

Kulturminneforvaltning Det offentlige kulturminne-vern.

Kulturminnevern Betegnelse på all aktivitet som har til hensikt å verne kulturminner. Kulturminnevern er en del av det overgripende miljøvernet.

Kulturvern Vern av immaterielle og materielle overlevninger om levesett, kultur og historie.

Landskap Landskapet er den ytre fysiske rammen om vår eksistens og virksomhet. Begrepet landskap kan sies å være mer nøytralt enn kulturlandskap, og fokuserer ikke på evt. påvirkning, innhold eller avgrensning.

Løse kulturminner Kulturminner som f.eks. gjenstander og redskaper.

Marinarkeologiske kulturminner Kulturminner under vann i både sjø og ferskvann.

Materiell kulturarv: Faste kulturminner som bygninger og miljøer. Løse kulturminner som redskap, biler, bøker etc.

Nyere tids kulturminne kulturminne fra tiden etter reformasjonen i 1537 og fram til i dag. (Brukes ofte om vår tids kulturminner.)

Regional kulturminneforvaltning/kulturminne-myndighet Fylkeskommunen er regional kulturminneforvaltning. Fylkeskommunen er delegert myndighet fra

Riksantikvaren for deler av kulturminnelovens bestemmelser, og er da regional kulturminnemyndighet.

Rehabiliterer Sette i stad, modernisere eller utbedre eldre bygninger.

Rekonstruere Oppføre på nytt og gjenskape hele eller deler av et kulturminne i overensstemmelse med tidligere utforming.

Restaurere Tilbakeføre en bygning slik at den framstår slik den trolig så ut tidligere eller opprinnelig. Bygningen kan bli endret vesentlig under arbeidet.

SEFRAK-registeret Landsdekkende register for faste kulturminner yngre enn 1537 og eldre enn 1900. Inneholder ingen vurdering av verneverdi. Det elektroniske SEFRAK-registeret er koblet sammen med bygningsdelen i Statens kartverks eiendomsregister GAB, som er tilgjengelig for kommunene.

Vedtaksfredet byggverk, anlegg og områder som er fredet ved vedtak etter kml §§ 15, 19 eller 20.

Vern Arbeid for å ta vare på kulturminner formelt eller praktisk. Brukes synonymt med bevaring.

Verneverdig Brukes om kulturminner og kulturmiljø som bør bevares på en eller annen måte. Benevnelsen i seg selv gir ingen formell beskyttelse og sier ingenting om hvordan kulturminnet eller kulturmiljøet bør beskyttes.

8.11 Tidsakse

- *Eldre steinalder: 10000 - 4000 f. vår tidsalder (f.vt)*
- *Yngre steinalder: 4000 - 1800 fvt*
- *Eldre bronsealder: 1800 - 1000 fvt*
- *Yngre bronsealder: 1000 - 500 f. Kr*
- *Eldre jernalder: 500 f. Kr - 570 (Folkevandringstid 400-570)*
- *Yngre jernalder: 500 - 1000 (Vikingtid 800-1050)*
- *Tidlig middelalder: 1050 - 1150*
- *Høymiddelalder: 1150 - 1350*
- *Senmiddelalderen: 1350 - 1537*
- *Nyere tid: Tiden etter reformasjonen fram til i dag*

8.12 Stilepoker

- *Klassisme og empire*
Europa: ca. 1760 - 1820
Norge: ca. 1810 - 1840
- *Historisme*
Europa: ca. 1830 - 1900
Norge: ca. 1840 - 1900
- *Romantikk og Sveitserstil*
ca. 1840 - 1920
- *Jugend og dragerstil*
ca. 1895 - 1910
- *Funksjonalisme*
Europa ca. 1925
Norge fra ca. 1930
- *Skandinavisk design og arkitektur*

Jugendhus nord for Kirkeby

Hakadal, Verksdammen

Varingskollen

Låve Myrhaug

9 Kilder og litteratur

9.1 kilder

- Akershus fylkeskommune, *Spor for framtiden, Fylkesdelplan for Kulturminner og Kulturmiljøer I Akershus 2007-2018*, Merkur Trykk
- Miljøverndepartementet, Planavdelingen, Tor Sæther, *Verneverdige kulturminner og kulturhistoriske miljøer, Eksempelkommune Nittedal*, 1983
- Nittedal kommune, *Kommuneplan for Nittedal 2015-2027*
- Nittedal kommune, *Handlingsplan 2013-2016*
- Nittedal kommune, *Kommunedelplan for Idrett, Fysisk aktivitet og Friluftsliv 2012- 2018*
- Norsk Institutt for Kulturminneforskning, Åse Dammann, *Gamle hus da og nå, Status for SEFRAK- registrerte bygninger Nittedal kommune Akershus fylke 2001*, 3. omdrev. Rapport 55- mars 2012
- Regionskontor Landbruk, *Kommunedelplan landbruk i Nittedal kommune, 2010- 2018*
- Økokrim, Jørn Holme, *Kulturminnevern, Lov /Forvaltning/ Håndhevelse 2001*, ISBN 82-995929-0-9, Bind 1 og 2. PDC Tangen Trykk
- Grøntstruktur Romerike, Akershus fylkeskommune 2002, *Plan- og miljøvernavdelingen*
- RV.4 Kjul- Oppland grense, *Verdi- Sårbarhetsanalyse, Statens Vegvesen 2008*
- *Kulturminner i Kommunen, Håndbok i lokal registrering. Riksantikvaren. Revidert 2012*
- *Veileder i kulturminneplanarbeidet i Kommunene- Riksantikvaren. 2013*
- *Kommunedelplan for Kulturminner, Bærum kommune*
- *Kommunedelplan for Kulturminner Jessdal kommune*
- *Kommunedelplan for kulturminner Skien kommune*
- *Kommunedelplan for Kulturminner Samnanger kommune*
- *Kommunedelplan for kulturminner, Ullensaker kommune*
- *Norsk lokalhistorisk litteratur 1900*
- Hansen, Lone: *Bygdepreik. Nittedal på 1950- og 60-tallet. Utg. Flisby'n forlag. 2007. ISBN 978-82-92841-03-7*
- Kirkeby, Birger: *Bygdebok for Nittedal og Hakadal 1 og 2. Utg. Nittedal kommune. 1965 og 1968*
- Kirkeby, Birger: *Epoker av Nittedals historie. 2003-*
- *1500-tallet og jernverkets eldste historie. 2004. 129 s. ISBN 82-300-0095-6*
- Kirkeby, Birger: *Liv og lagnad i Nittedal og Hakadal i gamle dager. Utg. B.Kirkeby. 2006*
- Nitedals kommune. *Kommunejubileet 1837-1937. Utg. Fabritius.*
- *Skriftserie (Nittedal historielag). Utg. Nittedal historielag. 1998*
- *Hakadal kirke 400 år. 2009. ISBN 978-82-995459-2-1*
- Christensen, Trygve. *Marka og Krigen ISBN 82-992916-07*
- Ødegård, Ole: *Hakadalsfeltets historie fra 1946-1960. 1998*
- Prestvik, Olav: *Naturgrunnlaget i Nittedal. Rev. utg. 2000*
- Pettersen, Marius Nergaard, *Markas 150 beste skiturer*
- Halvorsen, Ivar: *Fra Ullevoldsæter til Blå-skia. 2000. 60*
- Elgstøen, Bjørn M.: *Forvalter Nicolaus Magnus Widerberg (1777-1841). En blomstringstid for Hakadals jernverk. 2004.*
- Elgstøen, Bjørn M: *Burås, Widerbergs herregård, BME skriftstykke nr 4*
- Elgstøen, Bjørn: *På dans i Hakadal og Nittedal. 2008. 128 s.*
- *Nord i Hakadal. Red. Halvor Gundersen, Knut Røsjø og Lars Andersen. Merknad: Hefte med kart (stedsnavn)*
- Lotherington, Per Bjørn (red.): *Døli/Løstad gjennom tidene. 2005. 207 s.*

- Gunnes, Merete: Nordmarka jordbrukslandskap. Historikk, interesser, forvaltning. Norges landbrukshøgskole 1997. Fag: Landskapsarkitektur.
- Maridalens venner
- Michaelsen, Kirsti: Skogshyttene i Holterkollen: hyttebygging og hytteliv i Nittedal. Handlingsmønster i et 60 års perspektiv. Universitetet i Oslo 1997. Fag: Etnologi. Kommune: Nittedal
- Nordby, Hans: Farlig bedrift - farlig arbeid. En undersøkelse om forhold ved Nitedals Krudtværk 1883-1976. Universitetet i Oslo 1999. Fag: Etnologi. Kommune: Nittedal
- Folketeljing 1801 (247 NITTEDAL)
- Varingens digitale historiske bildearkiv
- Statens Vegvesen, Steinhvelvsbroer 2002
- Verneplan for jernbanebygninger 2015
- Gamle trehus, historikk, reoperasjon og verdlikehold, Universitetsforlaget 1992
- Formingsveileder nye Nittedal sentrum, Nittedal kommune 16.1.2013
- Nordmarka og Hakadalen, Sverre Grimstad, Dreyer 2011, ISBN 978-82-8265-020-5
- Nordmarksfolket, Egil Colett Aabel, Grøndal Forlag, ISBN 82-504-0773-3
- Dahl, Johannes "Nordmarka-eventyr og eldorado", Tanum 1942

9.2 Litteratur om bygningsvern

- T. Drange, H.O. Aanensen og J. Brønne
- Gamle trehus. Historikk, reparasjon og vedlikehold. Universitetsforlaget 1992.
- Christensen, Arne Lie. Den norske byggeskikken. Hus og bolig på landsbygda fra middelalderen til vår Egen tid. Pax, Oslo 1995.
- Rønnevig, Else. Gamle trehus. Vern, valg og muligheter. Aschehoug, Oslo 2004
- Fortidsminneforeningens temaserier Gjenbruk av bygninger", Riksantikvaren

9.3 Råd om istandsetting

- Riksantikvarens informasjonsblader
- Gode Råd-serien fra Fortidsminneforeningen
- Bygg og bevar
- Ressursenteret for eldre landbruksbygninger
- Nettstedet gamle trehus
- Bevaring eller utskifting av gamle vinduer. Andre Korsaksen. Arkitektnytt.
- Kulturminnevern. Statsbygg.
- Rådgivning innen bygningsvern. Sprossa
- Molo. Bygningsvernartikler.

Gode nettsider:

- moloas.no
- gamletrehus.com
- digitaltmuseum.no
- nb.no (nasjonalbiblioteket)

Byggeskikkveiledere

- Byggeskikkveileder. Frogn kommune.
- Oversikt over kommunale byggeskikkveiledere. regjeringen.no
- Byggeskikk og estetikk. Regjeringen.no.
- Formingsveileder nye Nittedal sentrum, Nittedal Kommune 16.1.,2013

Energisparing

- Energisparing i eldre hus. Sintef.
- «Råd om energisparing i gamle hus». Veileder fra Riksantikvaren.
- Riksantikvarens hjemmeside med tips og artikler om energisparing

10 Vedlegg

10.1 Oversikt over SEFRAK- registrerte bygninger i Nittedal

Gårds/ bruksnr:	Betegnelsen	Bygnings- nummer:	SEFRAK-id
7/1	Stabbur, Søndre Slattum	151064477	02330002002
7/1	Hovedbygning, Søndre Slattum	151064434	02330002003
6/138	Hovedbygning, Markerud, Skedsmo	151069215	02330002005
6/1	Sidebygning, Markerud	151069207	02330002007
5/241	Hovedbygning, Li	151072100	02330002008
7/10	Hovedbygning, Engen	151067417	02330002009
9/1	Hovedbygning, Hauger	151069851	02330002010
9/1	Stabbur Hauger	151069894	02330002011
10/1	Hovedbygning Vestre Rud	151072755	02330002012
10/4	Hovedbygning Østre Rud	151072739	02330002013
10/3	Hovedbygning, Søndre Rud	151072798	02330002014
11/1	Hovedbygning Søndre Kjøl	151087892	02330002015
11/10	Hovedbygning, Vestre Kjøl	151087671	02330002016
10/15	Bolighus på Steinrud	151134645	02330002019
9/12	Bolighus, Norhaug	151069967	02330002021
9/8	Bolighus, Grønlie (Hauger)	151069681	02330002023
3/7	Hovedbygning, Nedre Skysset	151080049	02330002025
3/7	Uthus (låve), Nedre Skysset	151080065	02330002026
4/281	Bolighus, Sagbakken, Nedre Skysset	151080669	02330002028
3/8	Bolighus, Glanerudbråten, Gjenneveien	151074855	02330002029
8/1	Sidebygning, Nordre Slattum	151064345	02330002033
4/3	Bolighus, Jonsløkka	151080855	02330002041
1/1	Forrådshus/stabbur, Bøhler	151134483	02330002047
1/1	Drengestue, Bøhler	151092691	02330002048
1/1	Hovedbygning, Bøhler	151092683	02330002049
36/3	Stabbur, Øgarden	151134491	02330002051
34/1	Hovedbygning, Aaraas	151092489	02330004001
34/1	Uthus/låve, Aaraas	151092500	02330004002
33/1	Hovedbygning, Store Ramstad	151092314	02330004003
33/5	Bryggerhus (sidebygning) Ramstad	151092357	02330004006
33/6	Hovedbygning, Ramstad Søndre	151134572	02330004008
31/1	Sidebygning, Haugen Østre	151092136	02330004014
32/6	Hovedbygning, Ramstad	151092144	02330004015
32/6	Stabbur, Ramstad	151092187	02330004016
32/6	Sidebygning, Ramstad	151092152	02330004017
32/5	Hovedbygning, Ramstad	151092225	02330004018
29/1	Uthus, låve, Omsen	151090915	02330004022
29/1	Uthus, vedskjul, vognskjul, Omsen	151090923	02330004023
26/8	Hovedbygning, Dal Østre	151091016	02330004024
28/2	Hovedbygning, Søndre Løken	151090834	02330004027
36/1	Hovedbygning, Søndre Holm	151092772	02330004028
36/1	Sidebygning, Søndre Holm	151092055	02330004029
35/5	Hovedbygning, Søndre Nesgutu	151092594	02330004030
35/5	Uthus, smie, Søndre Nesgutu	151134505	02330004032
35/1	Sidebygning, Nordre Nesgutu	151092551	02330004033

37/2	Hovedbygning, Holm Gl. Skole (eldste)	151083900	02330004037
24/188	Uthus/forråds hus/stabbur, Nordre Dal	151091156	02330004041
24/188	Hovedbygning, Nordre Dal	151091148	02330004042
25/1	Hovedbygning, Dal Nedre	151091091	02330004043
25/1	Sidebygning, Dal Nedre	151091105	02330004044
24/22	Hovedbygning, Dal, Nordgarn	151068340	02330004045
26/6	Enebolig, Østre Dal, Smedstua	151068499	02330004048
24/2	Sidebygning, Dal Nordre	151134467	02330004050
23/1	Hovedbygning Øvre Glosli	151069061	02330004052
23/1	Stabbur Øvre Glosli	151069088	02330004053
24/12	Hovedbygning Dal	151068170	02330004054
27/5	Hovedbygning, Lønshval	151091954	02330004080
27/5	Uthus/stabbur, Lønshval	151134459	02330004081
27/22	Hytte, Eftabol	151092950	02330004082
28/1	Hovedbygning, Løken	151090761	02330004083
23/2	Hovedbygning, Nedre Glosli	151069118	02330004084
24/5	Enebolig, Dal, Dalhaug	6910947	02330004086
26/17	Enebolig, Østre Dal	151064523	02330004087
31/4	Bolighus, Hauger, Skovly	151134440	02330004088
10/6	Hovedbygning, Fjell-løkka	151086608	02330005001
22/5	Sommerhus, Gaustadløkka	151089763	02330005004
21/2	Sidebygning, Holter	151089127	02330005007
20/2	Hovedbygning, Øvre Haug	151125549	02330005008
20/31	Hovedbygning, Haugestad (Haugbet-foss)	151126243	02330005010
20/9	Hovedbygning, Haugestad	151126251	02330005011
20/9	Låve/vognskjul, Haugestad	151126286	02330005012
19/1	Hovedbygning, Østby	151085148	02330005013
19/1	Stabbur, Østby	151085172	02330005014
19/1	Drengestue m/skjul, Østby	151085164	02330005015
20/2	Sveiserbolig, Øvre Haug	151125573	02330005016
18/18	Bolighus, Askheim	151086136	02330005017
18/42	Bolighus, Solhaug, (Peterstua)	151085806	02330005018
16/2	Hovedbygning, Øvre Norby	151085490	02330005021
12/9	Hovedbygning, Lunde-Skøyen	151100600	02330007002
12/5	Hovedbygning, Nedre Skøyen	151099750	02330007003
12/5	Drengestue/uthus/vognskjul, Nedre Skøyen	151100589	02330007005
12/5	Uthus/stabbur, Nedre Skøyen	151099777	02330007006
12/1	Hovedbygning, Skøyen Østre (Framme)	151087752	02330007007
12/1	Stabbur, Skøyen Østre	151099181	02330007010
12/14	Hovedbygning, Skøyen	151099661	02330007011
12/4	Hovedbygning m/kafé, Skøyen, Sørskogen	151063608	02330007015
12/4	Uthus/stall med fjøs, Skøyen, Sørskogen	151063616	02330007016
12/4	Uthus/låve, Skøyen, Sørskogen	151063616	02330007017
12/22	Forsamlingshus, Skøyen, Vollen	151099521	02330007018
12/135	Enebolig, Skøyen, Liljedal	151087957	02330007023
38/22	Bondeungdomslagets hytte, Strøm, Fredbo	151061443	02330009001
13/11	Hytte, tidligere bolighus, Svingbakken	151133827	02330009002
13/11	Feriested, tidligere bolighus, Svingbakken, Skogli	151133843	02330009003
13/1	Bolighus, Laskerud	151060307	02330009004
13/37	Bolighus, Vestenga	151134807	02330009006
13/42	Bolighus, Jensrud	151134211	02330009007
13/42	Bolighus, Jensrud	151134203	02330009008
13/72	Bolighus, Sagerud Nordre	151117201	02330009009
13/6	Hovedbygning, Mo	151099793	02330009010

13/6	Stabbur, Mo	151099823	02330009011
14/1257	Hovedbygning, Søndre Bjertnes	151125972	02330009013
13/3	Stall/låve/fjøs, Moestuen	151100368	02330009018
14/1153	Enebolig Gran ved Kruttverket (Syllinggården)	151132626	02330009019
14/13	Våningshus, Nygård	151127002	02330009020
14/56	Enebolig, Lund	151133266	02330009022
14/42	Enebolig, Bjertnes Bråtan	151131980	02330009026
14/41	Bolighus Furuholmen	151124143	02330009038
15/386	Adm. Bygning Rotnes/ Tittut	151126324	02330009039
15/1	Uthus/smie, Rotnes	151126464	02330009040
15/705	Våningshus, Rotnes Tajet	12810547	02330009041
15/638	Våningshus, Rotnesbakken	151130968	02330009042
15/1	Hovedbygning, Rotnes	151126413	02330009043
15/1	Låve/stall, Rotnes	151126421	02330009044
15/1	Uthus/stabbur, Rotnes	151126456	02330009045
15/	Husmannsplass/skole- Nabbetorp		
14/181	Enebolig/sommerhus, Fjellhøy	151130313	02330009047
14/1206	Enebolig, Bjertnes	151130151	02330009048
13/35	Bolighus, Øvre Skillebekk, Mo	151100171	02330009054
39/4	Stabbur/ Linbu, Nordre Åneby	151103782	02330012003
39/2	Sidebygning, Ånebybråtan	151101771	02330012005
38/1	Våningshus, Nordre Strøm	151101356	02330012008
38/3	Våningshus, Søndre Strøm	151101151	02330012011
38/7	Våningshus, Berger (av Strøm)	151101046	02330012012
38/7	Våningshus, Nedre Berger	151101038	02330012013
41/3	Hovedbygning, Dølihagan	151114032	02330013003
41/5	Hovedbygning, Døli	151113443	02330013005
41/5	Stabbur, Døli, Nittedal	151113451	02330013006
41/9	Hovedbygning, Fossen, Døli	151108881	02330013007
41/9	Stabbur, Fossen (Døli)	151108911	02330013008
41/10	Hovedbygning, Fossehagan (Døli)	151108938	02330013009
40/11	Hovedbygning, Blikstrudhagan	151108989	02330013010
39/7	Hovedbygning, Rulse	151109624	02330013011
41/108	Sidebygning, Ørfiske	151134629	02330013013
41/11	Låve/uthus, Ørfiske	151061303	02330013014
41/34	Hovedbygning, Fredrikstad	151060269	02330013017
41/34	Gamlestua, Fredrikstad	151060250	02330013018
41/34	Stalllåve, Fredrikstad	151060277	02330013019
41/34	Stabbur, Fredrikstad	151060285	02330013020
41/34	Fjøs/uthus, Fredrikstad	151060277	02330013021
41/19	Hovedbygning, Fossestua, Fossekauen	151102514	02330013022
41/19	Uthus, Fossestua	151102506	02330013023
16/8	Småbruk, Myrvoll		småbruk
16/1	Nordby, stabbur	151134610	stabbur
63/1	Hovedbygning, Spenningsby, Søndre	151085598	02330015001
63/1	Forrådshus/stabbur, Spenningsby, Søndre	151085628	02330015002
63/2	Forrådshus/stabbur, Nordre Spenningsby	151090168	02330015003
62/1	Hovedbygning, Berg, Søndre	151090222	02330015004
62/1	Forrådshus/stabbur, Berg, Søndre	151090265	02330015005
63/1	Bolighus, Spenningsby, (nytt hus)	151089879	02330015008
62/30	Bolighus, Bergsenga	151102123	02330015010
60/5	Hovedbygning, Myrer, Myrenga	151102166	02330015011
60/5	Stabbur, Myrer, Myrenga	151102190	02330015012
60/9	Feriehus, Kjerringa, Myrer	151102018	02330015013
60/3	Enebolig, Søndre Myrer	151109705	02330015015
60/11	Barnehjem, Myrer, Fagerholt	151115004	02330015018
59/1	Hovedbygning, Kirkeby Øvre	151109292	02330015019

60/1	Stabbur, Nordre Myrer	151109691	02330015022
61/5	Bolighus, Myrhaug	151114954	02330015023
61/5	Uthus/stabbur, Myrhaug	151114970	02330015024
61/5	Driftsbygning, Myrhaug	151114962	02330015025
60/6	Bolighus, Myrer, Gunhildstua	151109861	02330015027
60/6	Gunhildstua, stabbur		
58/75	Verksted, Glitre Sanatorium, Kirkeby	151108032	02330015029
58/76	Gamle Glitre	151110460	
58/79	Gamle Glitre, stabbur		
57/1	Bolighus, Kirkerud	151108172	02330015032
59/1	Kirkeby Øvre, stabbur		
59/93	Hovedbygning, Kirkebyhaugen	6901913	02330015033
59/93	Stabbur, Kirkeby, Kirkebyhaugen	151109500	02330015034
57/4	Bolighus, Hagelund, Kirkeby	151115446	02330015036
57/4	Garasje/redskapshus, Hagelund, Kirkerud	151115454	02330015037
56/1	Hovedbygning, Tøyen	6906893	02330015039
56/1	Stabbur, Tøyen	151115519	02330015040
62/3	Bolighus/feriested, Vinsrud.	151090311	02330015041
62/3	Fjøs, ved/redskapsskjul, Vindrud	151090338	02330015042
42/1	Bolighus på Lyssaker (av Holm)	151095895	02330017001
42/1	Bolig på Steinerud (av Holm)	151095925	02330017002
42/1	Bolighus på Tangen (av Holm)	151095941	02330017003
45/3	Bolighus på Thors (av Holm)	6899676	02330017004
42/1	Bolighus på Ekra (av Holm)	151095968	02330017005
42/1	Bolighus på Smedbakken (Smedstua)	151095992	02330017006
42/1	Bolighus på Skansen (av Holm)	151096018	02330017007
42/1	Bolighus på Blåsås (av Holm)	151096050	02330017008
51/1	Nesberget, Bolighus, Skogvokterbolig	151107680	
51/1	Nesberget, Stabbur		
51/1	Bolighus, Nesleberget	151133959	02330017011
51/1	Skogmesterbolig, Hakadals Verk	151094589	02330017013
44/1	Uthus til skogmesterbolig, Hakadals Verk	151134955	02330017014
51/1	Ovnshus, Hakadals Verk, Nes Tegleverk	151094600	02330017015
51/1	Verksbygning, Hakadals Verk, Nes Tegleverk	151094619	02330017016
44/1	Hovedbygning/forvalterbolig, Hakadals Verk, Hytten	151094635	02330017018
44/1	Sidebygning (Drengestue) Hakadals Verk, Hytten	151094686	02330017019
44/1	Stabbur, Hakadals Verk, Hytten	151094783	02330017020
44/1	Stabbur 2, Hakadals Verk, Hytten	151094791	02330017021
44/1	Melkebu Hakadals Verk, Hytten	151094775	02330017022
44/1	Låve m/fjøs Hakadals Verk, Hytten	151094759	02330017023
44/1	Fjøs Hakadals Verk, Hytten	151094759	02330017024
44/1	Sidebygning/arbeiderbolig, Hakadals Verk, Hytten	151094678	02330017025
44/1	Sveiserbolig/bryggerhus, Hakadals Verk, Hytten	151094805	02330017026
44/1	Smedstua/Hakadals Verk, Hytten	151094694	02330017027
44/1	Smie/verksted Hakadals Verk, Hytten	151094716	02330017028
44/1	Snekkerstua Hakadals Verk	151094724	02330017029
44/1	Bakkestua (arbeiderbolig), Hakadals Verk	151094732	02330017030
44/1	Bomstua Hakadals Verk	151094643	233004900
43/107	Hovedbygning, Nedre Burås	151115268	02330017031
43/109	Hovedbygning, Øvre Burås	151115233	02330017032
43/109	Uthus, Øvre Burås	151115241	02330017033
43/107	Stabbur, Nedre Burås	151115284	02330017034
43/107	Vedskjul/tidl. melkebu, Nedre Burås	151115292	02330017035

(har vært skole)

51/1	Hovedbygning, Nes	151094562	02330017036
51/1	Sidebygning, Nes	151094570	02330017037
46/5	Hovedbygning, Søndre Nøkleby	6904386	02330017038
46/5	Uthus, Tømmerlåve, Søndre Nøkleby	151095658	02330017039
46/5	Stabbur, Søndre Nøkleby	151095666	02330017040
49/1	Hovedbygning, Varpet	151061818	02330018004
49/1	Låve/skjul, Varpet	151061826	02330018005
49/1	Bolighus, Jenserud	151061869	02330018006
49/1	Låve/fjøs, Jenserud	151061877	02330018007
49/1	Stabbur, Jenserud	151061885	02330018008
47/4	Sommersted, Bakken/Jordbærbakken	151062733	02330018009
47/2	Hovedbygning, Bråten	151062717	02330018010
47/2	Stabbur, Bråten	151062695	02330018011
47/2	Uthus/skjul/garasje, Bråten	151062709	02330018012
47/2	Låve/stall, Bråten	151062725	02330018013
47/1	Hovedbygning, Mago	151062660	02330018014
47/7	Hovedbygning, Øvre Elnes	151062059	02330018017
47/6	Låve, Nedre Elnes	151062075	02330018019
47/6	Hovedbygning Nedre Elnes	151062083	23303400
47/6	Stabbur Nedre Elnes	151062121	2330018020
49/8	Hovedbygning, Myra	151062229	
49/25	Hovedbygning Kapelsrud	151062482	02330018022
49/25	Stabbur Kapelsrud	151062504	02330018023
52/44	Hovedbygning Vest Mørk	151062598	02330018025
52/45	Sidebygning/vaktmesterbolig, Vest Mørk	151062628	02330018026
52/45	Skjul, Vest Mørk	151062644	02330018027
50/6	Hovedbygning Nordre Haug	151096360	02330018029
50/7	Hovedbygning, Haugastøl	151095275	
51/2	Hovedbygning, Hagen Skole	151096697	02330018031
51/2	Stabbur, Hagen Skole	151134580	02330018032
52/8	Hovedbygning, Lyngås (Mørk)	151062458	02330018036
52/14	Bolighus, Nord Mork	151062369	02330018037
52/13	Bolighus, Midt Mork	151062431	02330018039
52/46	Bolighus, Kabin	151092985	02330018040
52/59	Kontor/ Speiderhytta		
52/16	Bolighus, Enga	151094961	02330018041
52/47	Bolighus, Skarpsno, Aas Gård	151094929	02330018042
52/17	Bolighus, Enga	6898661	02330018043
53/1	Bolighus/sommerhus, Sveltihel (Aas)	151090745	02330018044
53/1	Sommerbolig, Sveltihel (Aas)	151090753	02330018045
53/3	Hytte, Hakkim (Aas)	151090702	02330018046
53/2	Hovedbygning, Hakkim (Aas)	151090729	02330018047
53/1	Hovedbygning, Aas gård	151116833	02330018048
53/1	Bolighus, Aas gård	151116841	02330018049
53/1	Stabbur, Aas gård	151116868	02330018050
53/1	Fjøs, låve, Aas gård	151117007	
53/1	Snekkerverksted/kafe, Aas	151116833	
53/1	Vedskjul, Aas	151116876	02330018051
53/1	Smie/verksted, Aas	151116981	02330018052
53/1	Elektrisitetsverk, Aas	151116973	02330018053
52/60	Bolighus, Sør Mork	151094872	02330018054
52/60	Stort stabbur, Sør Mork		
52/61	Bolighus/kontor, Sør Mork	151094864	02330018055
54/2	Bolighus, Bjørnholt	151115152	02330018056

Nyere tids kulturminner etter 1900

Gårdsnr:	Bruksnr:	Betegnelse
34	1	Aaraas Gård, hovedbygning
34	1	Aaraas Gård, låve med tømret stall, 1895
34	1	Aaros Gård, bryggerhus
31	1	Sidebygning, Hauger Østre ca 1850/75
37	2	Holm gamle Skole 1875/1879
24	12	Hovedbygning, Dal
24	12	Låve, Dal
24	12	Uthus, dyr Dal
26	8	Søndre Dal
15	,	Saga/ tidl Maxbo, Hadelandsvg, 897-899, Løvenskiold
15	386	Frørenseriet, Rotnes Bruk
15	386	Damanlegg 1881/1906, Rotnes Bruk
15	386	Mølla, Rotnes Bruk
15	386	Mølemesterboligen (ca 1900)
15	3	Kraftverk, 1940, Rotnes Bruk
24	14	Norli, Slattum, Hovedbygning
13	33	Bolig, ubebodd, Mo ca. 1920
20		Smie, Øvere Haug
20	1	Hovedbygning, Nedre Haug ca 1918
20	1	Stabbur, Nedre Haug, ca 1918
20	1	Låve, Nedre Haug
20	1	Bolig, Massebakken
20	4	Lager, Hangarbygning tilhører Nedre Haug
20	4	Lager, Hangarbygning tilhører Nedre Haug
20	10	Bolig, Møllerbakken
20	10	Anneks, Møllerbakken
49	8	Nordmarkslåve, Myra, Hakadal
53	1	Stallen på Aas Gård Hakadal
53	1	Aas Gaard, Stabbur/Korntørke 1900
53	1	Aas Gaard, Garasje
49	24	Nittedal Jordstasjon med satellitter
59	117	Kirkeby skole SFO
59	38	Bekkevold, bolig
59	39	Bolig, 1925
59	1	Stabbur, Fredbo
59	36	Rogneli, bolig
59	36	Rogneli, uthus
59	12	Stabbur, Kirkeby Vestre
58	67	Solvang, bolig, 1915
58	3	Glittre Gård, Kirkeby Østre, Våning ca 1920
58	3	Glittre Gård, Kirkeby Østre, Stabbur
58		"Nye "Glittre Sanatorium
58		Stabbur, Glittre sanatorium
16	1	Norby, redskapshus
39	1	Åneby Hovedgård, stabbur
40	7	Våningshus, Blikrud
40	7	Stabbur, Blikrud
38	1	Stabbur, Nordre Strøm ca 1920
		Strøm sag, flissilo, Hadelandsvg.
47	8	Bolighus/Bekkedal

Gårdsnr:	Bruksnr:	Betegnelse
43	2	Terminalbyggn, syd, Hakadal stasjon
42	2	Terminalbyggn, sydvest, Hakadal stasjon
51	13	Hakadal samvirkelag
51	16	Bolig/tidl bakeri
12	16	Tidligere Stuamenigheten, bygd ca 1900,
12	16	Gravstøtte, Ola Stua er begravd på eiendommen
12	17	Granly, ca 1906
12	18	Kjultjernshytta, Fredlyst
12	25	Lillomarkskapellet
12	66	Sinober
12	24	Fjellvang
12	24	Røverhula v/ Sinober
12	41	Nydalshytta
62	8	Nordre Berg, hovedbygning ca 1910
62	8	Nordre Berg, stabbur
60	12	Breidablikk barnehjem ca 1918

Nyere tids kulturminner etter 1900 - Nittedal Stasjonsområde

Gårdsnr:	Bruksnr:	Betegnelse
14	586	Sørli, (sterkt endret)
14	115	Gunnhildstua Sørli, unikt interiør
14	1053	Østland
14	93	Vestby
14	967	Huldreheimen
14	244	Fjellberg
14	117	Skogholt
14	909	Solheimstua
14	107	Myrdal, Hovedbygning
14	107	Myrdal, Sidebygning
14	257	Frydenhaug
14	1206	Fabrikkbygning, tidligere kafe
14	181	Fjellhaug II
14	154	Bergtun
14	185	Granly
15	121	Seter
14	152	Granum, Tårnhuset
14	31	Stasjonsbygning, Nittedal stasjon
14	31	Overgang, Nittedal stasjon
14	153	Fjellbu, halvvalmet masardtak
15	279	Bakkehuset
14	47	Liaset
14	45/80	Vårli m uthus

Gårdsnr:	Bruksnr:	Betegnelse
14	182	Granro
14	64	Sagerud Birkelunden
14	64	Sidebygning, Sagerud
14	56	Lund
14	13	Nygård
14	13	Nygård Barnehage, låve
14	232	Sandvoll
14	231	menighetshus
14	226	Evang, jugendstil
14	1204	Nedre Huseby
14	667	Huseby III
14	162	Heimtun
15	14	Kirstiroa
15	13	Skogheim, sterkt endret
14	15	Rotnes skole
14	283	Hovedbygning, Norderheim
14	283	Sidebygning, Norderheim
14	131	Granheim m/ uthus
14	1181	Løvlie
14	34	Løvlie
14	136	Veiby m/ uthus
14	125	Fagerhøi
14	81	Bakkevold
14	42	Bråten
14	75	Nyhus
14	122	Fredly
14	123	Reini
14	92	Fagerslett

Foto: Kai Jensen

10.2 Kulturminnedatabasen Askeladden

Kulturminnesøk gir deg oversikt over kulturminner i Norge. Kulturminnesøk er basert på kulturminnedatabasen Askeladden, som forvaltning og forskere har brukt siden 2004. En del fagtunge opplysninger er tatt bort, mens illustrasjoner, brukervennlige kart og begrepsforklaringer er tatt med.

Se www.kulturminnesok.no/Lokaliteter

Sidene ble lansert av Riksantikvaren i desember 2009, og kom i ny versjon våren 2012. Kulturminnesøk viser informasjon om over 150.000 kulturminner registrert i Askeladden, og har i tillegg opplysninger og bilder fra flere andre kilder og fra publikum. Det er registrert 119 kulturminner i Nittedal, hovedsakelig arkeologiske kulturminner som kullfremstillingsanlegg, gravminner,

rydningsrøysaktivitet, dyrkingsspor, jernvinneanlegg og bosetning/ aktivitetsområder.

Det er ikke alle arkeologiske kulturminner som er registrert, og Riksantikvaren har heller ikke fullstendige registreringer av alle kulturminner. Det er mange ulike organisasjoner og instanser som registrerer og oppdaterer informasjon i Askeladden. Dersom du har informasjon om kulturminner, kan du bidra med å legge til kommentarer, laste opp bilder, legge til en video eller en lenke, og også registrere egne kulturminner. Les mer om hvordan du kan bidra på kulturminnesok.no.

Her er oversikt over de 119 kulturminnene som ligger inne i kulturminnedatabasen Askeladden for Nittedal kommune pr 1.12.2014:

	Navn	Kulturminnetype	Vernestatus	Lokalitets ID:	Art:
1	 Strømsenga	Arkeologisk minne	Uavklart	3135	Utmarkskulturminner
2	 Gjelleråsen vegmiljø Trondheimsveien	Bebyggelse-Infrastruktur	Fredningssak pågår	129037	Veganlegg
3	 Haug	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139445	Gravminne
4	 Skøien	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139435	Rydningsrøyslokalitet
5	 Nedre Rus	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139444	Rydningsrøyslokalitet
6	 Kirkeby Østre	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139656	Gravminne
7	 Skøien/Skøienhagen	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139432	Gjerde/innhegning
8	 Dal Nedre	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139689	Bosetning-aktivitetsområde
9	 Mo	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139460	Bosetning-aktivitetsområde
10	 Skøienhagen	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139434	Gjerde/innhegning
11	 Nøkleby	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139478	Gjerde/innhegning
12	 Hakkim	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139654	Rydningsrøyslokalitet
13	 Åneby	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139454	Utmarkskulturminner
14	 Dal Søndre	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139453	Rydningsrøyslokalitet
15	 Kirkeby	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139687	Bosetning-aktivitetsområde
16	 Stua	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139437	Rydningsrøyslokalitet
17	 Rud	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139427	Rydningsrøyslokalitet
18	 Trollheimen	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139441	Rydningsrøyslokalitet
19	 Ørfiske	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139477	Rydningsrøyslokalitet
20	 Ask	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139443	Veganlegg
21					
22	 Hakadal dyrelinikk	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139849	Rydningsrøyslokalitet
23	 Dal Nedre	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139450	Rydningsrøyslokalitet
24	 Kapelsrud	Arkeologisk minne	Ikke fredet	142001	Dyrkingsspor
25	 Dal Nedre	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139452	Rydningsrøyslokalitet
26	 Kapelsrud	Arkeologisk minne	Ikke fredet	141999	Dyrkingsspor
27	 Vollen	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139433	Bosetning-aktivitetsområde
28	 Skøien	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139436	Rydningsrøyslokalitet
29	 Kjul	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139430	Husmannsplass

	Navn	Kulturminnetype	Vernestatus	Lokalitets ID:	Art:
30	 Myra	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139479	Husmannsplass
31	 Skøien	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139438	Husmannsplass
32	 Kapelsrud	Arkeologisk minne	Ikke fredet	141994	Dyrkingsspor
33	 Mo	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139463	Bosetning-aktivitetsområde
34	 Kirkeby	Arkeologisk minne	Fjernet (aut. fredet)	149438	Kokegroplokalitet
35	 Sletta	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139442	Veganlegg
36	 Rydningrøyslokalitet	Arkeologisk minne	Ikke fredet	149440	Rydningrøyslokalitet
37	 Rydningrøyslokalitet	Arkeologisk minne	Ikke fredet	149444	Rydningrøyslokalitet
38	 Rydningrøyslokalitet	Arkeologisk minne	Ikke fredet	149441	Rydningrøyslokalitet
39	 Rydningrøyslokalitet	Arkeologisk minne	Ikke fredet	149446	Rydningrøyslokalitet
40	 Dal Nordre	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139448	Gjerde/innhegning
41	 Ørfiske	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	139474	Røysfelt
42	 Dal Nordre	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139447	Gjerde/innhegning
43	 Ørfiske	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139476	Røysfelt
44	 Kjul	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139429	Gjerde/innhegning
45	 Øvre Gaustad	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139446	Gjerde/innhegning
46	 Stenset	Arkeologisk minne	Ikke fredet	139439	Gjerde/innhegning
47	 Aas	Bebyggelse-Infrastruktur	Ikke fredet	146537	Grøntområder
48	 Aas	Arkeologisk minne	Uavklart	15532	Kulffremstillingsanlegg
49	 Rotnes	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	12898	Kulffremstillingsanlegg
50	 Fossen	Arkeologisk minne	Uavklart	12902	Bosetning-aktivitetsområde
51	 Skøien	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	22712	Bosetning-aktivitetsområde
52	 Andersbråtan	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	22250	Kulffremstillingsanlegg
53	 Mork	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	15531	Utmarkskulturminner
54	 Klokkertoppen	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	32057	Gravfelt
55	 Hakadal Verk	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	22254	Jernvinneanlegg
56	 Haug	Arkeologisk minne	Uavklart	32131	Kulffremstillingsanlegg
57	 Holter øvre	Arkeologisk minne	Uavklart	32613	Funnsted
58	 Småmyrene	Arkeologisk minne	Uavklart	32610	Bosetning-aktivitetsområde
59	 Vestby	Arkeologisk minne	Uavklart	32609	Røysfelt
60	 Hakadal Verk	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	42579	Jernvinneanlegg
61	 Tøyen	Arkeologisk minne	Uavklart	42584	Bosetning-aktivitetsområde
62	 Småmyrene	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	42578	Utmarkskulturminner
63	 Haug	Arkeologisk minne	Uavklart	12385	Kulffremstillingsanlegg
64	 Snurefjellet	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	42577	Rydningrøyslokalitet
65	 Furuberget	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	51895	Gravfelt
66	 Løstad	Arkeologisk minne	Uavklart	42582	Fangstlokalitet
67	 Haugbråtan	Arkeologisk minne	Uavklart	52343	Bosetning-aktivitetsområde
68	 Mork	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	54494	Bosetning-aktivitetsområde
69	 Haug	Arkeologisk minne	Uavklart	61693	Kulffremstillingsanlegg
70	 Skytta	Arkeologisk minne	Uavklart	52341	Gjerde/innhegning
71	 Kløverstua	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	52339	Rydningrøyslokalitet
72	 Dal	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	60513	Bosetning-aktivitetsområde
73	 Mo	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	64165	Bosetning-aktivitetsområde
74	 Haugbråtan	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	3131	Kulffremstillingsanlegg

	Navn	Kulturminnetype	Vernestatus	Lokalitets ID:	Art:
75	 Nordre Mork	Arkeologisk minne	Uavklart	66041	Rydningrøyslokalitet
76	 Mork	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	72567	Bosetning-aktivitetsområde
77	 Vestenga	Arkeologisk minne	Uavklart	70729	Bosetning-aktivitetsområde
78	 Hakadal kirke	Arkeologisk minne	Uavklart	70731	Bosetning-aktivitetsområde
79	 Tøyen	Arkeologisk minne	Uavklart	70732	Tjærebrenningsanlegg
80	 Haug	Arkeologisk minne	Uavklart	12448	Kullfremstillingsanlegg
81	 Hakadal kirke	Arkeologisk minne	Uavklart	76823	Funnsted
82	 Haugsbråtan	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	70724	Veganlegg
83	 Ovansbekken	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	70725	Veganlegg
84	 Døli	Bebyggelse-Infrastruktur	Automatisk fredet	78273	Bosetning-aktivitetsområde
85	 Hakadal kirke	Kirkested	Uavklart	80302	Bosetning-aktivitetsområde
86	 Gaustad	Kirkested	Uavklart	80838	Dyrkingsspor
87	 Døli	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	78274	Bosetning-aktivitetsområde
88	 Markerud	Arkeologisk minne	Vedtaksfredet	86106	Gårdstun
89	 Nittedal kirkested	Arkeologisk minne	Fredet (ulike vernetyper på enkeltminnene)	85136	Kirkested
90	 Hakadal kirkested	Arkeologisk minne	Fredet (ulike vernetyper på enkeltminnene)	84461	Kirkested
91	 Gaustad Øvre	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	80370	Kullfremstillingsanlegg
92	 Haugsbråtan	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	80832	Jernvinneanlegg
93	 Hakadal Kirke	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	80836	Jernvinneanlegg
94	 Tøyen	Arkeologisk minne	Uavklart	80837	Rydningrøyslokalitet
95	 Glosli Nedre	Arkeologisk minne	Uavklart	12897	Funnsted
96	 Hauger	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	94919	Gravfelt
97	 Hakadal Verk	Arkeologisk minne	Uavklart	80835	Funnsted
98	 Mork	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	98367	Utmarkskulturminner
99	 Tøyen	Arkeologisk minne	Uavklart	70733	Utmarkskulturminner
100	 Mork	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	98365	Bosetning-aktivitetsområde
101	 Hauger	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	95117	Veganlegg
102	 Hauger	Arkeologisk minne	Ikke fredet	95118	Bosetning-aktivitetsområde
103	 Bjørnholt	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	98366	Bosetning-aktivitetsområde
104	 Nordre Mork	Arkeologisk minne	Fjernet (aut. fredet)	98364	Bosetning-aktivitetsområde
105	 Mo	Arkeologisk minne	Ikke fredet	115407	Kullfremstillingsanlegg
106	 Mo	Arkeologisk minne	Ikke fredet	115406	Kullfremstillingsanlegg
107	 Mo	Arkeologisk minne	Ikke fredet	115408	Kullfremstillingsanlegg
108	 Bruksrudhagen	Arkeologisk minne	Uavklart	3133	Utmarkskulturminner
109	 Rydningsrøyslokalitet	Arkeologisk minne	Automatisk fredet	160816	Rydningsrøyslokalitet
110	 Bergverk, gruveanlegg	Arkeologisk minne	Ikke fredet	160800	Bergverk-gruveanlegg
111	 Bergverk, gruveanlegg	Arkeologisk minne	Ikke fredet	160803	Bergverk-gruveanlegg
112	 Hellerud	Arkeologisk minne	Fjernet (aut.fredet)	161328	Kokegroplokalitet
113	 Hellerud	Arkeologisk minne	Fjernet (aut. fredet)	161329	Kokegroplokalitet
114	 Gjerde/innhegning	Arkeologisk minne	Ikke fredet	172963	Gjerde/innhegning
115	 Hakkim	Arkeologisk minne	Uavklart	176581	Dyrkingsspor
116	 Nesgutu	Arkeologisk minne	Uavklart	177510	Funnsted
117	 Nesgutu	Arkeologisk minne	Uavklart	177511	Funnsted
118	 Nesgutu	Arkeologisk minne	Uavklart	177514	Funnsted
119	 Nesgutu	Arkeologisk minne	Uavklart	177542	Funnsted

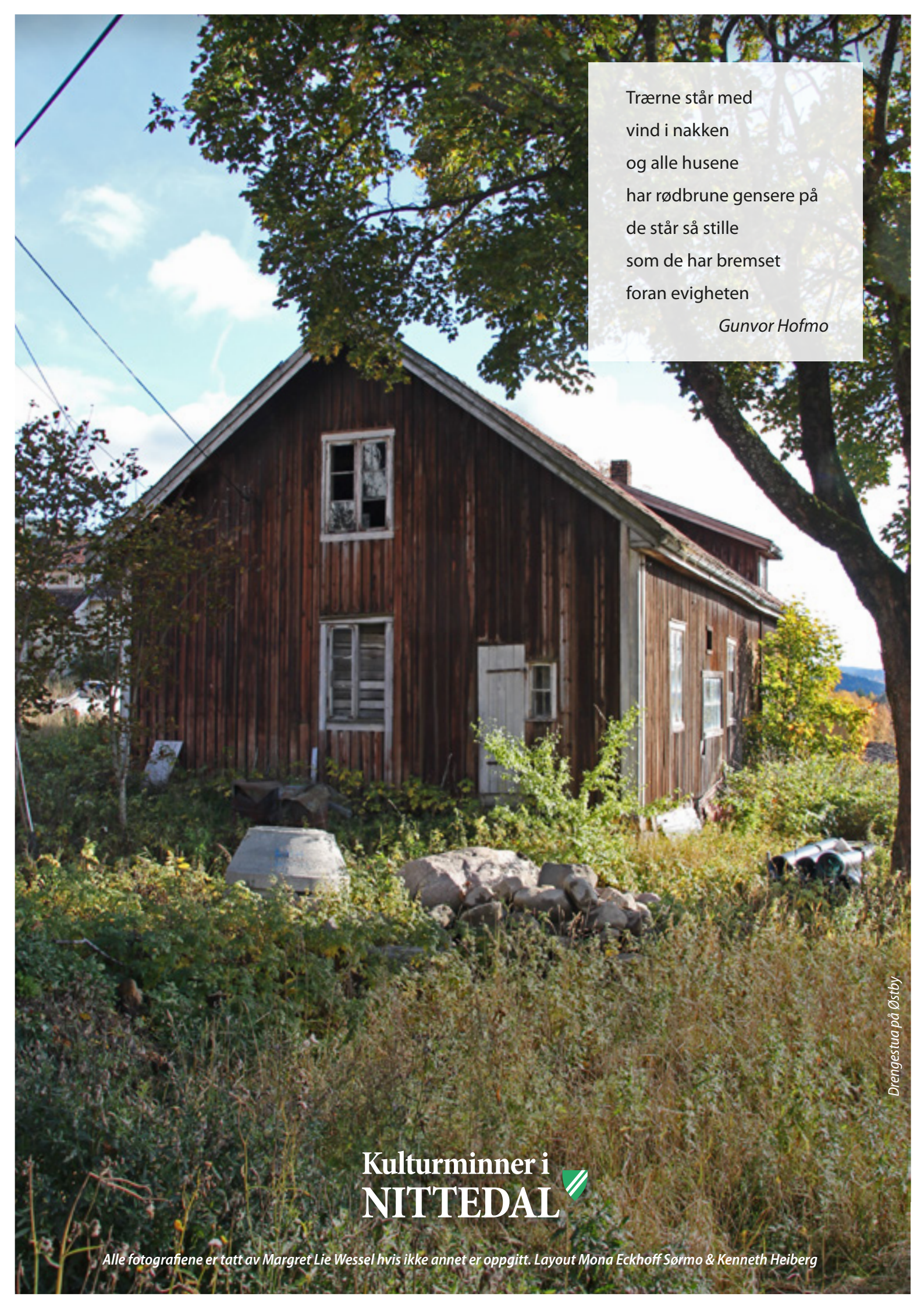
Nicolaus Widerbergs gravsted

Melkerampa langs Trondheimsveien

Svingbakken

Trærne står med
vind i nakken
og alle husene
har rødbrune gensere på
de står så stille
som de har bremsset
foran evigheten

Gunvor Hofmo

Drengestua på Østby

Kulturminner i
NITTEDAL

Alle fotografiene er tatt av Margret Lie Wessel hvis ikke annet er oppgitt. Layout Mona Eckhoff Sørmo & Kenneth Heiberg